

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 8 красавіка 1988 г. № 15 (3425) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЖЫВАЯ КРЫНІЦА НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ТРАДЫЦЫЙ

Народная творчасць — неад'емная частка духоўнай культуры савецкіх людзей. Як жывацворная крыніца насычае яна нацыянальныя традыцыі, маральныя сілы і самасвядомасць цэлых пакаленняў. Самадзейны пачатак сацыялістычнай культуры ўзбагачае, рухае грамадства наперад, да новых гарызонтаў, да рэвалюцыйных пераменаў у нашай Айчыне.

Далейшы ўздым народнай творчасці становіцца ў сучасных умовах адной з буйных задач перабудовы. Пытаннем яе развіцця была прысвечана Усесаюзная нарада, якая адбылася 4—5 красавіка ў Маскве ў Калоннай зале Дома саюзаў.

У нарадзе прынялі ўдзел таварышы Лігачоў Я. К., Якаўлеў А. М., Талызін М. У., адказныя работнікі ЦК КПСС, сакратары ЦК кампартыі саюзных рэспублік, кіраўнікі рада міністэрстваў і ведамстваў, вядомых дзеячы культуры, прадстаўнікі савецкіх, прафсаюзных, камсамольскіх арганізацый і працоўных калектываў.

З дакладам выступіў старшыня аргкамітэта Трэцяга Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці, старшыня ВЦСПС С. А. Шалаеў. Указаўшы на велізарнае значэнне далейшага росту культуры ў справе поўнага аздарулення духоўна-маральнай атмасферы, ён адзначыў, што застойныя і іншыя негатывыя з'явы ў развіцці грамадства самым адмоўным чынам адбіліся і на змесце духоўнага жыцця савецкіх людзей, развіцці народнай творчасці. Яе галоўныя вартасці — масавасць, самабытна і нацыянальны характар, высокі патрыятызм і інтэрнацыяналізм — пачалі ў многім страчвацца.

Усе гэтыя акалічнасці выклікаюць сур'езную заклапочанасць партыі, самых шырокіх слаёў грамадскасці краіны, патрабуюць далейшых намаганняў па прадукцыі ўрону духоўнаму жыццю савецкіх людзей, выхаванню ў іх высокіх маральных норм і культурных запатрабаванняў, якія адпавядалі б крытэрыям сацыялістычнай маралі, патрабаванням перабудовы і абнаўлення.

Рашэннямі партыі ўжо створаны матэрыяльныя прадпачыні, спрыяльныя ўмовы для такой работы, паслядоўна жываецца астаткавы прынцып у адносінах да сацыяльна-культурнага будаўніцтва. Звыш зацверджанага плана за пяцігоддзе на гэтыя мэты будзе накіравана амаль 40 мільярдаў рублёў. Ажыццяўляюцца важныя меры па рэарганізацыі тэатральнай справы, музычна-канцэртнай работы, сферы вышэйшага мастацтва, кінатрактату.

Цэнтральны Камітэт КПСС, адобрыўшы вынікі, дасягнутыя ў ходзе Другога фестывалю народнай творчасці, прысвечанага 70-годдзю Вялікага Кастрычніка, падтрымаў прапанову ВЦСПС, ЦК ВЛКСМ, Міністэр-

ства культуры СССР аб правядзенні ў 1988—1991 гадах Трэцяга Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці.

Задача рашучага ўздыму народнай творчасці аб'ектыўна патрабуе асэнсавання яе гісторыі і цяперашняга стадыя развіцця, вясці гэту справу на маштабнай і глыбока навуковай аснове.

Можа, варта падумаць аб тым, каб дзяржаўную праграму эстэтычнага выхавання насельніцтва, распрацоўка якой цяпер актыўна вядзецца, пераўтварыць у грамадска-дзяржаўную праграму эстэтычнага выхавання насельніцтва і развіцця народнай творчасці. У такім выглядзе яна паўней адпавядала б мэтам абнаўлення ўсяго духоўнага жыцця краіны.

Адметная рыса сённяшняга этапу развіцця мастацкай творчасці — цікавасць розных слаёў насельніцтва да фальклору, нацыянальных матываў у песні, танцы, музыцы. Гэта поўнаасцю вытлумачальна з'ява: з аднаго боку, на хвалі перабудовы, абнаўлення грамадства ідзе магутны ўздым грамадзянскай і нацыянальнай самасвядомасці, з другога — зварот да свайго спрадвечна народнага — гэта здарова, непрыкрытая рэакцыя нашага сацыялістычнага грамадства на эпідэмію «эста-культуры» Захаду.

Было б карысным сёння абмеркаваць, як лепш падтрымаць фальклорны рух, садзейнічаць далейшаму развіццю цікавасці да самабытных, нацыянальных форм народнай творчасці і народнага свята. Варта абмеркаваць пытанне і аб тым, як нам лепш адзначаць прафесіянальныя святы, каб яны сталі прыметнымі ў краіне падзеямі, яркім паказам усіх бакоў жыцця галіны.

Жыццё паказвае, што формы кіраўніцтва мастацкай самадзейнасцю, якія склаліся ў мінулыя гады, не з'яўляюцца эфектыўна вырашаць праблемы аматарскага руху. З-за гэтага многія працягваюць творчы, і ў прыватнасці маладзёжнай, ініцыятывы доўгі час не падтрымліваліся, не атрымлівалі неабходнага прызнання.

З другога боку, адсутнасць каардынацыі, а галоўнае — кампетэнтнага кіравання, парадзілі вакол аматарства нямаля негатывыя працягненні.

За мінулыя гады накіравана многа прэлікаў у рабоце з кадрамі арганізатараў народнай творчасці. Паўсюдна адзначаюцца факты няўважлівых адносін да патрэб культуротнікаў, праблем іх працы і быту. Усе гэта вызначае вялікую цяжучасць кадраў, нізкі прэстыж прафесіі і слабую аддачу ад іх працы.

ВЦСПС сумесна з Дзяржкампрацай СССР і Міністэрствам культуры СССР вырашылі пытанні аб значным расшырэнні правоў на штатнае сумішчальніцтва клубных работнікаў і кі-

раўнікоў самадзейных калектываў, аб прымяненні ў клубах бригаднай формы арганізацыі і аплаты працы.

Выключна важна ўсямерна развіваць традыцыі шэфства над самадзейнасцю вядучых майстроў культуры і мастацтва, адзначыў прамойца.

Заслугоўваюць падтрымкі прапановы аб распрацоўцы сумесных праграм духоўнага развіцця працоўных, якія маглі б прыняць прафсаюзы і творчыя саюзы з удзелам органаў культуры. Сумесная праграма ВЦСПС і Саюза пісьменнікаў СССР ужо распрацавана і ажыццяўляецца. Мы гатовы падтрымаць ініцыятывы іншых творчых саюзаў.

Работу КСК трэба ўсямерна падтрымліваць. Асабліва гэта важна ў цяперашняй гаспадарча-разліковай сітуацыі, калі не не ды і працягваюцца настроі з'яканоміць на сацыяльна-культурнай сферы.

КСК раёнаў і гарадоў павінны па-гаспадарску распарадзіцца велізарнай матэрыяльнай базай: амаль паўмільёнам актываў і спартыўных залаў, прадпрыемстваў, устаноў, школ, прафтэхучылішчаў і іншых навучальных устаноў. Пакуль што толькі трэць іх выкарыстоўваецца для стварэння філіялаў клубных устаноў, гурткоў мастацкай самадзейнасці, клубаў па інтарэсах.

Далейшы ўздым народнай творчасці, развіццё і ўзвышэнне ў кожным савецкім чалавеку творчых задаткаў паслужаць выкананню гістарычных рашэнняў XXVII з'езда Камуністычнай партыі, справе перабудовы і абнаўлення ўсіх бакоў жыцця нашага грамадства.

Выступаўшы на нарадзе з вялікай зацікаўленасцю гаварылі аб неабходнасці выпрацоўкі агульных падыходаў да стварэння ўмоў для росквіту народнай творчасці, аб'яднання намаганняў у справе духоўнага ўзбагачэння і ўсебаковага развіцця савецкіх людзей. Трэба як мага хутчэй абагульніць канкрэтны вопыт, набыты ў перыяд правядзення Другога Усесаюзнага фестывалю, прысвечанага 70-годдзю Вялікага Кастрычніка.

Задачы развіцця народнай творчасці, як, уласна, і ўся тэорыя перабудовы духоўнай сферы, у апошнія гады паспяхова трансфармуецца ў рэальную палітыку партыі і ўрада, адначалі на меснікі Старшыні Савета Міністраў Украінскай ССР М. А. Орлік, дырэктар Краснаярскага металургічнага завода імя Леніна А. Н. Кузняцоў і іншыя.

Змены, якія адбываюцца сёння ў гэтай сферы, патрабуюць адпаведных дзеянняў і з боку партыйных камітэтаў. Аб гэтым гаварылі сакратар ЦК Кампартыі Беларусі В. А. Пячэнікаў, сакратар Горкаўскага абкома КПСС І. З. Барысава. У гэтай сувязі яны падкрэслівалі,

што яшчэ больш узрастае кампетэнтнасць партыйнага кіраўніцтва сацыяльна-палітычнымі і культурна-маральнымі працэсамі.

Без павышэння культуры грамадства ніякія новаўвядзенні не зрушаць з месца механізм застою, не разбураць пануючую пакуль яшчэ ў многіх месцах чалавечую пасіўнасць. Іменна з гэтай прынцыповай пазіцыі разглядалі ўдзельнікі нарады пытанні сядружнасці майстроў мастацтва з аматарскімі аб'яднаннямі, прадпрыемствамі, сельскімі гаспадаркамі. Дырэктар Дзяржаўнага акадэмічнага Малога тэатра Саюза ССР В. І. Коршунаў расказаў аб цікавых формах творчых сувязей калектыву, які з'яўляецца роданачальнікам культурнага шэфства дзеячаў мастацтва.

Сіла самадзейнага мастацтва — у яго патрыятычнай накіраванасці, у інтэрнацыянальным характары, грамадзянскасці, у яркім адлюстраванні духу перабудовы ўсіх сфер жыцця савецкага грамадства. Дырэктар Палаца культуры і тэхнікі з Камсамольска-на-Амуры О. Г. Шасцерына, кіраўнік агіт-брыгады з Данецкай вобласці Г. Н. Янаў, дырэктар саўгаса «Наўгародскі» Наўгародскай вобласці А. Н. Цароў гаварылі аб энтузіястах мастацкай самадзейнасці, беззапаветна адданных любімай творчасці.

У нашай краіне, указала мастацкі кіраўнік ўзорнага калектыву дзіцячай харавой студыі з Дубны Маскоўскай вобласці О. Н. Іонава, многа арганізацый, якія кіруюць самадзейнай творчасцю. Але яны часта далёкія ад практыкі, не ведаюць становішча справы ў калектывах. Прагучала прапанова стварыць паўсюдна метадычныя цэнтры, творчыя лабараторыі.

Праблема заключаецца ў тым, удакладніў мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага акадэмічнага ансамбля народнага танца СССР І. А. Майсееў, каб стварыць такія ўмовы, пры якіх магчыма большая колькасць людзей маглі б самі выявіць сябе з дапамогай культуры, мастацтва.

Мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага акадэмічнага рускага хору СССР В. Н. Мінін з трывогай гаварыў аб становішчы народнай музычнай творчасці. Ён канстатаваў, што ў грамадстве працэс стварэння музыкі ўсё больш уступае месца яе спажыванню. Развіццю фальклорных традыцый прысвечаны выступленне пэат В. Ф. Бокаў.

Удзельнікі нарады звярнулі ўвагу на тое, што ў радыё- і тэлеперадачах вядучае месца належыць лёгкай музыцы, асабліва року. Яна сістэматычна прапагандаецца і проціпастаўляецца музыцы класічнай і народнай. Ёй адводзіцца лепшыя гадзіны эфіру, яна падаецца цікава, з выдумкай. Такую ж энергію, аператыўнасць і фан-

тазію, на думку міністра культуры РСФСР Ю. С. Мяленцава, дырэктара Грузінскага рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру народнай творчасці і культурна-асветнай работы Ц. Л. Качэчавілі, неабходна накіраваць на эстэтычнае выхаванне і прапаганду сапраўды высокага мастацтва.

Патрэбна стварыць умовы для разнастайнага працягнення натуральнай цягі маладога чалавека да прыгожага, для магчымасці тварыць, падкрэсліў у сваім выступленні першы сакратар ЦК ВЛКСМ В. І. Мірошнікава. Гэта не толькі праблема культуры, а прынцыповае пытанне будучыні краіны. Самадзейнасць — важнейшы сродак выхавання моладзі, і не толькі эстэтычнага, але і фізічнага, працоўнага.

Шырыня аматарскіх інтарэсаў, творчы пошук і ініцыятыва маладых уступілі ў супярэчнасць з фармалізмам і аднастайнасцю, якіх яшчэ нямаля ў рабоце клубаў і дамоў культуры, камсамольскіх арганізацый, указвалася ў выступленнях старшыні праўлення Саюза мастакоў РСФСР В. М. Сідарава, мастацкага кіраўніка маскоўскага тэатра-студыі «На паўднёвым захадзе» В. Р. Беляковіча, рэктара Магнітагорскага горна-металургічнага інстытута В. М. Раббава.

Калі мы сапраўды хочам выйсці на новыя гарызонты ў развіцці народнай самадзейнай творчасці, неабходна больша ўвага матэрыяльна-тэхнічнай базе, тэхнічнаму пераўзбраенню ўсёй сферы культуры. Гэту думку выказалі старшыня Эстонскага рэспубліканскага савета прафсаюзаў М. А. Педан, загадчык Савецкага раённага аддзела культуры Паўночна-Казахстанскай вобласці Т. А. Касеінаў, старшыня Саюза кампазітараў Таджыкістана Д. В. Дустмухамедаў і іншыя прамойцы. Неабходны сучасныя высокакаласная тэхніка і інструменты. У клубы, палаты культуры, бібліятэкі, музеі, тэатры павінны шырока ўвайсці навішныя відэаўстаноўкі, тэлевізійныя стэрэаэкраны, галаграфія, камп'ютэры. Вырывацца з адсталасці, аснасціць нашы ўстановы культуры сучаснымі сродкамі, падкрэслівалася на нарадзе, мае вялікае ідэалагічнае значэнне.

Удзельнікі нарады прышлі да агульнага вываду аб тым, што развіццё самадзейнай творчасці працоўных з'яўляецца важнейшай састаўной часткай шматграннай пераўтваральнай работы, якая ідзе ў краіне. Раскрыць у ходзе перабудовы ўсе таленты і здольнасці народа, увасобіць іх у працы і абнаўлення сацыялістычнага грамадства — няма сёння задачы больш актуальнай і важнай.

На нарадзе выступіў член Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС Я. К. Лігачоў.

ТАСС.

ФАРБЫ МУЗЫЧНАЙ В ЯСНЫ

«Мінская вясна» сёлета — незвычайная. На фоне традыцыйнага нашага фестывалю камісія па сімфанічнай музыцы Саюза кампазітараў СССР (яе ўзначальвае народны артыст СССР А. Эшпай) наладзіла выязны пленум. І таму першая красавіцкая дэкада ў канцэртным жыцці нашай сталіцы як ніколі раней разнастайная і напружаная.

У праграмах філарманічных вечараў прагучалі і прэм'еры беларускіх аўтараў — Я. Глебава, С. Картэса, У. Дарохіна, А. Валётнева, С. Бельцокова, А. Кур'яна, В. Капыцко, А. Бандарэнка, А. Елісеенкава, і ўжо знаёмыя слухачам опусы А. Багатырова, Д. Смольскага, Г. Вагнера, А. Мдзівані, І. Паліводы і інш. Новых фарбаў фестывальнай палітры надалі творы Т. Шахідзі (Таджыкістан), Л. Ісмагілавай (Башкірыя), М. Таджыева (Узбекистан), масквічоў А. Эшпая, М. Пяйко, В. Кікты...

Акадэмічны сімфанічны аркестр БССР і Акадэмічны народны аркестр імя І. Жыновіча, Хор Дзяржтэатрады БССР пад кіраўніцтвам В. Роўды і Маладзёжны камерны хор пад кіраўніцтвам І. Мацюхова, Мінскі камерны аркестр і Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі: дырыжоры Ю. Яфімаў, М. Казінец, А. Палянічка, І. Галачын, М. Фінберг... Гэта далёка не поўны пералік выканаўцаў, прадстаўленых у канцэртах.

Сапраўдным асяродкам твор-

чага жыцця сталіся штодзённым сустрэчы ўдзельнікаў выязнога пленума за «круглым сталом» у Саюзе кампазітараў БССР. Веў іх А. Эшпай. Присутныя знаёмліліся з фанарамі і партытурамі твораў кампазітараў братніх рэспублік, абмяркоўвалі праслуханую музыку, спрачаліся аб праблемах развіцця сучаснага сімфанізму. Гаворка была, прынамсі, пра творы А. Тэртэрана (Арменія), В. Сільвестрава (Масква), П. Плакідзіса (Латвія), О. Балакаускага (Літва), Ф. Яноў-Яноўскага (Узбекистан), Ж. Гаджыева (Азербайджан), мінчан Р. Суруса, Л. Шлег, У. Дамарацкага. За «круглым сталом» выступалі кампазітары А. Эшпай, М. Пяйко, І. Лучанок, А. Тэртэран, Ю. Фалік, А. Зацін, Б. Арановіч, М. Скорык, П. Плакідзіс, Ф. Яноў-Яноўскі, П. Альхімовіч, У. Дарохін, музыкантаў Д. Банявічэне, М. Рухкян, Л. Назарава, У. Аксёнаў, Н. Калеснікана і іншыя прадстаўнікі Масквы і Ленінграда, Арменіі, Літвы, Малдавіі, Латвіі, Таджыкістана, Азербайджана, Узбекистана, Украіны, Беларусі.

Днямі раз'ехаліся з Мінска госці — удзельнікі пленума. Ды канцэрты «Мінскай вясны» працягваюцца. Заклучным яе акордам будзе вынікаваць дыскусія, абвешчаная на 10 красавіка. А праз нейкі час «ЛіМ» надрукуе нататкі пра сёлетні, пяты ўжо, вясновы музычны фестываль у Мінску.

Наш кар.

Удзельнікі выязнога пленума М. Рухкян (Ерэван), Д. Банявічэне (Вільнюс), В. Арановіч (Масква), А. Эшпай (Масква), С. Сапожнікаў (Масква), С. Картэс (Мінск).
Фота Ул. КРУКА.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

● **ВЫДАТКАВАНА—ТРЭБА СПАЖЫЦЬ...**

● **ЦІ ЗАДАВОЛІЦА АДПІСКАЙ?**

● **«ТЫ БУДЗЕШ, МОЙ ХЛОПЧА, РАБІЦА МУДРЭЙ»**

● **У БІБЛІЯТЭКУ... ПРАЗ ФОТААТЭЛЁ**

Колькі робіцца ў нас, аказваецца, дзеля прыліку, дзеля таго, каб толькі выглядаць грабы, што нешта робіцца! А робіць на гэтую марную работу выдаткоўваюцца — немалыя.

Мінулай восенню над мостам Чыжоўскага вадасховішча з'явіўся заклік ператварыць Мінск у горад здароўя. Менавіта пра гэта і клопацца наша дзяржава. Як практычна вырашыць гэтую высакародную задачу? Трушком я пабег па берэзе ў пошуках лодачнай станцыі ці пункту пракату спортынвентару. На жаль, бераг быў пусты. Вось і вер пасля гэтага заклікам.

А ўзяць нашу гардскую святлаву газету. Вечарамі па фасадзе будынка паліграфічнага камбіната, што на плошчы Якуба Коласа, спраўна бягуць словы, якія свецяцца. Яны расказваюць пра навінкі гандлю, бытавыя паслугі і іншае. Але васьмь бяд: нікому не прыходзіць у галаву чытаць іх па складах і запісаць у бланк адрасы і тэлефоны. Ніводная арганізацыя гандлю і бытавога абслугоўвання не ведае пра «эфектыўнасць» такой рэкламы, аднак грошы на яе, і немалыя, выкладвае рэгулярна, нават у жорсткіх умовах самафинансавання. А што рабіць? Рашэнне ж Мінгарвыканкома, прынятае ў так званы застойны час на гэты конт, ніхто не адмяняў. І трэст «Мінгарсвятло» акуратна папаўняе за кошт такой рэкламы сваю казну.

Адзін раз на тыдзень газета «Вячэрні Мінск» публікуе на трэціх паласах падборку аб'яў «Служба быту прапануе». Указваюцца адрасы і тэлефоны прадпрыемстваў бытавога абслугоўвання, пазнаёміцца з якімі не пад сілу і самаму ўсёлімаму чытачу. Паўтараюцца яны з месяца ў месяц. Кошт кожнай падборкі для

бытавікоў — больш за тры тысячы рублёў. Заўважым, гэтыя ж паслугі дубліруюць радыё і тэлебачанне. Каму яны патрэбны? Аказваецца, Міністэрства бытавога абслугоўвання насельніцтва БССР некалі выдаткавала ў год на рэкламу 500 тысяч рублёў — васьмь і «гоняць» яе па ўсіх каналах.

У. ЮДЗІН.

г. Мінск.

У свой час мы звярнуліся ў Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР з такой заявай: «Нашы дзеці вучацца ў 1-Ж класе 180-й школы г. Мінска. Навучанне вядзецца на беларускай мове. Гэтым мы вельмі задаволены, але ў сувязі з гэтым узнікла і наша занепакоенасць.

Справа ў тым, што настаўніцы нашых дзяцей (нядаўняй выпускніцы педінстытута) давялося, па сутнасці, самастойна авалодаць метадыкай беларускамоўнага навучання. Не думаем, што гэты працэс перавучвання настаўніка робіць гонар айчынай педагогіцы. Гаворка, вядома ж, не пра нейкага канкрэтнага настаўніка, а пра тое, што ў Беларусі беларускамоўных настаўнікаў не рыхтуюць ні па аднаму школьнаму предмету (за выключэннем, зразумела, беларускай мовы і літаратуры). Пасля заканчэння нашымі дзецьмі пачатковай школы перад іх настаўнікамі зноў паўстае праблема мовы навучання. І ўжо не аднаму, а многім (гісторыку і матэматыку, біялогію і географію, хіміку і фізіку) давядзецца перавучвацца. Дык ці не прасцей адпаведных настаўнікаў рыхтаваць у сценах вышэйшых і сярэдніх спецыяльных устаноў?

У пастанове лютаскага (1988 г.) Пленума ЦК КПСС гаворыцца пра неабходнасць

пашырэння практыкі нацыянальна-рускага двухмоўя, пра стварэнне двухмоўных школ і г. д. Як мы разумеем, работа ў гэтым кірунку пачынаецца надоўга і ўсур'ёз. А без школьных настаўнікаў, адпаведна выхаваных і падрыхтаваных, такую работу не зрабіць. У сувязі з гэтым і наша канкрэтная і настойлівая прапанова: мы лічым неабходным адкрываць у новым навучальным годзе ва ўсіх рэспубліканскіх навучальных установах педагогічнага напрамку аддзяленні для падрыхтоўкі настаўнікаў для беларускамоўных школ.

Адкрыццё беларускамоўных аддзяленняў у вышэйшых і сярэдніх спецыяльных установах з'яўляецца жыццёва неабходным не для нас адных. Як можна зразумець з адказу міністэрства, з такой жа, відаць, прапановай звярталіся і са 108-й школы г. Мінска. Перакананы, што не маглі не ставіць перад міністэрствам гэтага пытання і бацькі шматлікіх сельскіх школьнікаў.

З міністэрства мы неўзабаве атрымалі адказ. Прыводзім яго на мове арыгінала:

«В сувязі з пільным групам родзіцей учащихся средних школ № 108 и № 180 о переводе (так у тэксце. — Аўтары ліста) падготовки учителей на белорусский язык Министерством сообщается, что в настоящее время в университетах на (так у тэксце. — А. Л.) педагогических специальностях и отделениях осуществляется преподавание белорусского языка, рассматриваются меры по преподаванию на белорусском языке ряда дисциплин, определяющих специальную и методическую подготовку выпускников. Их реализация (так у тэксце. — А. Л.) будет проводиться с учетом специфики обучения по каждой специальности, наличия кадров необходимой квалификации, организационно-методи-

ТВАЁ МЕСЦА Ў ПЕРАБУДОВЕ...

З партыйнага сходу Саюза пісьменнікаў

Як паведамлялася ўжо, 23 сакавіка адбыўся чарговы адкрыты партыйны сход Саюза пісьменнікаў рэспублікі. Адкрытае пасяджэнне яго, сапраўды партбюро Г. Пашкоў паведаміў, што мяркуецца рэгулярна выносіць на парадак дня пытанне «Маё месца ў перабудове». Час галаснасці і дэмакратыі прадвызначае адкрытае абмеркаванне дзейнасці камуністаў, аддачы кожнага агульнанароднай справе. Хочацца, каб такія справядзачы праходзілі ў духу патрабавальнасці, каб яны былі крытычнымі і самакрытычнымі, каб было паменей ялею, а крытыка вызначалася канкрэтнасцю, дзелавітасцю і спрыяла паляпшэнню спраў.

Сёння, працягваю Г. Пашкоў, мы заслужаем службовую, а за адно і творчую справядзачу камуніста С. Законнікава — галоўнага рэдактара часопіса «Полымя». Само сабой, што гэта не толькі яго сабівая справядзача, а, у немалой ступені, і справядзача ўсяго калектыву часопіса. Зрэшты, гаворка можа пайсці і шырай, бо, зграпаўшы праблемы «Полымя», мы можам выйсці і на праблемы, якія хваляюць і іншыя нашы

выданні.

З першым пытаннем, зазначыў Г. Пашкоў, цесна пераплятаецца і другое — «Прапаганда мастацкай літаратуры: вопыт, праблемы, задачы». Цяжка ўявіць пісьменніка, які б абыймаў стаяўся да лёсу сваёй кнігі — свайго духоўнага дзіцяці. І, пэўна, кожнаму знаёма тое горкае пачуццё, што ўзнікае, калі нашы кнігі не спяшаюцца пакінуць прылаўні кнігарань. Яны прычыны гэтага? Мова? На жаль, так. Якасць? Безумоўна. Недасканаласць прапаганды і рэкламы? Несумненна. Але калі пра стан мовы мы гаворым цяпер на розных нашых форумах, а пра якасць літаратуры — амаль на кожным пасяджэнні, то аб прапагандзе кнігі даем нуды менш, абмяжоўваем гаворку абмеркаваннем работы Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР. Але ж прапаганда літаратуры займаецца не толькі бюро, а і добры тэатр дзяржаўных і грамадскіх устаноў ды арганізацый. Наша задача — вызначыць кропкі сударанання, каб можна было паспяхова згуртаваць сілы і вёсці прапаганду беларускай кнігі ў адным, агульным рэчышчы.

С. Законнікаў, пачынаючы сваю справядзачу, заўважыў, што сапраўдна яго праца ў часопісе толькі пачынаецца, што робяцца пакуль што першыя крокі па шляху перабудо-

вы рэдакцыйнай работы ў новых умовах. Ён назваў найбольш значныя творы прозы, паэзіі, драматургіі, змешчаныя летась у часопісе, адзначыў актыўнае публіцыстыкі, зрухі ў рабоце аддзела крытыкі і літаратуразнаўства.

Часопіс, працягваю прамоўца, пачаў больш актыўна выходзіць на пытанні, звязаныя з гісторыяй нашага народа, яго духоўнай спадчынай. Гэты накірунак мы лічым для сябе надзвычай перспектыўным і плённым, а самае галоўнае — патрэбны для шырокага кола чытачоў. Наша гістарычная навука, сказаў С. Законнікаў, знаходзіцца ў заняпадзе. Многія падзеі — ад сівой мінуўшчыны да нашых дзён — давядзецца яшчэ спасцігаць, асэнсоўваць, а вельмі часта і перагледваць. У мінулым не павінна быць белых плям. Цікаваць да гісторыі, да лёсу выдатных людзей, якімі багатая беларуская зямля, цяпер вельмі вялікая. Прыклад таму — чытацкія водгукі на артыкул А. Каўко «Нялёгка дарогі кнігадруку», апублікава-

ны летась у дзесятым нумары часопіса.

Закрануў С. Законнікаў і пытанні прапаганды часопіса. Сустрэчы супрацоўнікаў рэдакцыі з чытачамі, выступленні па радыё, тэлебачанні, у друку, чытацкія канферэнцыі спрыялі таму, што падпіска вырасла на 355 экзэмпляраў. На жаль, у кіёскі «Саюздруку» паступае толькі 1652 экзэмпляры «Полымя». А ў адным жа Мінску каля 350 кіёскаў!

Расказаўшы пра творы, якія з'явіліся на старонках часопіса ў бліжэйшы час, С. Законнікаў звярнуў увагу на шэраг праблем, якія замінаюць нармальнай рабоце калектыву. Гэта і непрыстасаванасць рэдакцыйнага памяшкання, і неразумная ганарарная палітыка, і адсутнасць сродкаў на рэцэнзаванне твораў, а таксама рэдактарскага фонду. Нельга не сказаць і пра тое, на якой шэрай, прытым неаднароднай паперы друкуецца часопіс, а між тым кошт нумара неабгрунтавана высокі. У дадатак, працягваю С. Законнікаў, сёлета, у сувязі з пераходам выдавецтва «Полымя» на гаспадарчы разлік, работнікам рэдакцыі перасталі плаціць прагрэсіўку. Міжволі прыходзіць думка: ці не лепей было б часопісы «Полымя», «Нёман», «Беларусь» перадаць выдавецтва «Мастацкая літаратура». А яшчэ лепш — перадаць выдавецтва «Мастацкая літаратура» Саюзу пісьменнікаў, або стварыць новае — «Савецкі пісьменнік», дзе знайшоўся б належны прытулак і літаратурна-мастацкім выданням.

І самае важнае, падкрэсліў прамоўца, — калі, нарэшце, мы перастанем блытаць ідэалогію, культуру з эканомікай? Ніколі ідэалогія не вымяралася рублём. Яна вымяраецца духоўным здароўем народа. І хіба можна мірыцца з тым, што выдаўцы і сёння лічаць беларускамоўныя літаратурныя выданні «нахлебнікамі», таму што яны, маўляў, не даюць прыбытку. Ці ж выданні вінаваты ў тым становішчы, якое склалася ў рэспубліцы з роднай мовай, у тым, што яны выходзяць такім мізэрным тыражом? Ці не час ужо проста разумна весці фінансавую палітыку, пераразмяркоўваючы выдавецкі прыбытак?

Усё гэта, сказаў у заканчэнне С. Законнікаў, вельмі засмучае. А ўвогуле настрой у рэдакцыйнага калектыву ёсць, задачы свае мы разумеем, і таму будзем імкнуцца рабіць часопіс як мага лепшым, каб ён адпавядаў патрабаванням часу. Ну, а пра сваю ўласную творчасць скажу літаральна два словы. Летась выйшлі дзве кніжкі паэзіі: у «Мастацкай літаратуры» — «Сутнасць» і ў «Юнацтва» — «Вечная далеч». Апошнім часам пішу ніжшамат, уся ўвага аддаецца часопісу. Успэўнены, што

ческого обеспечения соответствующих курсов, при соблюдении принципа свободы выбора языка обучения для (так у тэксце! — А. Л.) студентов вузов.

Член коллегии — Начальник Управления вузов В. Т. Воднев.

1. Пришло гэта да нас «от 16.03.88 г.» і за «№ 32-05-Ж-97». Можна здагадацца, з якой аператыўнасцю ўвесь пасляваенны час «рассматриваются меры», пра які «шырокі» «ряд дисциплин» ідзе гаворка і з якой настойлівасцю ды паслядоўнасцю ўсё гэта будзе ажыццяўляцца — «с учетом специфики обучения», але без «жаданага» «наличия кадров», «при соблюдении принципа свободы выбора» (не студэнтамі, а для студэнтаў!) і пры адпаведным «организационно-методическом обеспечении» такога выбару.

І ўсё ж мы верым: яшчэ не вечар. Яшчэ толькі раница перабудова. Калі з намі нашы дзеці, задаволеныя такой адпайскай не маем ніякага права.

І. АЛБУТ, Т. ГУРЬНА, В. ЖЫБУЛЬ, А. ЗВЯРКО, А. КАЗАК, С. ЛОПУХ, Г. ПАШКЕВИЧ, Я. СКРЫПЧЫК, В. СКУРАТ, В. ШПІЛЕўСКАЯ.

З увагай сачу ў беларускай прэсе (у тым ліку і ў «ЛіМе») за дыскусіяй аб лёсе беларускай мовы. І з кожнай новай публікацыяй заўважаю, што менш за ўсё гучаць у гэтай размове галасы тых, хто рэальна ацэньвае моўныя абставіны ў рэспубліцы. А абставіны такія, што ў Беларусі гістарычна складвалася сітуацыя для распаўсюджвання двухмоўя. Прычым не толькі руска-беларускага, але і польска-беларускага. Натуральна, што пры такой сітуацыі вялікае распаўсюджванне атрымала руская мова, як найбольш універсальны сродак інфармацыйных і дзелавых зносін і ў межах Беларусі, і ў межах шматнацыянальнага Саюза. Роднаснасць дзвюх моў замацавала гэта распаўсюджванне.

Высакародная мэта ў тых людзей, якія выступаюць за павышэнне статусу беларускай мовы. Але, чытаючы іх пісьмы, заўважаеш, што, абвінавачваючы іншых у «насаджэнні» рускай мовы, яны часам, свядома ці міжволі, галасуюць за прымусовае вывучэнне беларускай мовы.

Характэрнае ў гэтым сэнсе пісьмо П. Крупко, электрыка Мінскага завода халадзільні-

каў, змешчанае ў «ЛіМе» за 18 сакавіка бягучага года. Адстойваючы шырокае вывучэнне беларускай мовы ў школах, ён піша: «І вось тут трэба прымаць меры, толькі не адміністратыўныя, а нейкія іншыя». Слушная думка.

Але чытаеш далей — і дзіву даешся. Аўтар пісьма прапануе, каб пры паступленні ў любую ВНУ рэспублікі: «...сачыненне пісалася толькі на беларускай мове, за выключэннем тых, хто паступае з другой рэспублікі...»

Даруйце, але ж гэта — ні што іншае, як прымуц. Лічу, што існуючы цяпер прыцып добраахвотнасці пры выбары мовы навучання, мовы для публіцыстычнай і літаратурнай творчасці — найбольш дэмакратычны, адпавядаючы сутнасці нашай шматнацыянальнай дзяржавы.

У пісьме таго ж П. Крупко прыводзіцца яскравы прыклад: рускі, ленынградзец Л. Шуршын дасканала авалодаў беларускай мовай і з задавальненнем чытае творы беларускіх аўтараў на іх роднай мове. Дык хто перашкаджае зрабіць гэтак жа кожнаму даросламу чалавеку, які жыве ў Беларусі? Тут суддзёй могуць быць толькі асабістыя імкненні і свядомасць чалавека.

Наконт дзяцей — справа складаней. Але ў рэшце рэшт дзеці залежаць ад дарослых. Калі ў сям'і будуць павяжаць і шанаваць беларускую мову, то і дзеці будуць адносіцца да яе гэтак жа.

В. КРЫЖЭВІЧ,

г. Чавусы.

■ ПАЭТЫЧНЫ ВОДГУК

ЛІДЭРУ «ТУТЭЙШЫХ»

Мне давялося браць удзел у семінары кіраўнікоў літаб'яднанняў, які адбыўся ў Доме літаратара ў Мінску 24 сакавіка. Уразіла, а правільнай будзе сказаць, здзівіла выступленне на семінары аднаго з кіраўнікоў таварыства маладых літаратараў А. Сыса. Найперш — дэманстрацыяй нейкай незразумелай адасобленасці «Тутэйшых».

Пра гэта напісаўся верш — ліст маладому калегу.

Узяў сабе ролю зайздросную —

Лідэра.
Табе падабаецца
Роля твая.
Але ў алфавіце —
Апошняя літара
Спакусная гэтая літара
«Я».

Мо свет уяўляецца
З белага й чорнага?
Мільёны ў ім фарбаў,
Адценняў, масцей...
Дазволь нагадаць:
Шчэ ад веку пячорнага
Узнікла праблема
Бацькоў і дзяцей.

Карціць вам прымераць
Судзейскія манты.
Памылкамі вы
Папракаеце нас.
А вахцы дзеці
(Не маем гарантыі)
Не зробіць аднойчы
Падсуднымі вас?

Так, шлях наш
Не гладкаю быў аўтастрадаю.
Ды, можа, і да вас
Лёс не будзе дэбрэй.
І з кожнаю страатаю,
З кожнаю здрадаю
Ты будзеш, мой хлопча,
Рабіцца мудрэй.

Ты будзеш асобу ў сабе
Загартоўваць,
Яна — не ў стракатасці
Модных адзеж.
Ды перш, чым навокал
Кагосьці згуртоўваць,
Падумаў сур'езна,
Куды павядзеш.

Згаджаюся,
Мала такога друкеца,
Дзе вобраз адметны,
Дзе моўны прастор.
...Зязюлі і той, мабыць,
Цыяка кукеца —
Знікаюць крыніцы,
Атручаны бор.

Трымаем Пегаса
Нябачнымі путамі.
То пугай счэзм,
То падкормім сыцей.
...Ці зробіцца нашыя дзеці
Манкуртамі?
Ці мы адрачэмся
Ад родных дзяцей?!

Да мовы любоў...
— Не было б толькі позаю,
Калі гэта боль,
То хвала барацьбе!
Ці вы палюбілі
Любоўю цвярозаю
Не слова ў сабе,
Але ў слове — сябе?..

Калісьці лічылі нас
Максімалістамі,
І мы «выступалі»,
Дальбог не хлушу.
Па форме
Вы будзеце сабе «металістамі»,
Абы не скавала металам
Душу.

Хай шчыра п'яецца,
Смяецца і любіцца,
Ваюецца з тым,

Хто падлазіць смаўжом!
...А талент сапраўдны
Ніколі не згубіцца,
На прагнуць глебу
Пральцеца дэжджом.

Святлана БАСУМАТРАВА.

Абураны, пакінуў я на днях
Дзяржаўную бібліятэку БССР
імя У. І. Леніна. Відаць, перабудова яшчэ не пастукала ў яе дзверы, з-за чаго мноства добрасумленых людзей не могуць туды... трапіць.

Сакавічнік вечарам прайшоў я ў бібліятэку. Павітаўшыся з вахцёрам і прад'явіўшы студэнцкі білет, спытаў дазволу прайсці ў чытальную залу. Але, як высветлілася, уваход у залу толькі па «білетце чытача», а каб атрымаць яго, трэба звярнуцца ў рэгістратуру. Стаў у чаргу. Калі яна падышла, мяне раптам спыталі: «Фотаздымак з сабой ёсць? Інакш не прапусцім...»

Я спрабаваў было растлумачыць: каб наведваць адзін раз бібліятэку, мне, атрымліваецца, трэба як мінімум два разы наведваць фотаатэлье. А на гэта ж пойдзе шмат часу. Няўмоўная жанчына адмоўна паківала галавой, абвясціўшы, што яна дзейнічае строга па інструкцыі. У выніку некалькі чалавек тут жа пакінулі чаргу і накіраваліся да выхду. Я ж напрасіў вахцёра прапусціць мяне, прад'явіўшы яшчэ і пашпарт. Нельга! Праўда, пасля доўгіх угавораў мяне нарэшце прапусцілі ў чытальную залу. Але ж паперка — разавы пропуск, — якую я старанна запаўняў і якую мне прапанавалі ўзяць з сабою ў залу, таксама не мела сілы: мне паведалі, што ўсё роўна кнігі па ёй не выдадуць. На шчасце, слоўнікі — мэта майго прыходу — былі размешчаны на паліцах для вольнага карыстання, і прасіць выдаць іх мне ўжо не было патрэбы...

Нехта ж прыдумаў такі парадокс, што нават прад'явіўшы пашпарт, чалавек не можа трапіць у чытальную залу?!

А калі ўсё ж бюракратычная інструкцыя абгрунтавана нейкімі «вышэйшымі інтарэсамі», дык, можа, варта побач з бібліятэкай размясціць філіял фотаатэлье «Хвілінка»?..

А. ЯЖЭВІЧ,
студэнт Мінскага
дзяржаўнага педагогічнага
інстытута замежных моў.

■ НАМ АДКАЗВАЮЦЬ...

У калектыўным пісьме мазыран («ЛіМ» за 29 студзеня 1988 г.) з трывогай гаварылася

аб тым, як пад знакам мадэрнізацыі ў горадзе Мазыры вынішчаецца старажытная архітэктура, у прыватнасці, прынята рашэнне аб зносе «Дома Веры Харужай».

З гэтым пісьмом мы звярнуліся ў Мазырскае гарадское таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Атрымалі адказ за подпісам старшыні савета таварыства, ганаровага члена таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры БССР А. П. Эльмана. Ён паведаміў: «Будынак, аб якім ідзе гаворка ў апублікаваным матэрыяле, з'яўляецца гістарычным помнікам, бо ў свой час тут вучылася В. З. Харужая. Але ён ужо даўно стаў аварыйным».

Рашэннем Мазырскага гарвыканкома, а затым Гомельскага аблвыканкома ўзбуджана хаданіштва перад Саветам Міністраў БССР аб зносе гэтага будынка. Савет Міністраў не згадзіўся з гэтым рашэннем.

Летась быў праведзены сход грамадскасці горада, на якім была падтрымана прапанова аб зносе. Мы звярнуліся ў гарвыканком з прапановай скласці каштарыс на пераабсталяванне будынка і стварэнне там мерапрыемстваў пакояў Харужай.

Драўляны фонд старой архітэктуры ў нас на ўліку, і пасля паступовага высялення жыхароў у новыя дамы, яны будуць рэстаўрыраваныя.

Адказ гэты выклікаў недаўменне. Тое, што будынак з'яўляецца гістарычным помнікам, даказаць не трэба, аб гэтым пісалі аўтары пісьма. Тое, што ён знаходзіцца ў аварыйным стане, таксама яны паведалі. Больш таго, прасілі выратаваць будынак, захаваць для горада, стварыць у ім музей.

Тав. Эльман піша, што Савет Міністраў рэспублікі не пагадзіўся з рашэннем аб зносе дома. А якая пазіцыя таварыства? Чаму пра гэта нічога не гаворыцца?

Незразумела з адказу і тое, хто праводзіў і як праходзіў сход грамадскасці, на якім прынята досыць дзіўнае рашэнне.

Апошні ж абзац нагадвае рэбус, які не разгадаць. Што будзе рэстаўрыравацца: ці дом Веры Харужай, ці новыя дамы?

Застаецца толькі запытаць, якой пазіцыі трымаецца тут Мазырскі гарвыканком, які да гэтага часу не адказаў на нашу публікацыю.

АДДЗЕЛ ПІСЬМАУ
«ЛіМа».

гэта сёння важней, чым нешта сваё.

Нібы прадоўжыў справаздачу С. Законнікава В. ЗУЕНАК, які першым выступіў у спрэчках. Ён гаварыў пра творчыя набыткі С. Законнікава-паэта, высока ацаніўшы нядаўнюю падборку твораў С. Законнікава ў «ЛіМе», яго паэму «Кульмінацыя», што стала яркай удачай не толькі самога аўтара, але і ўсяго беларускага ліра-эпічнага жанру.

А. КЛЫШКА адзначыў, што атмасфера ў рэдакцыі часопіса «Полымя» па-сапраўднаму творчая, кожны супрацоўнік выразае бачыць перспектыву, адначасова падірэслішы, што часопіс робіцца ўсё ж шырокай пісьменніцкай грамадскасцю, і яго ідэйны і мастацкі ўзровень залежыць ад творчых намаганняў усіх літаратурных сіл рэспублікі.

У творчасці С. Законнікава, значнаму А. КАПУСЦІН, імпануе публіцыстычная завостранасць і адначасова шчырасць. Відавочна і тое, што часопіс, галоўным рэдактарам якога ён з'яўляецца, імкнецца друкаваць творы, вартыя тых змен, якія адбываюцца сёння ў жыцці грамадства. Г. КОЛАС, выказаўшы задавальненне зменамі ў рабоце часопіса, крытыкаваў ранейшы стыль узаемаадносін рэдактары з аўтарскім актывам. П. ПРЫХОДЗЬКА заклікаў рэдакцыю смялей адстойваць творы, якія адпавядаюць духу часу.

З дакладам «Прапаганда мастацкай літаратуры: вопыт, праблемы, задачы» на сходзе выступіў А. Жук.

У свой час для выпуску кнігі іх прапаганда быў створаны Дзяржкамвыд. Усё было распісана так, што лепш і ўявіць цяжка. На жаль, у гэтай ідэ-

альнай пабудове не ўсё складалася ў адпаведнасці з задумай. І найбольш — у справе прапаганды і распаўсюджвання кнігі. З нейкага часу на першае месца выйшла не ідэйна-мастацкая вартасць кнігі, не значэнне яе як магутнага ідэалагічнага сродку. Гэта быццам бы мелася на ўвазе, але не ўлічвалася пры падвядзенні вынікаў. Падлічвалася колькасць лістоў-адбіткаў і прыбытак, які цяпер вымяраецца мільёнамі. З'явіліся так званыя прыбытковыя выданні, на якія хапала паперы і ў неспрыяльных гады.

Праўда, па інерцыі работнікі гандлю нейкі час і на беларускую кнігу, у прыватнасці на прозу, ставілі заказы па 20, 40, 60 тысяч экзэмпляраў. Але потым прыгледзеліся, што іх заказы выдавецтваў выконваюць на трэць, а то і меней. Выдавецтвам жа прасцей і эканамічнай стала запуская адну кнігу масавым тыражом, чым два-тры тысячы 20—40-тысячнікі. Неўзабаве і гандлёвыя работнікі пераканаліся, што можна абыйсціся без лішняга клопату, выконваючы план рускамоўнымі выданнямі і не звяртаючы ўвагі на беларускія «малатражкі». Літаральна за нейкія восем гадоў тыражы беларускай кнігі спараціліся да мінімуму, і адносіны да яе сіламі як да непатрэбнага давеску.

Да чаго прывялі фінансавыя гонкі, можна ўявіць з такога параўнання. «Мастацкая літаратура» за мінулы год дала чыстага прыбытку 11 мільёнаў рублёў, маючы ў плане каля 170 пазіцый. «Советский писатель» даў, здаецца, 13 мільёнаў рублёў, маючы ў плане 470 пазіцый. І яшчэ. Па назвах у «Мас-

тацкай літаратуры» больш за 80 працэнтаў беларускіх кніг, па аб'ёме ж беларускамоўная кніга займае ўсяго нейкіх пяць працэнтаў.

Кнігі сур'езна не рэкламуюцца (аб'явы ў газетам язык не паварочаецца назваць рэкламай), хоць існуе сістэма рэспубліканскага ўпраўлення кніжнага гандлю і абласных упраўленняў. Пад знакам надання выдавецтвам большай самастойнасці адказнасць і за рэкламу, і за збыт перакладзена таксама на плечы выдаўцоў. Але ж у свой час, цэнтралізуючы справу гандлю і прапаганду кнігі, у выдавецтваў пазабіралі і штатныя адзінкі, і сродкі, абгулілі іх. Дык ці не заканамерна цяпер вярнуць выдавецтвам і тыя штатныя адзінкі і, можа, пашырыць іх, пакінуўшы за кнігагандлёвымі ўпраўленнямі штаты і сродкі, якія забяспечваюць матэрыяльны, тэхнічны бок кнігагандлёвага працэсу?

А. Жук кінуў таксама папрок за недавальняючую прапаганду беларускай кнігі таварыству кнігалюбаў: што можна зрабіць, калі многія ў таварыстве не ўмеюць ні чытаць, ні гаварыць па-беларуску і не лічаць патрэбным вучыцца гэтаму? Лепш павінна займацца прапагандай і рэкламай і Беларускае аддзяленне УААП, друк, радыё і тэлебачанне. Прамоўца закрануў і некаторыя пытанні, у прыватнасці, аб перадачы выдавецтва «Мастацкая літаратура» Саюзу пісьменнікаў БССР.

Пра тое, што робіцца выдавецтвам «Мастацкая літаратура» на прапагандзе і распаўсюджванні беларускай кнігі падрабязна гаварыў яго дырэктар В. Грышановіч. У прыватнасці, бярэцца шэфства над школамі, якія носяць імяны вядомых беларускіх пісьменнікаў. В. Грышановіч выказаў занепакоенасць тым, што многія школьныя бібліятэкі слаба папаўняюцца навінкамі.

З. Ялугін зазначыў, што папулярнасць нашай літаратуры залежыць у значнай ступені ад становішча беларускай мовы. Ён выказаў прапанову выдаваць у першую чаргу надзённыя творы паззі і прозы. В. Іпатава расказала аб тым, што робіць на прапагандзе беларускай кнігі тэлебачанне. В. Супрунчук на прыкладах з газет «Звязда», «Советская Белоруссия», «Вячэрні Мінск» і іншых паказаў, што гэтыя выданні слаба прапагандаюць кнігу: рэдка з'яўляюцца рэцэнзіі на новыя выданні, мала змяшчаецца гутарак з пісьменнікамі, у той час як шмат месца займаюць перадрукі з саюзных газет. Пытанні аператыўнага рэцэнзавання знайшлі сваё адлюстраванне і ў выступленні В. Хомчанкі, Г. Марчука. Г. Марчук крытыкаваў рэдакцыі літаратурных выданняў за тое, што рэдка даюць творчыя партрэты пісьменнікаў.

Аб прапагандзе беларускай кнігі гаварыла прадавец віцеб-

скага магазіна «Светач» В. ТЫЛЕЦЬ, закрануўшы шматлікія аспекты ўзаемаадносін выдаўцоў і работнікаў кнігарняў, пісьменнікаў і чытачоў. Куды лепш, гаварыла яна, пакідаючы жадаць выступлення пісьменнікаў па лініі Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР, мала што гавораць чытачы выдавецтвальных ататаў, якія пішуць па адным шаблоне, рэдка выходзяць рэкламныя лісты, праспекты. Ды і ноштам сваім кнігі часта «кусаюцца». Напрыклад, трохтомная «Анталогія беларускай паззі» будзе каштаваць каля дзевяці рублёў. Наўрад ці многія аматары літаратуры змогуць у такім выпадку набыць гэтае патрэбнае выданне.

Не вельмі высокае ўражанне ад выступленняў некаторых пісьменнікаў па лініі бюро прызнаў і намеснік дырэктара Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР Г. ДЗМІТРЫЕВ. Хоць, сназаў ён, дзе тая інстанцыя, якая можа ацаніць вартасць таго ці іншага выступлення?

Старшы кансультант Беларускага аддзялення УААП Б. БАТЛАУ закрануў шыраг пытанні, звязаныя з выхадом беларускай кнігі за мяжу.

У выступленнях М. СКРЫПІ, С. ШУШКЕВІЧА, І. ШАЛЬМАНАВА, В. ДАЙЛІДЫ, У. ФЕДАСЕНКІ і М. ТАТУРА ацэньвалася становішча, якое сілалася ў Бюро прапаганды мастацкай літаратуры, гаварылася пра атмасферу ў Саюзе пісьменнікаў.

У пастанове, прынятай на сходзе, намечаны меры па паліпшэнні прапаганды і распаўсюджвання беларускай кнігі, павышэнні ідэйна-мастацкага ўзроўню твораў і актывізацыі дзейнасці пісьменнікаў-камуністаў у справе перабудовы.

**Як толькі ў сакавіцкім небе з'яўляюцца першыя
светла-блакітныя «вымоіны», а наздраваты снег каля
тратураў пад сонцам пачынае асядаць, я збіраюся ў
вёску...**

ВЕСКА называецца Багатая Града. Працягнулася яна доўгай вуліцай паўз балоце «Баравое», дзе ў першыя гады пасля вайны ўручную рэзалі торф. Цяпер таго месца не пазнаць. Жыта ці рапс, якое сее мясцовы калгас «Дружба», тут расце, бы той чарот, а над кветчакмі рапсу дзелавіта звяняць пчолы. Адрознівае ж за Багатай Градой цямнее лес. Цвіце медуница, восенню зацвітае верас. Грыбны пах лунае пад высокімі соснамі, у густых бярозніках. Ад вёскі да раённага цэнтры Лосёў кіламетраў трынаццаць. Але перш трэба дабрацца да вёскі Каўпень — цэнтры калгаса. Адтуль паласа шашы бяжыць да раённага гарадка. Увосень і зімой дабрацца цяжка — дарога ўся на выбоінах, занесена снегам. Вёску даўно залічылі ў перспектывы, і пра яе лёс ніхто не клапоціцца.

Я жыў тут васьмь ужо пяць гадоў.

ТРАКТАРЫ ТРОЯЦЬ СЛЕД

Як толькі я атабарыўся ў сваім доме, да мяне вясной завітаў блізкі сусед Пятро Башмак. Прынес слоік квашанай капусты, у якой чырванелі крупінікі журавінаў, і бутэльку першака (тады Башмакова жонка яшчэ не вельмі апасалася гнаць самагон).

— Пасядзім трохі, суседзе, — прапанаваў ён. — Табе калі вада спатрэбіцца, прыходзь да майго калодзежа. Я выкапаў глыбокі. Апошняя бетоннае «кальцо» ледзь асадыў сваім «Беларусом» з прычэпам.

Мы пасядзелі за сталом. Я пахваліў дробна нашынкаваную капусту (сапраўды, яго Маша была майстрыца ў Багатай Градзе — расціць гародніну, закладваць на зіму капусту).

Пятро — звянявы механізаванага звяна. Ледзь толькі электрычнае святло з акон пачне прабываць перадсвятлыны змрок, а ля яго двара ўжо падае голас «пускач». Потым даносіцца раўнамерны грукат матара. З туга напакаванай кірзавай сумкай і вялікім тэрмасам (у яго Пятро набірае халодную ваду з уласнага калодзежа) ён едзе на працу ў Каўпень. На цалюткі дзень. Узорвае глебу, вывозіць на палі ўгнаенні. А потым, калі зазеленеюць рады бульбяных каліў, акучвае расліны. Шчыруе, як кажучы, ад цямна да цямна. Летам, калі дзень большы, прыганяе трактар раней і ставіць непдалёк ад хаты пад грушай-дзічкай.

Сваю хату Пятро ёклюдваў, а потым абшалаваў уласнымі рукамі. Пасадзіў пад вокнамі, у палісадніку, арэхавае дрэўца. Некалі прынес некалькі саджанцаў грэцкага арэха адзін рабочы лясніцтва. Даўно памёр той рабочы, а арэх раскінуў шырока галіны. Вясной на ім паяўляюцца на гронках суквеццяў доўгія зялёныя «завушнічкі». Яны пасля адпадуць, а завязуцца грэцкія арэхі. Шкада, што не выпяваюць. Як дзьмухне восенскі сівер, счарнелыя недаспелыя плады валяюцца паблізу палісадніка.

У двары Башмака па дроце ўецца вінаград. Восенню, калі сонца ўжо скупа кідае промні з неба, Маша зразае ў вядро гронкі сакавітых ягад. Яна і нас частавала. Вядома, вінаград не такі, як, скажам, выршчаны на схілах пагоркаў дзе-небудзь у Абхазіі, але прыемны на смак і не дужа кіслы.

Да двухсот цэнтнераў накопвае восенню Пятро бульбы з гектара. І наогул у працы ма-

лайчына. Праўда, часам не вытрымлівае яго натура, калі бацьчы, што зроблена не па справядлівасці.

Аднойчы рашыў паслаць яго старшыня на ўчастак іншага звеннявога. А ўчастак той парос бур'яном, пустазеллем.

адаў замуж адзіную дачку, якая рабіла настаўніцай у дзелькай дзяржаўскай вёсцы Бывалькі. Вяселле ладзіў у садзе. Са свежа напіланых на пілараме сасновых дошак збіў сталы. На ўбітыя слупы нацягнулі цэлафан. — Гэта, каб дождж не перашкодзіў святлу. На тым вяселлі многія былі. Ну, і, вядома ж, Пятро Башмак са сваёй Машай. Дарэчы, у вёсцы шмат Марый і шмат Іванаў. Расказваюць, што ў адной сям'і было тры сястры і з іх дзве — Марыі. Адно клікалі Марыя вялікая, другую Марыя маленькая. Мусіць, не надта

маецца, гэта дзякуючы і яму гаспадарка не раз узнагароджвалася пераходным сцягам ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР і ЦК камсамола краіны. Прыкметны ён торчыць у гаспадарцы след.

Што ж да Лысянка Васіля, дык ён сыноў, лічы, вырасіў. Аднаму купіў дом у Лоеве, і Саша часцяком прывозіць у вёску на аўтамашыне балоны са звадкаваным газам. Хлопец вяслы і шчыры, ён не раз прывозіў такія балоны і мне. А другі ўладкаваўся ў міліцыі ў Гомелі. Ловіць спекулянтаў і махляроў на гомельскім Цэнт-

Міхась ДАНИЛЕНКА

ІВАНЫ ДЫ МАР'І...

Быльнэг такі, што не відаць радоў.

— Не паеду! — заўпарыўся Башмак. — Няхай сам і ўбірае тое, што вырасіў.

Старшыня Васіль Аляксеевіч Кругенка — чалавек вытрыманы, а тут чамусьці загарачыўся. Раскрычаўся, прыгразіў, што ссадзіць Пятра з трактара. Той плюнуў і выскачыў з кабіны «Беларуса».

— Згары ты са сваім участкам! — плюнуў ён і пакрочыў, умінаючы зямлю ў кірзачах у напрамку Багатай Грады. Быццам наплявалі яму ў душу. Якраз жа ў тыя дні лічба на капанай ім бульбы пераваліла на другую тысячю тон. Спадзяваўся пачуць ад старшыні добрае слова, а тут на табе — лаянка...

Вядома, канфлікт той не

зазіраў лосёўскі поп ў святцы, ці фантазія на імёны ў бацькоў была абмежаванай...

У Цімошчанкі — таксама трактар «Беларусь». І калі заканчваецца яго доўгі працоўны дзень, ён прыганяе яго з прычэпам ад Каўпені да сваёй хаты на канцы вуліцы. Аднойчы я пацікавіўся ў Башмака: ці не выгадней прывозіць і адвозіць трактарыстаў машынай, чым паліць гаручае і па бездаражы ганяць трактары за восем кіламетраў у адзін канец?

Пятро хітравата прыжмурыўся, хмыкнуў і адказаў няпэўна:

— Мусіць, нявыгадна, калі так лічаць.

Між іншым, у вёсцы ёсць яшчэ адзін чалавек, які мае дачыненне так ці інакш да механізацыі. — Васіль Лысянок.

ральным рынку. А як прыедзе ў вёску, дык расказвае бясконцыя гісторыі пра тое, якая ён граза...

ВАЛІК, ВАЛЯНЦІН ІВАНАВІЧ

Бліжнім маім суседам — сцяжынкай прайсці цераз сад — лічыцца Валянцін Іванавіч Кульгавы. Ёсць такі тып людзей, якіх і да глыбокай старасці ніхто не называе па імю і па бацьку. Так і Кульгавы называюць — Валікам. А чалавеку ўжо да пенсіі засталася гадоў з пяць...

Была некалі ў Валіка густая чарнявая кучаравая чупрына. Але з гадамі парадзелі кучары. Першы прымаразак часу і жыццёвых клопатаў пасерабрыў скроні і валасы. Летам Кульгавы ходзіць за цялухамі

Пазней Валіку выдзелілі кая. Ён зацягваў на ім аблезлае сядло (каб ямчэй было сядзецца, на конскую спіну ўладкоўваў парваную ватуўку), устаўляў ногі, абутыя ў кеды, у страмёны і гойсаў перад статкам.

Аднойчы на дзень нараджэння нявестка Таня (яна ў суседнім саўгасе робіць заатэхнікам) падарыла Валіку прэсценкі, на батарэйках, прыёмнічак. Колькі дзён Кульгавы вазіў яго з сабою за цялухамі на вузенькім раменьчыку. Пакручваючы ручкі і ўважліва ўслухоўваўся ў шматгалоссе, у вялізны свет, які спяваў, іграў, крычаў разнамоўнымі галасамі. А потым прыёмнічак сапсаваўся. Валік закінуў яго на шафу.

— Мала там рознага ламача, — бурчэла на мужа жонка Маша. — Выкінуў бы на сметнік.

— Прыедзе швагер з Гомеля, аддам — адрамантуе, — бесклапотна адмахваўся ад жонкі Валік.

Валікава Маша ўжо некалькі гадоў на пенсіі. Прыетаваў у прымы да яе Валік у цяжкія пасляваенныя гады. Яна была значна старэй за яго. А потым, як падышлі гады, што трэба было збірацца на пенсію, Маша папасвіла разам з Валікам цялят год на вакольных поўнях. Цяпер валюхаецца па гаспадарцы: корміць свіней, гусей. Выгадавала і другую карову. Яе адвядзі з мужам да малодшай дачкі, што працуе ў дзіцячым садзе ў суседнім саўгасе.

Кульгавы таксама робіць амаль усё сваімі рукамі. Пабудова сабе хлявы, зрабіў прыгрэбак, лазню. Але, калі шчыра прызнацца, дык умельства ў тым адчуваецца мала. Прыкладзе чалавек рукі, а потым кіне ўсё: абрылда. Пра такіх у народзе кажучы: цяп-ляп і — гатова. У лазні ў падлозе — шырачэнныя шчыліны. Спачатку Кульгавы рашыў скласці ў ёй сцены з тэлеграфных слупоў, якіх шмат было, калі іх замянялі на новыя.

— Ці ж ты ўлежыш на тым палку, калі шыбане парай? — адгаворвалі яго. — Кожны ж слуп прасмолены.

— І то праўда, — пагадзіўся Валік.

Спены склаў з сасновых бёрнаў. Дах пакрыў шыферам. А цэментавую трубу, што з даху вытыркалася замест коміна, накрыві старым вядром без дна. Адноўчы агонь з печы, складзенай Валікавымі рукамі, шугануў так, што гаспадар не на жарт перапалохаўся: лаянька вось-вось зоймецца полымем).

Можна лічыць, што Валянцін Іванавіч Кульгавы — патомны жывёлавод. Калгас не раз узнагароджваў яго за сумленную працу каштоўнымі падарункамі (прыгожы круглы гадзіннік на батарэйках трэці год чэкае на сцяне пярэдняга ад вуліцы пакоя). Давалі яму і адрэзы на касцюмы і кашулі. Раней прыязджаў у Гомель з юбілейным Ленінскім медалём на лацкане пінжака.

Часта Валік разважае аб тым, як на нашых вачах гіне многае жывое.

— На маёй жа памяці, — гарачыцца, быццам хто яму прэчыць, — у нас вяліся і баравыя саракапуты, і сіваваронкі, і круташыйкі, і пустальгі... А ці бацьчы ты за апошнія гады хоць адну пустальгу?

— Я толькі раз ці два корсуну ўбачыў, — прызнаўся я. — Ластавак амаль няма, толькі вераб'ям хімія не шкодзіць...

Кульгавы — незямнымі чалавек для вёскі. З трыццаці хат (шмат якіх з іх пустуюць) толькі ўпамынуць ды яшчэ два Іваны-леснікі ды адзін паштальён працуюць. Астатнія — на пенсіі, ці проста — адзіночкі жанчыны. Калі прывязе, скажам, аўтакрама ў мяшках муку ці крупы, дык, акрамя Валіка, няма каму згрузіць тую муку якой удавіць.

(Заканчэнне на стар. 14).

Вясна. Абуджэнне зямлі.

Фотаэцюд А. КЛЕШЧУКА.

доўга трымаўся ў Башмаковай памяці. Пасля гаварыў, што і сам празмерна пагарачыўся. У старшыні ж клопатаў куды больш, чым у яго. І галава ў таго бальць не толькі з-за аднаго якога-небудзь участка.

...У самым канцы Багатай Грады за шчыльнай дашчанай агароджай стаіць дом яшчэ аднаго трактарыста — Анатоля Цімошчанкі. Ён жыве з жонкай Марусьей і цешчай. Іх клічуць чамусьці Сінцамі. «Вунь, — кажучы, — паехаў Толькі Сінцоў сваім трактарам пракладваць дарогу ў Каўпень». Не так даўно Анатоля

Раней ездзіў ён на бензавозе. Цяпер на калгаснай аўтамашыне адвозіць восенню і зімой школьнікаў старэйшых класаў у сярэдняю школу (у Каўпені — васьмігодка). Вядома ж, і Цімошчанку і Башмаку выгадней, каб трактар у любы час стаяў перад сваім домам. Летні дзень доўгі, і хлопцы дома паспеюць на прычэпах падкінуць сабе і сена і дроў.

Толькі Цімошчанка, чалавек зусім малады, таксама на добры рахунок. Член парткома. Таксама звянявы па вырошчванні бульбы. Дабіваецца выдатных вынікаў у працы. Ду-

з доўгім бізуном, а зімой ездзіць на кані на ферму даглядаць кароў. Не адну пару кірзачоў стаптаў чалавек, тупаючы следам за порсткімі цялухамі. Налаўчыўся пераймаць іх, калі ў гарачыню, наставіўшы праўцом хвасты, тыя імчаць у аleshнік ад бзыкаў. Будучы ўжо дзедам (у яго пяцёра ўнукаў), Валік летам любіць паказаць, як ён карае... аваднёў. Ён лоўка хапае авадня, замазвае таму вочы граэжю і выпускае з далоні. З цяжкім гудам, як бамбавоз, авадзень цягне ўвось — проста да сонца: вочы ж яго не бачаць...

БОЛЬШ чым 50 кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў пры рэдакцыйных абласных, гарадскіх, раённых аб'яднаннях і шматтыражных газет сабраліся 24 сакавіка ў Доме літаратара на рэспубліканскі семінар. Сабраліся тыя, хто кіруюць літаратурнай вучобай пачаткоўцаў, каб падвучыцца самім: гэта значыць, паслухаць парад прафесійных літаратараў, абмяняцца думкамі, пагаварыць пра надзённыя, набалелыя пытанні, сумесна праіраіцца, што трэба, каб літаб'яднанні сталі не толькі школай літвучобы, а асяродкам прапаганды роднай мовы, нацыянальнай культуры, дапамагалі духоўнаму станаўленню асобы, яе фарміраванню.

Адкрываючы семінар, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР В. Зуёнак адзначыў, што апошнім часам зарудзіўся прыток маладых сіл у літаратуру, што сярод пачаткоўцаў няшмат яркіх талентаў, што павялічыўся ўзрост аўтараў першых кніжак. Творчай актывізацыі моладзі спрыяе атмосфера перабудовы. Павярджэнне гэтага — так званыя неформальныя аб'яднанні, жаданне юнакоў і дзяўчат прымаць удзел у важных справах, што адбываюцца сёння.

Адкрываючы таленты — значыць перш за ўсё шукаць іх, працягваючы В. Зуёнак. У якасці прыкладу ён спаслаўся на вопыт Ігрушкаўскай школы Крупскага раёна, дзе з поспехам праішоў тыдзень, прысвечаны роднай Беларусі, праводзіліся дні мовы, літаратуры, гісторыі, географіі. Гэта пашырыла круггляд дзяцей, садзейнічала фарміраванню іх высокіх эстэтычных густаў.

Для выхавання творчай моладзі ўсё ж вельмі шмат значаць літаб'яднанні. У іх, сказаў В. Зуёнак, рэзерв нашай літаратуры, яны — своеасаблівыя памочнікі Саюза пісьменнікаў БССР у прапагандзе роднай літаратуры. На жаль, пакуль што не ўсёду да літаб'яднанняў ставяцца з належнай увагай. Больш павінны і могуць зрабіць рэдакцыі абласных, раённых, гарадскіх і аб'яднаных газет, на старонках якіх пачынаючы аўтары друкуюць свае першыя творы. На жаль, далёка не ўсе з іх выдуць з аўтарамі пастаянную работу, не ўсе рэгулярна публікуюць літаратурныя старонкі.

Гаварыў В. Зуёнак і пра ўзроставае склад літаб'яднанняў. У іх яднаецца пераважна моладзь, але ёсць і людзі невялікага, нават пажылога ўзросту. Відзец, неабходна часцей практыкаваць сустрэчы старэйшых членаў аб'яднанняў са школьнікамі, яны, такія сустрэчы, паспрыяюць выхаванню ў дзяцей любові да літаратуры не менш, чым выпадковыя заезды пісьменнікаў. Трэба дбаць і аб тым, каб маладыя аўтары, якія жывуць на перыферыі, маглі часцей сустракацца з чытачамі і ў друку. На думку В. Зуёнака, у гэтым кірунку няблага ідуць справы на Гродзеншчыне, дзе

падрыхтаваны і выпушчаны выдавецтвам «Мастацкая літаратура» калектывны зборнік «Край мой, Нёман». Такі ж зборнік рыхтуюць і магілёўчане. Варта выкарыстаць гэты вопыт і ў іншых абласцях. Робяцца захады, каб такія кнігі выдаваць там жа, у абласцях.

Акрамя гэтага, прамоўца гаварыў таксама аб дзейнасці камісіі па рабоце з маладымі, аб стварэнні неабходных умоў для

Тым не менш, ёсць у рэспубліцы школы, дзе з ранніх гадоў дзецям па-сапраўднаму прывіваецца любоў да роднага слова, матчынай песні. Ф. Ілюкевіч (ён кіруе літаратурным аб'яднаннем пры Янавіцкай школе Клецкага раёна) раскажаў, што ўжо другі год 27 яго вучняў сябруюць з літаратурай, спрабуюць самі пісаць вершы, загадкі. Дабратворна ўплываюць тут на дзяцей сустрэчы з

уюць аб тым, каб далучыць да роднай літаратуры як мага больш людзей, прапагандуюць нацыянальную гісторыю, актыўна змагаюцца з негатывнымі з'явамі ў жыцці. Не без іх турбот створаны ў адной са школ першы беларускі клас, пачынаюць працаваць і курсы па беларускай мове і гісторыі. Члены літаб'яднання змагаюцца за экалагічную чысціню роднага горада, выступаюць ініцыятара-

родкі культуры. Многае залежыць ад актыўнасці, дзелавітасці яго членаў, ад жадання займацца не толькі творчымі справамі, але і вясці арганізатарскую работу, выхоўваць маладыя таленты. У. Палковіч, напрыклад, у адной з віцебскіх школ арганізаваў для вучняў старэйшых класаў факультатыв па беларускай літаратуры. А. Салтук прапанаваў Саюзу пісьменнікаў рэспублікі сумесна з Саюзам журналістаў БССР правесці конкурс на лепшае асвятленне рэдакцыйна-абласных, раённых, гарадскіх, аб'яднаных і шматтыражных газет літаратурнага жыцця вобласці, горада, раёна.

Нямала робіцца па далучэнні моладзі да беларускай мовы і літаратуры і ў Гродне, зазначыў сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі А. Карпюк. Ён спаслаўся на вопыт работы аб'яднання «Паходня», паведаміў, што рыхтуюцца чарговы выпуск зборніка, у якім, як і ў першым, будуць змешчаны творы мясцовых аўтараў.

Аб рабоце выдавецтва «Юнацтва» з маладымі аўтарамі раскажаў галоўны рэдактар выдавецтва Я. Каршукоў.

«Маладняк», «Узвышша» — за гэтымі і іншымі літаратурнымі аб'яднаннямі гісторыя нашай літаратуры, гаварыў кіраўнік літаратурнага аб'яднання «Узлёт» пры Беларускам дзяржаўным універсітэце імя У. І. Леніна А. Лойка. Сённяшнія літаб'яднанні... Людзі там розныя, адны прыйдуць у вялікую літаратуру, другія застануцца аматарамі. Але гэта ўсё ж свайго роду святліца, адкуль выходзяць і дзе застаюцца людзі, якія па-сапраўднаму любяць родную мову і літаратуру.

Загадчык сектара аддзела культуры ЦК ЛКСМБ К. Далідовіч зазначыла, што юнакі і дзяўчаты з захапленнем сустракаюць выступленні любімых рок-груп, напрыклад, «Мроз», якія выступаюць па-беларуску. Кама, як не пісьменнікам, творчай моладзі, пісаць для такіх груп свае творы? Яна ж выказала пажаданне, каб наша тэлебачанне не забывалася на свае традыцыі і практыкавала выступленні-справаздачы літаб'яднанняў на экране.

Вынікі гаворкі падвёў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч. Размова, якая адбылася сёння, сказаў ён, уцешыла тым, што кожны, хто выступіў, заклапочана гаварыў пра стан роднай літаратуры. Гэта аднак не значыць, што ўсё зробіцца само па сабе, хоць і прымаюцца ў апошні час важныя захады. Якраз сёння і патрабуецца ад кожнага з нас вялікая работа. Літаратура без будучыні, без веры існаваць не можа.

У рабоце семінара прыняў удзел і выступіў з прамай загадка сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ А. І. Бутэвіч.

Наш кар.

ТВОРЧЫЯ САЮЗЫ: ВОПЫТ, ПРАКТЫКА, ПЕРСПЕКТЫВЫ

...і асяродкам культуры

З рэспубліканскага семінара кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў

развіцця і станаўлення творчай змены.

Тое, што праблема работы літаб'яднанняў хвалююць многіх, засведчыла выступленне В. Акалавай. Яна, спасылаючыся на свой вопыт літкансультанта «Знамені юности», выказала меркаванне, што Саюз пісьменнікаў рэспублікі павінен больш уважліва ставіцца да найбольш здольных членаў літаб'яднанняў, не выпускаць з-пад увагі тых, хто ўжо мае кнігі (часам і не адну), прымаць іх у творчы саюз.

Думку В. Зуёнака аб тым, што марудна сталее творчая моладзь, што малы прыток у літаратуру маладых літаратурных сіл, падтрымаў В. Ярац (Гомель). Трываючы слабае веданне студэнтамі роднай мовы. Прычына — у школе. Яшчэ не так даўно паўсюдна ў іх працавалі літгурткі, выпускаліся літаратурныя насаценныя газеты. Цяпер гэтая справа занябана, настаўнікі спасылаюцца на заняцасць.

Школа вінавата, што дзеці слаба ведаюць мову, гісторыю краю, але ж вінаваты і ўсе мы, сказаў А. Малюк (Мазыр). У сям'і пачынаецца выхаванне дзіцяці, у сям'і і вытокі яго любові да ўсяго роднага, блізкага. А што веданне роднай мовы недастатковае, дык гэта відавочна, заўважыў прамоўца. Мала хто са студэнтаў Мазырскага педагогічнага інстытута імя Н. К. Крупскай, дзе ён працуе, можа добра гаварыць па-беларуску. На прапанову выкладчыка ніхто з будучых педагогаў не змог успомніць і запісаць калыханку.

Пісьменнікамі. Пасля выступлення ў школе У. Ліпскага і А. Вольскага літаральна на другі дзень хлопчыкі і дзяўчынкі прынеслі свайму настаўніку дзесяткі новых твораў.

Плённа працуе на Глушчыне школьнае літаб'яднанне «Званок» — пра яго работу раскажаў В. Лаўрыновіч. Аб сваёй рабоце з дзецьмі гаварыў А. Бібічкі, які працуе на Піншчыне.

Дзелячыся вопытам работы літаратурным кансультантам «Чырвонай змены», Р. Баравікова з сумам канстатвала, што ў гарадскіх школах рэспублікі дзеці амаль не спрабуюць пісаць па-беларуску. Некалькі месяцаў назад «Чырвонка» паспрабавала наладзіць рэгулярны выпуск творчасці школьных літгурткоў, але ініцыятыва закліпнула — літгурткі мала дзе працуюць. Увогуле, заўважыла Р. Баравікова, вучні слаба ведаюць літаратуру. У лепшым выпадку адно могуць назваць прозвішчы Купалы, Коласа, Танка, Брыля...

Інакшая карціна ў Рагачове. Як раскажаў М. Янчанка, там у школах створаны юнкорыўскія пасты. Юныя карэспандэнты спачатку спрабуюць свае творчыя сілы, пішучы заметкі і допісы, а потым сёй-той пераходзіць і да мастацкіх твораў. Прышлі тут і на дапамогу выхавацелькам дзіцячых садзікаў: рэдакцыя газеты «Камунар» друкуе спецыяльную старонку з творами членаў свайго літаб'яднання.

Цікавы вопыт работы літаб'яднання пры наваполацкім «Хіміке», пра што раскажаў У. Арлоў. Маладыя літаратары дба-

мі іншых добрых спраў. У Глыбокім, зазначыў А. Жыгуноў, літпачаткоўцы робяць захады, каб надаць вуліцам імёны знакамітых землякоў. У Бялынічах, нагадаў В. Хаўратовіч, традыцыйнымі сталі сустрэчы членаў літаб'яднання са школьнікамі, выхаванцамі дзіцячых садоў. Нямала добрых спраў на рахунках Слуцкага, Драгічынскага, Клімавіцкага літаб'яднанняў, аб чым гаварылі іх кіраўнікі К. Цыбульскі, М. Трафічук, М. Мінчанка. У Баранавічах, як сказаў рэдактар адной з гарадскіх шматтыражак А. Белы, вырашылі стварыць для ўзнагароджання лепшых пачаткоўцаў спецыяльную прэмію, якая будзе насіць імя Паўлюка Багрыма.

Аб розных аспектах работы літаб'яднанняў, далучэння моладзі да нацыянальнай літаратуры, культуры гаварылі на семінары В. Вераб'ёва (Магілёў), В. Куртаніч, А. Сус (Мінск), М. Барэйша (Наваполацк) і іншыя.

Намеснік старшыні камісіі па рабоце з маладымі аўтарамі СП БССР, намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць» Г. Далідовіч раскажаў аб рабоце камісіі, аб тым, якія захады прымаюцца ў «Маладосці», каб паскорыць друкаванне твораў маладых пісьменнікаў, аб «Бібліятэцы «Маладосці», што пачынае выходзіць з ліпеня сёлета года.

Сакратар Віцебскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР А. Салтук, як і многія іншыя прамоўцы, падкрэсліў неабходнасць таго, каб літаратурныя аб'яднанні ператвараліся ў сапраўдныя ася-

актовых п'ес, скетчаў, гумарэсак, літаратурных фельетонаў... Падобныя зборнікі — спадзяёмся — акажуць немалую падмогу ў паўсядзённай рабоце кіраўнікам і ўдзельнікам мастацкай самадзейнасці.

І, вядома, чакаем таленавітых рукапісаў, аўтары якіх раскажуць пра «белыя плямы» нашай гісторыі пакуль што мала даследаваныя. А зацікаўленасць чытача гісторычным мінулым, лёсам нашых знакамітых людзей, якія доўгія часы былі ў забыцці, вялікая.

Першыя кніжкі «Бібліятэкі...» ужо рыхтуюцца, хоць рабіць гэта не так і проста. Цяжкасці найперш звязаны з тым, што выдавецкі «цягнік» ідзе на поўнай хуткасці, а нам неабходна ў свой «вагон» ускочыць, што незвычайна, на хадзе. У гэтай справе шмат дапамагаюць нам дырэктар выдавецтва ЦК КПБ Б. Кутавы, намеснік дырэктара Д. Навіцкі, начальнік аднаго з цэхаў Л. Тэуш. Адчуваем падтрымку і з боку СП БССР, ЦК ЛКСМБ.

Першыя дзве кніжкі будуць калектывныя. Адна аддаецца паэзіі, другая — прозе. Аўтары іх — нашы найбольш

дэравітыя маладыя паэты і празаікі, большасць з якіх друкаваліся ўжо, у іншых публікацыях на падыходзе. Мяркуюце самі, у паэтычнай кніжцы будуць прадстаўлены С. Адамовіч, Е. Акулін, Ю. Бармута, Х. Кашкурэвіч, Ю. Кісялеўскі, С. Корсак, Ю. Пацопя; празаічны зборнік складаецца з твораў С. Дубаўца, А. Глобуса, М. Клімковіча, А. Наварыча, У. Сіўчыкава, У. Сцяпана, А. Федарынікі, М. Шайбака. Рукапісы кніжак прапанавалі паэты Л. Галубовіч, Г. Бульба, А. Закаў, А. Сус, П. Шруб, В. Сахарчук, А. Дзбіш, празаікі — У. Ягоўдзік, З. Падбярэзскі, У. Цвяткоў, Р. Аўраменка і іншыя аўтары.

Распаўсюджацца «Бібліятэка...» будзе як па падпісцы, якая прымаецца без абмежаванняў ва ўсіх аддзяленнях сувязі, так і ў розніцу, праз кіёскі «Саюздруку». Для тых, хто жадае падпісацца на «Бібліятэку...», нагадавае яе індэкс — 74821. Падпісная цана на год 3 рубль 40 капеек, на паўгода — 1 рубль 70 капеек. Выпісаць «Бібліятэку...» можна як разам з часопісам «Маладосць», так і без яго.

ІНТЭР'Ю У НУМАР

БУДЗЕМ ЗНАЁМЫ: «БІБЛІЯТЭКА ЧАСОПІСА «МАЛАДОСЦЬ»

Надаўна прынята рашэнне аб выданні з 1 ліпеня сёлета года дадатку да літаратурна-мастацкага і грамадска-палітычнага ілюстраванага часопіса «Маладосць» — органа ЦК ЛКСМ Беларусі і Саюза пісьменнікаў БССР. Называцца ён будзе «Бібліятэка часопіса «Маладосць».

Наш карэспандэнт звярнуўся да галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць» Анатоля ГРАЧАНІКАВА з просьбай раскажаць пра выданне, якое даўно чакалі маладыя аўтары, і маладыя чытачы.

— Знешне кніжкі маладосцеўскага дадатку будуць нагадваць звычайныя многім «Бібліятэку журналу ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардыя». Такі ж фармат, мяккая вокладка. Перыядычнасць будзе раз у месяц, 12 зборнікаў у год. Мяркуюцца выпускі пяці кніг прозы, аб'ём кожнай да 5 улікова-выдавецкіх аркушаў, пяць зборнікаў паэзіі, аб'ёмам кожны па 2 аркушы. І — па адной чатыроххвэршнай кніжцы публіцыстыкі і крытыкі. Дадам,

што прымаюцца арыгінальныя творы, якія дагэтулі нідзе не друкаваліся, а кніжкі «Бібліятэкі...» будзе лічыцца часопіснай публікацыяй. Будзем таксама знаёміць чытачоў і з лепшымі здабыткамі маладых літаратур братаў народаў. Зразумела, перакладчыкамі будуць выступаць маладыя аўтары. Дарэчы, «Бібліятэка...» — гэта ў першую чаргу кніжкі маладых і для маладых. Па такім жа прыкмеце будзем падбіраць і аўтараў адне-

«Сказ пра Лысую Гару» пасля доўгага рукапіснага блукання выбіўся ў свет. Паэму Вядзьмака Лысагорскага пасведчыў сваёй фірмай калючы і зычлівы «Вожык», і адно з высокіх выдавецтваў—ЦК КПБ—«цісканула» твор ніштаватым, звыш трыццаці тысяч, тыражом. У Мінску кніжачку тут жа разабралі.

Праўда, адзін з маіх прыцеляў, песіміст па натуре, спрабаваў астудзіць маё ўзрушэнне легалізаваным шэсцем ананімнай паэмы. Дачасная, маўляў, радасць. Письменнікаў беларускіх асмейваюць: глядзіце, людзі, хто павінен у застоі нацыянальнай культуры, у занядбанні слова роднага. То ж яны, лысагорцы, рынуліся на свае дачныя соткі, занядаўшы творчае гарэне. Ці не стояцца за шырмай гэтай самакрытыкі рэальныя глуміцелі нашага духоўнага ладу?

Што тут скажаш? Апаска мо і небеспадстаўная. Але паспрабуй разважыць. Письменнік—чалавек, і, як і кожны з нас, ён прагне свежай дыбулькі, малодзенькага гурочка, чыстага паветра, цішыні, нарэшце. Праўда ён падчас перабірае меру ў імкненні да ўсяго названага, і сатырык з Лысагор'я тут па-справядліваму бізлітарны. Але ж і з'едлівая самаіронія, выкрывальніцкая самаспаведзь паэтаў-лысагорцаў (аўтар, Вядзьмак, адзін з іх) даюць усім нам неблагі прыклад—прыклад грамадзянскай, этычнай мужнасці. Чалавек—нявольнік сваіх патрэб. Але ж на тое ён і чалавек, каб узвысі-

ца духам над слабасцямі ўласнай прыроды, над свінцовым цяжарам акалічнасцей. Вязень эпохі застою, няўжо ён асуджаны век батрачыць на застоі? Стань жа вольным, лысагорац! Хай не заслоніць вуз-

на ж віны пісьменніцкага цэха за пралікі ў нашай культуры скажу: наўрад ці пераважае ла б яна, прыйдзі строгі, непадкупны суддзя, віну бюракратычнай процымі наглядчыкаў ад культуры, ад чых бра-

вы ведаем: гісторыю твораць людзі, але і гісторыю твораць людзей. Так што ад уласнай адказнасці за эпоху не адкруціцца. Нават калі асабіста ты і не сыпаў бісер перад казнакрадам, кабінетчыкам-дэмаго-

маўляў, апусцілі шлагбаўм перад словам беларускім і гарадскія школы, тэхнікумы, ПТВ, ва ўніверсітэцкія і інстытуты аўдыторыі, у кінастудыі і кінатэатры, у большасць тэатраў рэспублікі. Пакіньма покі чыноўнікаў, прыйдзе час спытаць і іх за глумленне над народнымі каранямі. Эрэшты, не па бюракратычных інструкцыях узнікаюць, развіваюцца народы і мовы. Калі б толькі на міласць «кабінетаў» разлівалі Янка Купала, Якуб Колас, Ігнат Буйніцкі, Язэп Драздовіч, ці мелі б беларусы вялікую літаратуру, нацыянальны тэатр, сваю, беларускую школу жывапісу, наогул культуру?

У чым жа тады наша з табою мяшчанства, чытач? У чым віна перад словам маярынскім? Мабыць, у тым, што паквапіліся на сыты харч, далі закарміць сябе, атлусець сваім струнам душэўным. Далі закарміць сябе памяць і гонар. А як з тым артыстам «народным», які не знае, значыць не хоча «і двух народных слоў»? Вядома, ні маёй, ні тваёй згоды не пыталі, перш чым каранаваць яго ў «народныя». Але ж пляскаць у ладкі, яму, псеўданароднаму, рукі нашыя часам не прытамліліся? Або яшчэ пытанне, мілы чалавек. Не здаралася табе раўнадушна прасунуцца міма прылаўка з беларускімі кнігамі—няхай там нават творы Купала, Брыля, Быкава, Панчанкі—толькі таму, што яны беларускія? Мала таго, яшчэ і дзіця сваё ўбок адцягнуць, каб яно, крыў божа,

Смех—лякарства ад застою

Вядзьмак Лысагорскі. Сказ пра Лысую Гару. Бібліятэка «Вожыка». Мінск, Выдавецтва ЦК КПБ, 1988 г.

кая града штодзённага бытвання неабсяжнага, вячэстага далагляду, імя якому—народ! Такія вось узнёсла-рамантычныя думкі-напаміны навеялі мне сатырычныя радкі паэмы.

Вядома, сярод рэпліцаў пра, персанажаў паэмы, не толькі ёсць станоўчыя, але і адмоўныя. А дзе, у якім асяроддзі, скажыце, няма іх? Расчыніце шырэй вароты іншых дачных комплексаў, разам з тымі, на якіх старонням вочу дасюль не прынята запяняцца. Вазьміся, Вядзьмак—а ён на тое здатны—гэтак жа рашуча прапалоць і іншыя грады, «не ззіраю на рангі і ліца», і стане відавочным: больш і хорасці лысагорцаў—з'ява тыповая, хоць для грамадскага самапачуцця мо і не самая шкодная (пад іншым дачным дахам і не такое згледзіш!). Аднос-

вурных маршаў у нядаўнюю сумную пору аж гримела наваколле. Так што пакіньма лысагорцам знішчаць пустазелле на іхніх дзялянках. Пэўна, дадуць сабе рады—паэма ў тым пераконвае.

Ды і кожнаму з нас самакрытычна прайсціся па ўласным агародзе, па прыкладу Вядзьмака з Лысай Гары, таксама не зашкодзіла б.

Быў час, быў век, была эпоха, Калі наеўшыся ў адвал, Сёй-той прыкінуў, што панчоха—Зусім не кепскі ідэал.

Калі здрабнелі нават блазны, І ўжо ніякі снамарох Не мог дзвярыма ў неве бразнуць

І маску зняць з сябе не мог. Па шырасці, чытач, чыя гэта эпоха? Адно пісьменнікаў? Ці—мая, твая, наша? Са школьнай жа, студэнцкай ла-

Пойдзем далей: Калі ў сталіцы Беларускай Культурнасы мешчанін Лічыў грамадскаю нагрукнай «Язык тутэйшы» прышчаміць.

Скажаш, не я прышчэмілаў, гэта міністры, іншыя начальнікі звялі нашу мову да становішча брыдкага качаняці; яны,

У ЛЮБІМ «дарослым» творы, будзь ён пра нашых сучаснікаў альбо пра мінулае, кожны літаратурны герой, як станоўчы, так і адмоўны, мае пэўнае ўнутранае падабенства з ягоным аўтарам. І, «спісваючы» героя з суседа, жонкі, знаёмага і г. д., пісьменнік папярэдне «прапускае» яго праз сваё разуменне, малое яго згодна з патрабаваннямі свае душы. І чым ярчэй паказваецца ўнутраны свет персанажа, тым болей у ім ад самога аўтара.

У гэтым сэнсе значна складаней дзіцячаму пісьменніку, бо душа дзіцяці—гэта зусім іншы свет, з адметнай псіхалогіяй, логікай і нават філасофіяй. Каб спасцігнуць іх, спачатку трэба разбудзіць у сабе дзіця. Такое ўдаецца далёка не заўсёды, і нярэдка аўтары замест спасціжэння спрабуюць проста спрашціць дзіцячую душу. Пры гэтым трэба памятаць, што ўменне спасцігнуць—чыста чалавечая якасць, а для напісання добрага твора неабходна яшчэ і пісьменніцкае майстэрства. У суме ж атрымаецца, што займацца літаратурнай дзейнасцю, адрасаванай юнаму чытачу (ці слухачу), зусім не так лёгка, як некаторым думецца.

«Я павінен сказаць, што ў момант працы над творам для дзяцей я рашуча пра іх не памятаю. Таму што ў гэты час, знаходзячыся ў творчым стане, я сам як бы з'яўляюся дзіцем. Я не ўсведамляю, для каго я пішу. Я адчуваю як дзіця, як дзіця радуся, засмучаюся, смяюся. Я б не назваў гэта нават пераўвасабленнем, падобным на пераўвасабленне акцёра. Бадай, гэта нават болей глыбокая перабудова ўсёй унутранай «сістэмы», усяго «рэгістра»,—пісаў Сяргей Міхалкоў у артыкуле «Чаму я пішу для дзяцей» (часопіс «Детская литература», 1987, № 1).

Заўважце, у гэтых радках ні слова не сказана пра манеру пісьма, не сказана, што чаму папярэдне пра напісанні, якімі павінны быць творы. Гэта кожны аўтар вырашае сам. Эрэшты, чытачоў (аднясім сюды і крытыкаў) цікавіць перш за ўсё не працэс напісання, а яго вынік, г. зн. новыя кнігі, публікацыі ў часопісах і газетах.

Давайце і мы звернемся да аднаго з беларускіх выданняў

(няхай гэта будзе, скажам, часопіс «Вясёлка»), пагартаем яго мінулагоднія нумары і паглядзім, што прапаноўваюць сваім чытачам паэты самых розных пакаленняў.

Вось, напрыклад, як нечака-

нярэдка прыводзіць да блякласці, невыразнасці радка:

І хоць ізноў у час начны Ільдінікі сцягнуць воды хустка,— Ды чуй: усё званчэй яны Звіняць наўсцяж, вясны званы,

«Вясёлкі» не абыходзіцца без вершаў, героямі якіх з'яўляюцца дзеці. Стараючыся як мага праўдзівей намаляваць свайго маленькага героя і пры гэтым дбаючы пра выхаваўчы момант, паэты вельмі часта

цяма і напуская прыўзнятасць верша Мар'яна Дуксы «Канікулы»: «Куды не кінеш вочам ты, усюды радасць ёсць. Займае дух—навокала якая прыгажосць!». Прыгажосць гэтую аўтар паказвае досыць банальна: «Як ззінем пазалочана ў небе сінява! Як шпэча на абочыне шаўковага трава!». Не дапамагаюць і расставленыя на канцы радкоў шчодро аўтарскаю рукою шматлікія клічнікі.

Чытаем у вершы Валажына Лукшы «Пах роднай зямлі»:

Шчымылівы боль Апякае грудзі— Вось родны кут Ля Дзвіны-рані. А пах— Бы гаджу рабочыя рукі. Так нічы пахнуць І вясёлкі.

Верш яўна не для малодшага школьнага ўзросту. Есць усе падставы сумнявацца, ці дойдзе да дзіцячага сэрца і гэты боль, і гэты пах. Заўважце, дарэчы: калі боль, то ён «шчымылівы», калі дзень, то абавязкова «светлы, мірны», калі зоркі, то яны «зіхаццяць»... Ніводнай свежай метафары, ніводнага незацёртага параўнання, якое б зрабіла гонар паэту.

Калі В. Лукша імкнецца гаварыць пра сур'езныя, важныя рэчы, то М. Гамолка проста падрабляецца пад дзяцей. («На самакаце». № 10):

Стану я на саманат Раніцай, вясёлы, І паеду у дзетам, А пасля—у школу.

У вершы Эдзі Агняцет «Што ты робіш?» (№ 8) чытаем: «Прэч шкадлівую травінку! Напаіць зямельку ўсмак! Морква ўскінула чупрынку, і лісты нам шле бурак». Не зразумела, што за лісты шле бурак дзяўчынкам?

У сваім лютаўскім нумары «Вясёлка» сярод іншых матэрыялаў прапанавала і верш Ганны Івановай «Метро». У ім маці загадвае маленькай дачцэ загадку: «Дзе святло, як серабро, лясвіца—што птушка? Ці ты, мама, пра метро?»—здагадалася дзяўчынка.

Што ж, застаецца толькі пазайздросціць умненню дзіцяці адгадаць такія шматзначныя загадкі. Магчыма, гэта дробязь, але ці не залішне шмат аўтарскіх пралікаў, недакладнасцей, недарэчнасцей у дзіцячай паэзіі мы адносім да дробязей, хоць у «дарослай» кожны крытык на іх абавязкова «спатыкаецца» і ацэнку ім дае куды больш строгую. Атрымлі-

...І НЕАБХОДНАСЦЬ ПЕРАЎВАСАБЛЕННЯ

Па старонках часопіса «ВЯСЁЛКА»

на намаляваў дождж у вершы «Во які вялікі!» Уладзімір Паўлаў:

Гэта падаюць клубніцы, І парэчкі, і суніцы. З кожнай кропляй—ягадкі, Грушы або яблыні.

На першы погляд, параўнанні здаюцца надта ўжо смелымі. Але ці недахоп гэта? Памойму, якраз смеласці і не хапае дзіцячай паэзіі. Звычайна паэты пішуць з арыентацыяй на нейкага сярэдняга, «стандартнага» чытача. Але ж дзеці—розныя, і запатрабаванні іхнія таксама розныя.

А вось як піша пра дождж Іван Рубін: «Сярэбраныя стрункі ад неба да зямлі. Дажджынікі-пацалункі па шчоках пацякалі. Як мама, так цалуе мяне лагодны дождж. Па лужах ён пратупае вясёлы-басанож». «Дажджынікі-пацалункі», «басаногі дождж»—метафары, як бачым, не новыя, ужо зацёртыя ў літаратуры.

Думаецца, спадабаўся юным чытачам верш Рыгора Яўсеева «Дзівосы» (гл. снежанскі нумар «Вясёлкі»), столькі ў ім фантазіі і гумару. Там і «мышка белая расце, едзе верхам на каце, паганяе коціка мышка доўгім хвосцікам». Там «у акулы вырас чуб, на акулы вырас дуб, а на дубе у гняздзе заяц-шарочок сядзеў».

Нечаканыя метафары, параўнанні, казачныя пераўвасабленні заўсёды ствараюць у творы цікавы і запамінальны малюнак. Адсутнасць іх, асабліва ў прыродапісальных вершах,

Ды бач: бы ветразь ільняны, Праменьнік ярка ле (вясны). А. Б.) хустка!.. (Кастусь Кірзенка, «Прадвесне». № 2)

Мусіць, нялёгка ўявіць дзіцяці гэтую хустку, якая «праменьнік», «бы ветразь ільняны». Чытаю кароценькі верш Анатоля Прохарава «Жаба і рак» (№ 9).

Неба хмарну адхінула— Зорка на зямлю зірнула. Пасвятлелі ў жабы вочы, Будзіць рана сярод ночы. — Уставай,— Кажа,— Бубніла Лямпачку я запаліла.

Давайце прыгледзімся да верша ўважліва. Знайшоўшы цікавы сюжэт, аўтар усё ж да канца не прадумаў яго, і атрымалася, жаба сярод ночы разбудзіла рака толькі для таго, каб паведаміць, што яна запаліла лямпачку (зорку), якая, дарэчы, загарэецца амаль кожную ноч.

Вылучаюцца сярод іншых публікацый дасціпнасцю і гумарам «Пума» Паўла Марціновіча (№ 7), «Вавёрчына майстэрня» Пятра Сушко (№ 1), «Пакатаўся», «Акуляры» Ніны Галіноўскай (№ 9), «Спрытны смойж» Уладзіміра Паўлава, «Паласаткі» Міколы Чарняўскага, надрукаваныя ў майскім нумары часопіса.

І ўсё ж—ой, як зачакаліся нашы маленькія чытачы сапраўдных паэтычных адкрыццяў, твораў, якія ўражваюць, прымушаюць забываць пра ўсё на свеце, прымушаюць перачытваць іх зноў і зноў.

Вядома ж, ніводзін нумар

збіваюцца на штампы і голую рыторыку. Здаецца, некаторыя аўтары свядома пішуць адны вершы—«для душы», другія—«для сцэны», для розных акцыябрацкіх і піянерскіх мерапрыемстваў. Можна, у гэтым і ёсць нейкая свая логіка, але гэта логіка «добрых старых» часоў. У вершы, напісаны ад імя дзяцей, падчас укладваюцца альбо голыя лозунгі, з якімі зараз змагаецца «дарослая» паэзія, альбо зусім не дзіцячы пафас. Для ранішнікаў хлопчыкі і дзяўчыны нярэдка завучваюць поўныя штучнага пафасу вершаваныя радкі, зусім не ўнікаючы ў іхні сэнс, бо, па-першае, сэнсу там няма, а, па-другое, гэтыя радкі зусім не адпавядаюць іхняму светаўспрымання, іхняй псіхалогіі.

Паглядзіце, як сёння змяніліся піянерскія газеты, колькі сур'езных, складаных праблем уздымаюць яны на сваіх старонках. І толькі паэты ўсё яшчэ ніяк не хочуць заўважыць гэтыя праблемы.

Вось што, напрыклад, прымушае казаць свайго маленькага героя Хведар Жычка ў вершы «Барабан»:

Будзем мы бадзёрым маршам Светлы, мірны дзень вітаць. Хай гучыць над светам наша «Тра-та-та-та! Тра-та-та!»

У вершы Міколы Чарняўскага «Зорачка-пяцёрка» акцыябраты так раскажваюць пра сябе: «Песні любім горача», «Праца шчыра спорыцца. Зоркі зіхаццяць», «Весела нам, хораша жыць адной сям'ёй».

Наўрад ці перадасца дзе-

не папсавала сваю «правільную реч». А колькі яшчэ паўадуканых мяшчэн, атуманеных чадам эрзац-культуры, вырачэнне бацькоўскіх каранёў лічаць ледзь не эталонам культуры? Мяшчэнства тут ці яшчэ што, адно відочна: хвароба небяспечная і зайшла вельмі далёка. Па гэтай воль пухліне на цэле нашым і секану ў востры скальпель паэта з Лысай Гары.

Мусім прызнаць сваю немач, калі хочам яе пазбыцца. Калі хочам ачуняць, адрадыцца як народ, з уласнай годнасцю, з пачуццём самапавагі. Так што корпаючыся на сваёй градзе — ля Лысай ці якой іншай гары, — не забывайма пра вялікую, супольную нашу зямлю беларускую.

І на заканчэнне. Смех сапраўды справа сур'ёзная. Вуснамі мастака з Лысай Гары беларускае слова яшчэ раз давяло сваю невычэрпную здольнасць жартаваць і смяцца: востра, смачна, трапна — як і прыстала гэта рабіць чалавеку праваму, глыбокаму жыццёлюбу. Сакавітага, на дзіва афарыстычная мова паэмы («Калі датычыць справы уласнай, Ого якія спрытнякі!»; «Дык як жа будзе з камунізмам, Калі ўсе грады пабяруць?») нагадала нам лепшыя ўзоры народнай смехавай культуры, выказаныя «Тарасам на Парнасе», творами Купалы, Коласа, Крапівы. У гэтым радзе паэма пра Лысую Гару зойме сваё пэўнае месца.

Аляксей КАУКО.

г. Масква.

ваецца, што да дзіцячай літаратуры ў нас нейкі дзіцячы падыход.

Дзіцячая паэзія вымагае не спрошчанаці, а прастаты, даходлівасці. Гэтыя паніцы, напэўна, пераблытаў Васіль Жуковіч, напаўняючы свой верш «Ідзе вучаніца» (№ 9) банальнымі фразамі, нахшталь: «У школу вучыцца ідзе вучаніца. Ей сонейка свеціць і ззяюць крыніцы». І далей: «Ей дрэвы гамоняць. Ідзе вучаніца ў Ведаў Краіну, у свет таямніцаў». Наўрад ці асмеліўся б аўтар у сваіх «дарослых» вершах дапусціць такую інверсію: «У Ведаў Краіну».

Калі ж гаварыць пра цікавыя, запамінальныя вершы, у якіх добра перададзены дзіцячы свет з яго радасцямі і клопатамі, то, відаць, варта згадаць «Пудзіла» Віктара Гардэя (№ 7):

**Пагразіла дзержачом
Неяк пудзіла й Цімоху:
— Цераз плот не лезь
і не рві струні гароху!**

Ці паглядзіце, як трапна перадае настрой маленькага хлапчука Мар'яна Дукса ў вершы «Брат» (№ 12):

**Таяка ўжо ціша
ў пакоі павісне—
ніводная лялька
з манані не пісне.
Абняў падаконнік,
Гляджу на аблонкі,
Ледзь дыхаю,
Брат адрабляе
уроки!**

Аўтар не прымушае свайго маленькага героя гаварыць за гадзя прыдуманых фраз, ён сам на нейкую хвілю становіцца хлапчуком — адсюль і праўда, і натуральнасць пачуцця.

Зрэшты, гэтыя словы можна аднесці і да Міхася Скрыпкі (№ 11) і да вершаў Станіслава Шушкевіча (№ 12), Аляксандра Бабіцкага (№ 1). Есць у іх непасрэднасць дзіцячага светаўспрымання, і музычнасць радка, і нязмушаная гаворка пра «добра» і «кепска». Неблагі атрымаўся верш у Алясе Жыгунова «Дзе начуе апетыт» (№ 6).

Як бачым, ёсць у часопісе цікавыя творы. Колькасць іх яшчэ павялічыцца, калі рэдакцыя «Вясёлкі» будзе больш патрабавальна да сваёй паэтычнай пошты. Высокія крытэрыі заўсёды спрыяюць нараджэнню арыгінальных твораў, якіх гэтак не хапае нашай дзіцячай паэзіі.

Аляксей БАДАК.

Гаварыць пра Алясе Гаруна — значыць, гаварыць пра эпоху, калі ўсё столькі разоў ламалася, а затым, не паспеешы зляжцца, зноў разбуралася, і, здавалася, быццам з гэтага хаосу ніколі не народзіцца нешта пэўнае, надзейнае. Дык ці нельга было ў такіх умовах на нейкім этапе заблудзіцца, згубіць арменціры! І ці грэба здзіўляцца, што былі моманты, калі паэта адольваў цяжкі роздум, запалоньвалі змрочныя настроі! Але ў галоўным — у сваіх патрыятычных пачуццях і ў сваёй непрымірмасці да сацыяльнай несправядлівасці — Алясе Гарун быў непахісны і непадкупны. І іменна гэта забяспечыла яму пры жыцці і пасля смерці сапраўдную славу і прызнанне.

Непадкупнасць СЛОВА

Пакутлівы лёс аўтара — часцінка тых выпрабаванняў, якія выпалі на долю нашага народа. Цэлых 10 гадоў — з 1907 па 1917 — Алясе Гарун правёў у турме, на катарзе і на пасяленні ў Сібіры. Зборнік «Матчын дар», напісаны на працягу 1907—1914 гадоў, перад першай сусветнай вайной трапіў у Вільню, але ваенная завіруха перашкодзіла яго публікацыі.

Хто яго збірог — мы не ведаем. Але, бяспрэчна, зрабіў гэта чалавек, які належным чынам ацаніў яго вартасці. І калі сам аўтар, вызвалены Лютаўскай рэвалюцыяй, вярнуўся ў верасні 1917 г. у Мінск, ён знайшоў свой зборнік, унёс у яго некаторыя змены — у пасобных выпадках даволі значныя — і ў 1918 г. кніга з'явілася ў свет, выклікаўшы адразу ж хвалю зацікаўленых водгукі. І не магла не выклікаць, бо ўжо сама асоба Алясе Гаруна — рэвалюцыянера, пакутніка, выдатнага паэта і празаіка — была легендай.

Калі б зборнік выйшаў у свет у 1914 г. (тады як ён быў падрыхтаваны), то мы маглі б паставіць яго побач з такімі кнігамі, як «Шляхам жыцця» (што, бяспрэчна, з'яўляецца вяршыняй усёй беларускай дакастрычніцкай паэзіі) і «Вянок», — гэта значыць, лічыць адным з трох найвыдатнейшых паэтычных дасягненняў нашай літаратуры той пары.

У беларускай паэзіі пачатку ХХ ст. шмат праграмных вершаў. Аўтары ставяць у іх канкрэтныя задачы перад сабой, перад нацыянальнай літаратурай у цэлым, палемізуюць з ідэйнымі праціўнікамі, раскрываюць свой эстэтычны ідэал. У свой час Янка Купала ў першых вершах зборніка «Жалейка» «Я не паэта» спецыяльна падкрэсліваў, што да чытача звяртаецца не проста нейкі лірычны герой, а іменна ён сам — Янка Купала, які не шукае ў сучаснікаў ні нашчадкаў ні славы, ні гонару, ні ўзнагарод і жыве на свеце з адной толькі марай, з адным жаданнем — хоць некалі пабачыць долю «ў родным народзе». Такія творы ёсць і ў Алясе Гаруна. У нейкім сэнсе бліжкі да праграмных можна лічыць верш «Людзям», якім адкрываецца зборнік і ў якім аўтар непасрэдна звяртаецца да чытачоў. Гэта — свайго роду прадмова ці, можа, нават споведзь з выяўленнем чыста асабістых перажыванняў. Паэт выступае ад свайго імя, як гэта бывае ў празаічных прадмовах, падпісаных рэальным прозвішчам ці псеўданімам.

У гэтым вершы Алясе Гарун таксама гаворыць, што ён «не паэт». Між тым ён ужо выносіць на суд грамадскасці свае асабістыя і незвычайныя зборнікі — жывое сведчанне мужнасці, вытрымкі, волі і патрыятычнага пачуцця, не падуладнага ніяка-

му насіллю, ніякім намаганням вытраціць яго з душы паэта. Аўтар не ставіць перад сабой ніякіх спецыяльных задач, не патрабуе падзякі ці прызнання і не разлічвае на іх. Ён піша таму, што не можа не пісаць. Песні самі нараджаюцца ў душы, жывуць і звяняць на працягу ўсяго дня, запоўненага катаржнай працай. Сам паэт знаходзіцца ў палоне дзвюх рэальнасцей: той працоўнай, калі «каж косьць аб косьць у плячу рыпіць», і той унутранай, духоўнай, звязанай больш за ўсё і перш за ўсё з успамінамі аб бацькоўскім краі і з клопатам аб ім. Іменна гэтыя успаміны нараджаюць у душы мелодыю, якую нішто не можа заглушыць ці задуміць:

**Пачуеш сэрцам звон...
Ухопіш зык, за ім другі,
За тымі больш ідуць,
Зліюцца ў шых даўгі-даўгі
І цэлы дзень гудуць.**

Так нараджаюцца «радкі звінных слоў».

Выток усіх вытокаў паэзіі Алясе Гаруна — «па краю родным сум». Аднак сум у паэзіі аўтара «Матчынага дару» не расслабляе лірычнага героя, не ператварае яго ў бездапаможную ахвяру ўсемагутнага лёсу. Наадварот, ён гартуе волю, не бывала завастрае пачуцці, прымушае пратэставаць, напружваць сілы для змагання са злом. Пры ўсім гэтым галоўнае ў паэзіі Алясе Гаруна — не сум, не плач, не нараканне, а нейкая небывалая канцэнтрацыя эмоцый, што набывае выбуховую сілу. Па напалі страці і пачуцця такія творы, як «Юдам», «***Хрыстос нарадзіўся!», «Малітва», «Паэту», блізкія да купалаўскіх вершаў «Там», «Перад вісельняй». У іх уасоблена цэлая рэвалюцыйная праграма буры і націску.

Задача сапраўднай паэзіі бачыцца Алясе Гаруна ў тым, каб рваць «духа пугы» і праз барацьбу набліжаць вызваленне. Сёння нас не можа не здзіўляць нейкая асабліва інтуіцыя паэта і тая глыбіня пазнання жыцця, што дала яго мастацкаму слову магчымасць прарвацца праз «глыбіну гадоў», нястрымным напорам жывой вадзі размыць усе перашкоды на шляху да чытача, даць нам нечакана новае ўяўленне пра пакуты і трывогі, заблуджэнні і ідэалы свайго часу. Чытаючы Гаруна, не раз і не два мы будзем захапляцца яго дальнабачнасцю, не зломленай нікімі выпрабаваннямі верай у перамогу праўды і святла і ўсведамленнем таго, якім цяжкім і пакутлівым будзе шлях да гэтай праўды, да ўсеагульнай справядлівасці:

**...І покуль сонца ўзыйдзе,
Дык вочы выесць нам салёнага
раса,
І покуль першы дзень людскога
шчасця прыйдзе,
Мільёны сэрц праткне гароты
злой маса.**

Галоўным героем твораў Алясе Гаруна з'яўляецца праўда — не падфарбаваная, не падсало-

джаная, — а толькі тая, якая можа збудзіць «святое сумленне» (пра што марыў Максім Багдановіч) і рваць «духа пугы», чаго патрабаваў ад паэзіі сам аўтар «Матчынага дару».

Каб людзі паверылі ў праўду зямную, каб усвядомілі яе да каша — а гэта непазбежная ўмова рашучых дзеянняў, зма-

ганяна за вызваленне, — неабходна разбурыць ілюзіі там, дзе яны найбольш моцна трымаюцца і скоўваюць волю прыгнечаных. Таму паэт так бязлітасна распраўляецца з царкоўнымі пропаведзямі, з заклікамі да пакорлівасці:

**Пакінь, пакінь спяваць а
праўдзе гэі, што ў небе!
Яна чужая нам, таемных
праўда сіл...**

Верш «***Хрыстос нарадзіўся!» усім сваім зместам як быццам падрыхтоўвае чытача да ўспрымання сапраўднага выбуху паэтычнага гневу ў наступным творы, у вершы «Малітва». На адзін момант паэт уявіў, што сапраўды з'явіўся Хрыстос — той самы, што праліў сваю кроў для выратавання чалавецтва. З'явіўся і жакнуўся ад таго, што застаў на зямлі:

**Гарыць, баліць душа мая, —
О дай жа моцы, мілы!
Паглянь: паўсюдах з краю
у край
Рабунак, глз пануюць,
І льецца смех тых чорных
зграй,
І ўсё з зямлёй раўнуюць.**

У звароце сына божага да свайго бацькі нябеснага адчуваюцца грым і маланкі, якія прабіваюць той заслон, тую аліўшчыну і бомканне званоў, што аддзяляюць зямлю ад неба, ахоўваюць крыўду і несправядлівасць, хаваюць ад божага зроку і слыху пакуты чалавецтва:

**Паслухай ноччу, ўдзень, святы,
Снажы маўчаці званам, —
І колькі жалю пачуеш ты!
Зямля азвецца стогнам...**

У малітве да бога не хрысціянская пакорлівасць гучыць у радках паэта, не бездапаможная скарга, а гнеў і агонь, які павінен нішчыць і паліць чалавечую крыўду ўсюды.

**Ах, дай мне, ойча, моцных слоў!
Маланак слоў, палючых...**

Чытача зборніка «Матчын дар» і вершаў, апублікаваных у перыёдыцы, на кожным кроку здзіўляе незвычайнае багацце інтанацый, мастацка-вобразных, лексічных, сінтаксічных форм і такой рытмікі, якая часта не ўкладваецца ў прадугледжаныя, узаконеныя і апісаныя тэорыяй нормы і ўзоры. Паэт, абмежаваны часам і умовамі (цяжкая праца катаржніка ці мала лягчэйшы быт пасяленца, хвароба і барацьба за кавалак хлеба надзённага), дазваляе сабе толькі такія радкі і строфы, якія даюць магчымасць увасобіць незвычайную думку ў непаўторным вобразе. Ён нібыта ніколі не забываў, што няўмоўны лёс адвёў яму надта мала часу і не даў права ствараць нешта неабавязковае, выпадковае. І таму амаль у кожным вершы Алясе Гарун дае нешта новае па зместу, па форме, па рытму, па інтанацыі, пачуццю, асаблівасцях кампазіцыі, вобразнай сістэмы.

У яго вершах праклён чаргуецца з заглыбленымі філасофскімі разважаннямі аб тай-

нах вечнага кругавероту прыроды і заканамернасцяў развіцця чалавечага грамадства («Няхай душы, каторай бог надаў любоў, праклёны — грэх, — аб гэтым буду знаць я! Кляню цябе, кляню цябе і зноў і зноў, і буду праклінаць я») або з трывожным, часта такім пакутлівым роздумам над нягодамі людзей ці пакорлівасцю («Жыві ж спакойна, вол, хадзі ў сваім ярме... Сляпому добра ў цьме... А ты — жывёла дар? Ці ж ты жывеш іначай?!»). То зноў інтанацыі жалю і смутку змяняюцца іскрыстым гумарам, вясёлым настроем гучай і скачонай мелодыі «Мяцеліцы» («Ой, спаліце, перуны, майго Янку, бо дурны! Назаліе толькі мне, а каб сватацца, дык не!»). Чыста асабістае пераходзіць у шырокае абагульненні, адсвечваюцца ў іх. А потым раптам зусім нечакана сустракаем у паэта тое, што адзін даследчык творчасці Адама Міцкевіча назваў свядомым звужваннем разумовых гарызонтаў апавядальніка да ўзроўню правінцыяльных слухачоў ці чытачоў, як гэта бачым, напрыклад, у «засцяпковай аповесці» «Варажба».

Нішто чалавечае Алясе Гаруна як паэту не было чужое: у яго творах мы знойдзем і абурэнне сацыяльнай несправядлівасцю, і пачуццё бязмежнай адданасці роднай зямлі, і гатоўнасць ахвяраваць сабой дзеля яе шчасця. І пакутлівае адчуванне нясплачанага сыноўняга доўгу перад бацькамі: ёсць у яго і пераўздызненныя вершы пра каханне.

Ніякае пералічэнне не ахопіць усяго ідэйнага і інтанацыйна-рытмічнага багацця паэзіі Алясе Гаруна. Няма ў яго толькі той разнастайнасці класіфікацыйнай, якая так імпануе нам у Максіма Багдановіча, хоць ён і не адмаўляецца ад некаторых з іх, і ў прыватнасці — ад санета. Не знойдзем мы ў яго таксама і цыянай сімволіцы з невыразным зместам. Затое ж неаднаразова сустракаецца алегорыя і іншасказанне, што ўмяшчаюць у сабе незвычайнае багацце зместу, жыццёвага вопыту цэлых пакаленняў, надзіва тонкай назірлівасці самога аўтара. Вось пра каго можна сказаць, што ён «з сталі кавалі гібкі верш», «абрабляў» з цярднем, каб потым звонкім словам выскаць «іскры з халодных каменяў».

Калісьці, у 1927 годзе, Адам Бабарэка параўнаў лёс вершаў Алясе Гаруна з лёсам ручая, які пайшоў у зямлю, а потым выплыў ракою. Але тады пра гэта можна было гаварыць умоўна ці з доляй нацяжкі. Так, пад канец 20-х гадоў разгарнулася падрыхтоўка збору твораў пісьменніка, мэтанакіравана збіраліся матэрыялы пра яго жыццё і творчасць, з'явіліся ў друку сур'ёзныя артыкулы пра яго, пабачыла свет новае выданне «Матчынага дару». Гэтая заканамерная і такая зразумелая ўспышка папулярнасці Алясе Гаруна садзейнічала таму, што яго імя захавалася ў памяці пакаленняў на працягу больш чым паўстагоддзя, калі яго творы, здавалася б, былі канчаткова выскраслены з гісторыі нашай літаратуры, культуры, з гісторыі нашага народа. І як далёка Алясе Гарун глядзеў наперад, калі пісаў:

**А там... ручайка знікі! І мы
пудзім каротшым
Пайдзем ў зямлю за ім,
каб выплыць, як рака.**

Сёння Алясе Гарун выплывае да нашага чытача шырокай чыстай ракой, што па-новаму, так своеасабліва адбіла ў сабе праўду жыцця і імкненняў таго далёкага пакалення, якое, хоць і вобмацкам і не без памылак ці заблуджэнняў, але затое бясконца самаахвярна працярэблівала шлях да свабоды і роўнасці, справядлівасці і ўсеагульнага шчасця. Ён у нечым вельмі істотным дапаўняе Купалу і Коласа і ў філасофскім асэнсаванні заканамернасцей гісторыі і ў мудрым пазнанні глыбіню псіхалогіі чалавека.

Уладзімір КАЗБЯРУК.

СУДДЗЯ — плячысты, з высокім загарэлым лобам і з рэдзенькімі валасамі на бела-жаўтаватым цемні, пажылы мужчына — падняў галаву і строга прамовіў:

— Падсудны, ваша апошняя слова...

Сяргей вышэй ўскінуў вочы: тут жа ўчэпіста, нават, як здалося, з пагардаю зірнулі на яго засядацелі: адзін — малады рыжы здаравец, другі — стары, спрэс лысы, з ордэнскімі планкамі на грудзіне. Абмацалі яго позіркамі і сярэдніх гадоў кучаравісты пракурор, і кругленькі, пышны на здароўе адвакат, а ў зале паднялі на яго вочы гаротны, учарнелы муж нябожчыцы Стасюкевіч ды яго, Сяргея, жонка — яна, з апушчанымі плячыма, у вельмі цёмным, ад таго нейкім надта ж чужым касцюме, з цёмнаю хусцінкаю на шыі, пахапліва і нервова пачала мяць рукамі маленькую чорную сумачку, а заадно жаласна замыляла прыгожымі, але цяпер непадараванымі вуснамі.

Адзін бог ведае, колькі ён сядзеў бы вось так, пазіраючы адразу на ўсіх ды задыхаючыся ад шалёнага сардэчнага стукі; лаўка пад ім нібы гайданулася і паплыла. Ці не, гэта быццам ён сам паплыў-паплыў, хоць і сядзеў непарушна. Ці яму здалося, ці так і было на самай справе, але нечакана тут паярчэла электрычнае святло, зарэзала аж да слёз уваччу. Дык вось адзін бог ведае, колькі ён сядзеў бы нібы здранцвелы, каб не канваір. Той, маладзенькі, чорненькі, не па ўзросце насуплены, рэзка тычнуў вялікім пальцам левай рукі яму пад лапатку: пад'ём!

Сяргей, быццам уджалены, падхапіўся і міжволі з нешматлікага людскога гурту выхапіў позірк толькі нязвыкла ссутуленую і прыгнечаную Вольгу, выдыхнуў найперш ёй:

— Я не вінаваты. Я не гвалціў і не забіваў Стасюкевіч...

Вольга раптоўна выпрастала свае хараша пакатыя плечы — і ў яе вялікіх, чарнявых, цяпер наплаканых, трохі падпухлых вачах, бадай, упершыню за гэтыя месяцы, што ён быў пад следствам, зацяплілася надзея: а можа, ты, Сяргейка, сапраўды невінаваты? Можа, абылганы і звывачаны зламьнікам?

Раней, калі ёй дазволілі наведаць яго, яна не бачыла свету з-за слёз — можа, шкадавала, а можа, яшчэ болей крыўдзілася: як ён мог, пражыўшы з ёю шэсць гадоў і маючы двое дзяцей, клянучыся, што кахае толькі яе адну, паквапіцца на іншую? Здаецца, сапраўды Вольга не столькі перажывала, што загінула тая Ніна Стасюкевіч, як больш пакутавала, што ён мог пасягнуць на маладзейшую і прыгажэйшую...

А можа, ён памыляўся. Можа, была іншая прычына Вользінай халоднасці да яго лёсу. Можа, ёй абы-чаго нагуздэла цешча, якая ў свой час была рашуча супраць, каб ён, шафёр, браў замуж яе адзіную дачку ды не абыякую, а з музычнаю адукацыяй: якраз з-за яго Вольга пакінула сталіцу, філармонію і вярнулася ў іхні гарадок настаўніцаю спеваў і кіраўніком харавога гуртка ў РДК. Можа, Вользіна стрыманасць была і ад сорама ды ганьбы: яе муж — гвалтаўнік і забойца! Перамяшалася, сплялося ўсё ў адзін вузел так, што горш і не прыдумаеш!

— Ну-ну! — пачуўся ў цішыні ўхмылісты і ў той жа час пагрозны судзеў голас, а сам ён цяпер пачаў налівацца пунсовасцю. — На следстве пра ўсё прызнаўся, падпісаў паперы, што вінаваты, а цяпер — бач, святы!

— Я падпісаў пад прымусам... — ціха прамовіў Сяргей, перавёў позірк на Стасюкевіча, амаль аднагодка, тонкага і, здаецца, вельмі нервовага маладога мужчыну. — Павер, Косця, я ніколі нічога не меў з тваёю Нінаю... Не я загубіў яе. Я...

— Пра які вы гаворыце прымус? — гнеўна перапыніў суддзя, паправіў далонню свой рэдзенькі вяршок на галаве. Падакараў: — Вы, падсудны, калі я б, прасілі ў таварыша Стасюкевіча і ў сваёй жонкі даравання, у нас — літасці, а не... сачынялі б, разумееш, версіі!

— Мне змусіў падпісаць пратакол следчы Сядых. Сілаю... — сказаў ён, як той тапелец хапаючыся за апошнюю саломінку.

— Вы яшчэ і паклёпнічаеце на наш суд! — суддзя зморшчыўся, нахіліўся да пажылога, а пасля да маладога засядацеляў, перакінуўся з імі словам-другім, а затым борздка падняўся

і, не пазіраючы ні на кога, апавяціў:

— Суд выходзіць на нараду.

Яны, трое вяршыцеляў Сяргеявага лёсу, пакінулі залу. Тут жа ўсе ажывіліся: сьмліліся ды міралюба загаварылі пракурор і адвакат, хоць дагэтуль адзін дабіваўся для яго смяротнага пакарання, а другі прасіў мякчэйшай кары; Стасюкевіч, хістаючыся і абапіраючыся на спінкі крэслаў, нібы не сваімі нагамі падаўся па праходзе на выхад, на калідор, дзе яго, мабыць, чакала недапушчана на закрыты суд радня; Вольга нейкі час сядзела абясцеленая ад гэтага змрочнага «Суд выходзіць на нараду», а пасля, чапляючыся за крэсла, устала і нечакана памкнулася сюды, да загароды. Звычайна статная, кругленькая, цяпер яна

ПРОЗА

была схудная, нават пастарэлая, хоць ёй не было яшчэ і трыццаці гадоў.

— Не паложана! — выцягнуў руку і не падпусціў яе канваір.

Вольга запынілася ў кроках трохчатырох, ашаломленая ад чужой сілы і сваёй бездапаможнасці, спачувальна зірнула, залыпала крышку навіслымі на вочы павекамі і зноў не стрывала, моўчкі заплакала. Пастаяла разгублена хвіліну-другую, паглытала слёзы, а пасля вярнулася на сваё месца і, ні то скаржыўшыся, ні то адчайшыся, закрыла твар далоньмі. Нібы адгарадзілася ад усіх і ўсяго, нібы ўся ўвайшла ў сябе. З горам і бядою.

«Хутчэй бы ўжо ўсё скончылася!» — падумаў ён, не могучы далей назіраць, як пакутуе Вольга. Хоць тут жа і паправіў сябе ў думках: не, дарогі, і пазней, пасля суда, нічога не скончыцца і добра не будзе: Ніны не падымеш, ад яе бацькоў, Косці і дзяцей гора не адвядзеш, а таксама і Вольгу не ашчаслівіш. Ды і яму, як сказаў адвакат, прыйдзеца адбухаць дзесяць, а то і ўсё пятнаццаць гадоў!..

Суддзя і засядацелі вярнуліся неўзабаве. Непрыступна і заадно вельмі ж урачыста суддзя пачаў сваю заключную прамову, ганьбачы Сяргея і яго «жывільную амаральнасць», а потым, калі прамовіў «Суд пастанавіў...» і зрабіў паўзу, да яго, да Сяргея, рэзка нахіліўся малады рашучы канваір і ціха, але патрабавальна загадаў:

— Рукі!

Ён не зразумеў, што ад яго хочучы, азірнуўся. Убачыў: тут ужо не двое, а чацвёрта салдат-канваіраў, і адзін з іх, дзвябелы, з маленькімі вусікамі сяржант, трымае бліскучыя наручнікі і не зводзіць прагнага позірку з яго рук. Здагадаўшыся, чаго ад яго хочучы, Сяргей паслухмяна занёс абедзве рукі за спіну — амаль тут жа шчоўкнулі замкі і яго запясці апякло металічным холадам, а суддзя спакойна дагаварыў сваё:

— ...прысудзіць да смяротнага пакарання...

Людзі, мэбля, зала, увесь свет патухлі ў Сяргеевых вачах: як — да смерці? За што?

Нібы праз глухую сцяну ён пачуў Вользін адчайны крык, напружыўся, рвануў з жалезнага палону, ад смерці рукі — метал не вытрымаў яго неспадзяванай нечалавечай сілы, трэснуў, і ён, Сяргей, у роспачы ўскінуў рукі: людзі, свет, не будзьце гэтакія жорсткія!

На левай і на правай руцэ дужкі мёртва, са страшэнным болям сціскалі запясці, а вась ланцужок разарваўся амаль пасярэдзіне.

Усе — зала, суд — анямелі. І са

здзіўленнем, і са страхам пазіралі на яго ўскінутыя рукі, на абрыўкі ланцужка ды, мусіць, чакалі самага нечаканага ўчынку. Але ён не паспеў ні скрануцца, ні штосьці выдыхнуць з сябе: канваіры, хутка апомніўшыся, схалілі яго за рукі, заламалі іх і пад ранейшае ўсіхнае аталапенне павялі яго адсюль.

У КАМЕРЫ ён ахамнуўся, нават па-свойму сцішыўся. Колькі дазвалялі, ляжаў на прымацаваным да долу ложку, адмовіўся ад ежы, адзержыла пазіраў на высокую мутную лампачку, на дзіўныя ўзоры ад яе на столі альбо заплюшчваў вочы і, адчуваючы святло, ніяк не мог стрымаць іх падрыгвання.

але Ніна так настойліва прасіла, што ён урэшце здаўся і, не перасцярогшы Вольгу, павёз тую да бацькоў.

Застаўшыся сам-насам са сваёй незвычайнай спадарожніцай, ён пачуваў сябе зусім няёмка. А яна, як ніколі, сёння была вабная — з кучаравою русыявай завійкай, у блакітнай сукенцы з глыбокім выразам, у якім хараша красаваліся вяршкі высокіх грудзей, у меру поўнякая, са стройнымі, нібы точанымі рукамі, з цёмнаватымі, жывымі, з агеньчыкамі вачыма і поўнымі, пажаднымі вуснамі.

— Ты перажываеш, Сяргейка, што я прычэпілася? — усміхнулася яна, калі ўжо выехалі з горада і імчалі ўзбоч маладога хваёвага ляску.

— Чаго перажываць. Ніна Савель-

Genrih Davidovich

АСУДЖАННЫ

Анабяданне

а то падхопліваўся і хадзіў туды-сюды па гэтай глухой яміне. Раптоўны страх і жах мінуліся, разліліся па кожнай жылачцы жорсткай няёмкасцю: ты — смяротнік, заўтра-пасля-заўтра застрэляць цябе, як, бывае, зводзца збродлівага ката ці валацужнага хворага, небяспечнага сабаку альбо драпежнага ваўка... Жыў, працаваў, кахаў, гадаваў дзяцей, верыў у штосьці светлае — і вось прапаў ні за што, знік, і ніхто не ўспомніць добрым словам...

...Ніна Стасюкевіч працавала ў іхняй бухгалтэрыі. Ёй было гадоў дваццаць пяць, мела двое дзяцей — хлопчыка і дзяўчынку. Як жанчына была прыгожанькая, рухавая, вясёлая, нават нібы завельмі вольная з іхняй браціяй-шафярнёй, але чэпка прытрымлівалася сама пэўнай мяжы і змушала ведаць гэтыя межы і іншых. Праўда, вось з ім яна паводзілася неяк адмыслова: то гарэнічала, як і з усімі мужчынамі, разварушвала, нават пад'юшчвала на заляцанне, то нечакана злавалася, папкікала, церабіла за нейкую дробязь, то падоўгу не размаўляла, быццам не звачала, не бачыла, што ён і ёсць такі.

Яе гэтую сімпатыю-антыпатыю да Сяргея хутка заўважылі ўсе шафёры, і той-сёй з іх пусціў чутку: Ніна закахалася ў яго. Гэтая пагалоска пагуляла па іхнім аўтапарку, а пасля выпырхнула і ў горад, далейца да яго Вольгі і да Нінінага мужа, інжынера-электрыка з рамонтнай чыгуначнай майстэрні. Як і трэба было чакаць, і ў яго, і ў Ніны самі па сабе пасыпаліся непрыемныя сямейныя размовы, спрэчкі. Яны не гаварылі пра іх адно аднаму, нават больш — намагаліся не бачыцца, не размаўляць, але тое, што ў іхняй рэдкіх сустраччых яго чакалі ў Нініна пяхчотная ўсмішка, замілаваны позірк, то яе зусім нечаканы гнеў, яшчэ болей кідалася людзям у вочы, падбівала іх на жарты і ўхмылкі.

У той трагічны дзень Нінін і яго лёс вырашыўся надзіва проста і звычайна. Ён паставіў аўтобус у гараж, пакручваўся ўжо каля сваіх «Жыгулёў», каб вось-вось паехаць дадому. Якраз у гэты момант тут, на стаянцы за варотамі, і знайшла яго Ніна. Папрасіла цяпер жа завезці яе ў вёску.

Яму была непрыемная гэтая просьба, бо трапляў у нялёгкую сітуацыю: пазвані Вользе і скажы, што паедзеш з Нінаю адзін на адзін за дваццаць вёрст, — Вользе не спадабаецца такая яго паездка, не пазвані і нічога не скажы — добра не чакай, калі даведзецца пра гэта. Ён спрабаваў ухіліцца,

еўна? — адказаў ён, зірнуўшы на яе, але стараючыся не затрымаваць гэтай позірку. Каб міжволі не любавалася яе вабнасцю.

— Перастань! — таўханула яго спрытным локцікам. — Якая я табе Савельеўна?! Называй проста: Ніна альбо Яня. А то можаш назваць і яшчэ ласкавей: Янечка, Янінка...

— Вы — адно, а я — другое...

— От! — наўмысна схмурылася, а пасля задумліва ўгледзелася на асфальтную сухую, мясцінамі з белымі плямінамі дарогу, на дзве сцяны старога ўжо лесу, міма якіх яны імчаліся. Потым усхвалявана дадала: — Ці ты не разумееш усяго, ці прыкідваешся, што не бачыш нічога...

Ён прамаўчаў. Толькі адчуў: устрапнула, занепакоена замітусілася сэрца, пыхнула гарачыня на шчокі.

Яна таксама крыху памаўчала, а затым, не пазіраючы на яго, заспавадалася:

— Можа, ты і шчаслівы, задаволены работаю, сям'ёю, жыццём. Я наўмысна, скажу табе шчыра, шмат употай назірала за табой і тваёю Вольгай. Яна ў цябе няпростая, ганарлівая трохі, але, здаецца, цябе кахае. Ты ўвогуле адданы ёй, дзецям. Я ж, Сяргейка, зусім абыякавая да свайго Косці. Я, бывае, жахаюся: як я магла выйсці за яго замуж! Некалі, яшчэ студэнтамі, мы выпадкова сустрэліся з ім у міжгароднім аўтобусе, пазнаёмліліся; я спадабалася, нават зачаравала яго як жанчына, а ён уразіў мяне сваім розумам. На апошнім перад сталіцаю прыпынку мы зноў выйшлі з аўтобуса, прайшліся — і ён нечакана выпаліў: «Выходзь за мяне замуж». І я згадзілася. Праз два тыдні было вяселле. Але ўжо на вяселлі я з жахам убачыла: ён — камень, халодны валун, у яго вялікі розум, але зусім нетрапяткое сэрца... Далей — болей... Думала: будучы дзеці — прывыкну. Не прывыкла... Няўважлівы, нязграбны, панурсты і чужы...

Сяргей не падаваў голасу. Адчуваў: гэтая споведзь не выпадковая. Калі якраз табе жанчына расказвае, што яна не кахае мужа, то ты для яе не аб'якавы чалавек. Але што ты можаш адказаць, калі ты сямейны і хочаш берагчы сваю сям'ю. Адхіліць чыёсці пачуццё да цябе? Употай спажыць яго?

Ніна моўчкі схліла голаў на яго плячук, але ён не дакрануўся да яе, хоць і хацелася пагладзіць пахлія прыемным шампунем, непаслухмяныя валасы, што добра паказвалі Нінін неспакойны, нават непрыкрасны характар. Так, моўчкі, хвалючыся ад

блізкасці і змагаючыся з сабою, яны ехалі доўга, аж да вёскі, што паказалася за лесам.

— Харошы, добры ты чалавек, Сяргейка! — адхіляючыся, ціха прамовіла Ніна. — Я душою адчуваю: была б вельмі шчасліва з табою. Не толькі жонкаю, але і... Уздыхнула. — Нават каханкаю...

— Я, Ніна, звычайны, — адказаў ён.

— Можна, і звычайны, — сказала з душэўным цяплом. — Але я, павер, бачу ў табе незвычайнае... А калі такое жанчына бачыць, то...

Яна не дагаварыла. Ён таксама не імкнуўся давесці размову да канца, моўчкі давёз яе да бацькоўскай хаты, пакінуў тут, а сам, нават не вылезшы з машыны, падаўся ў горад. Толькі

— Дзякую. Вольга, — дрыготкім голасам прамовіў ён. — Ты скінудла вялізны камень з маёй душы. Павер, з апошніх сіл пераканай сябе: я сапраўды не здрадзіў табе, не вінаваты ў Нінінай смерці. Я — ахвяра выпадку...

— Раз'ядзіце рукі! — строга загадаў прапаршчык, надзімаючы чырвоныя, бы нацёртыя цэглаю шчокі. — Кантакт не паложаны.

Вольга не паспяхалася забраць руку, а вось ён адцягнуў сваю, ведаючы, што прапаршчык у любую хвіліну можа разлучыць іх. Ужо, відаць, назаўсёды...

Прадчуваючы хуткае развітанне, Сяргей намагаўся як лепш запомніць яе, прагна азіраў, пакутуючы, што яна, такая яшчэ маладая, прыгожая,

водзілі на кароткую прагулянку альбо вярталі з яе. Кожны раз чакаў хлесткага стрэлу, балючага ўдару ў скронь альбо ў патыліцу і раптоўнай цемні. Недзе на другім тыдні пажылы таўсматы старшы сяржант, завёўшы яго ў камеру, сказаў:

— Пасля кожнага шпацыру ўсё больш сівееш. Хутка будзеш як лунь.

— Скажыце, прашу я вас, калі ўжо тое будзе? — не толькі запытаў, але ўжо і папрасіў сам таго ён.

— Не спяшайся паперадзе бацькі ў пекла... — усміхнуўся той, пакідаючы яго аднаго, асуджаючы на яшчэ адну бяссонную ноч.

Гэты ж непрыступны, здаецца, задаволены жыццём і сабою таўсцюк старшы сяржант аднойчы сярод дня неяк нязвычайна зайшоў у камеру і, ужо не калюча, а неяк дзіўна зычліва пазіраючы на яго, гарэзна шпурнуў яму на калені чужое панашанае цывільнае адзенне.

— Пераадзявайся, дарагі.

Сяргей нібы прыліп да ложка. Што — прыйшла для яго, бачыш, «дарагога», та я часіна? Але дзеля чаго пераапрапаца?

— Усё ж шчаслівы ты чалавек... — нібы не верачы сам сабе, хітнуў галавою старшы сяржант і, бадай, упершыню за іхняе змушанае знаёмства ўсміхнуўся. Быццам добраму сябру.

Сяргей здранцвела пазіраў на яго кароткія тоўстыя ногі, выпхнутыя жывот, на масіўны карак, на мардатыя, але трохі бледнаватыя, нават азызлятыя шчокі, на вузкія шэрыя вочы — акідаў позіраем усяго з галавы да ног і нічога не мог зразумець.

— Учора ты павінен быў пайсці на нябёсы... — сказаў той, хаваючы вочы. — Ды зусім нечакана сапсавалася прылада. А сёння прыйшла папера, каб вызвалілі цябе. Выходзіць, ты невінаваты...

Сяргей адчуў: млее. Не, не ад радасці. Ад крўды, горычы, што не толькі зноў абзвіўнуліся, але наваліліся на яго агромністым цяжарам.

— Эй! — напалохана крануў яго за плячук яго нечаканы дабрадзей. — Вазьмі сябе ў рукі, не звяр'яцей ад шчасця...

Ён уздрыгнуў і, усё яшчэ не могучы адсунуць ад сябе тое, што трэба паадолець, прашаптаў:

— За што? Чаму?..

— Не зразумеў... — насцярожыўся старшы сяржант.

Як ні дамагаўся ад яго патрэбных яму слоў следчы Сядых, як ні цяжка, нават невыносна было на судзе і пасля яго, найбольш тут, але Сяргей ні разу не заплакаў. А вось цяпер не вытрываў, здаўся, нават скарыўся — спачатку абмякка, заняла сэрца, штосьці зрушылася, не, не адтала, а закам'яне-ла ў свядомасці, а пасля затуманілася ў вачах і нешта — відаць, сляза — апылак шчаку.

— За што? — зноў ва ўсяго свету запытаў ён. Тут, у гэтым каменным мяшкі. — Чаму?

— Вазьмі сябе ў рукі, дарагі, — зноў сваё паўтарыў старшы сяржант. — Павер, і я збіты спанталюк: першы раз такое за маю службу... Дык сапраўды шчаслівы ты...

Пасля гэты падабрэлы чалавек даў яму дакументы, грошы на дарогу, вывёў за вароты гэтай пагрознай будыніны і, паціскаючы на развітанне руку, пажадаў:

— Ну, будзь здароў. Жыві, як і ўсе... — І зноў усміхнуўся. — Ну, а нас не памінай ліхам. Нават выпі зрэдку за нас чарку...

У СВОЙ гарадок Сяргей вярнуўся на світанку.

Калі ноч стаў у калідоры і ў тамбуры, курыў цыгарэту за цыгарэтай і пазіраў то на цёмны лес, то на дамы без святла, то на асвечаныя вакзалы, пероны, шлагбаўмы, думаў: прыдзе — нейкі час, пакуль уднее, пасядзіць на станцыі. Не варта сутоннем заходзіць дадому: убачыць у двары альбо ў хаце Вольга — абамлее са страху.

Аж яго намер не ўдаўся: яго сустракалі. Вольга, цешча і Косця Стасюкевіч. Усе яны, нібы ведаючы, дзе якраз ён знаходзіцца, стаялі насупраць выхаду. Убачыўшы іх, ён аж памарудзіў, быццам баючыся сыходзіць на тую зямлю, па якой хадзілі яны. Але калі яго падагналі ззаду, ён паволі, адчуваючы дрыготку ў нагах і руках, спусціўся з высокай падножкі.

Нязграбна, як чужымі нагамі ступіў раз-другі, не зводзячы позірку з Вольгі. Але ці то святло далекаватага ліхтара было скупое, ці то нейкая туманавая павалока нацягнулася на зрэнкі — ён не мог пранікнуць позіркам у Вользіны вочы. Яна ж, хоць на дварэ ўбіраўся ў моц лістапад, у знаёмым яму светлым плашчыку, у белай шапачцы, вобмегам кінулася да яго, абхапіла за шыю.

Хоць даўнавата ўжо, з мая, не быў васьм так блізка з ёю, але цяпер мігам зноў адчуў знаёмы пах яе валасоў, своеасаблівы, быццам малочны ці пасля цёплай пасцелі водар яе крамянага цела. Толькі васьм яе дотык быў іншы — адданы, пяшчотны, але і ў той жа час зусім не той, які бывае пасля разлуцы, па-свойму стрыманы, нібы мацярынскі.

— Сяргейка! — арошваючы яго твар слязьмі, абцалавала васьм яго шчокі, павенкі і вусны Вольга. — Сяргейка мой мілы і дарагі!..

Расхваляваная, узбуджаная, яна не давала яму варухнуцца, пазбаўлялася ад горычы і заадно радавалася:

— Любы мой! Адзіны! Самы-самы лепшы на свеце!

Ён бязвольна прымаў гэтую пяшчоту і, мусіць, ужо зусім не па-мужчынску плакаў. Бадай, яшчэ не ад радасці, а таксама, як і Вольга, ад горычы.

Неўзабаве Вольга схаміянулася, абхапіла свае шчокі далоньмі.

— О, божа! Які ж сівы. Як снег, белы!

Гэты яе ўскрык нібы абудзіў яго. Ён выцер далоньмі слёзы са шчок і, мусіць, упершыню за апошнія месяцы ўсміхнуўся — можа, найперш ім, Вользе, цешчы і Косціку, раныцы, гораду, дожджыку, што васьм заіжыў.

Спажыўшы момант, калі ён пачаў адтаіваць душою, падышла поўная ў балоневай злёнай куртцы цешча, пацалавала тры разы і прамовіла са слязьмі:

— Выбачай, сын. За ўсё...

У гэтую хвіліну ён сапраўды дараваў гэтай трохі ганарлівай кабеце за ўсе яе папрокі, знявагі. Ужо валодаючы сабою, зноў усміхнуўся:

— Забудзем старое, мама...

Цешча аж уздрыгнула, упершыню пачуўшы гэтае ласкавае «мама», шчыра і расчулена заплакала. Можна, і ад уцехі, што і яе дачка, і ўнукі могуць ужо смела пазіраць людзям у вочы, не саромецца і не пакутаваць.

— Віншую, што вярнуўся... — падышоў, паціснуў руку Стасюкевіч, цяпер у скураным чорным паліто, са знятым капелюшом. — І заадно даруй, што я такое падумаў пра цябе...

Сяргей моцным поціскам адказаў Стасюкевічу, з сумам бачачы, што што той асунуўся, учарнеў, а пасля ўжо ў яго, у мужчыны, ціха запытаў:

— Знайшлі ўсё-такі забойцу?

— Скор па пасля твайго суда зноў знайшлі згвалтаную і забітую... — прамовіў той. — Дык я і падумаў: не, штосьці тут не тое... Пайшоў да яе, — паказаў на сішаную Вольгу. — Кажу: хадзі, пішы ўсюды, каб лепш усё расследвалі. Вунь ужо трэцяя жанчына за год гіне. Значыць, ёсць нейкі злыдзень альбо злыдні, якія робяць сваё чорнае. Яе надта тут не паслухалі, адцерабілі: маўляў, мы сваё ведаем і робім! Але калі напісала ў вобласць і адтуль прыехаў следчы, дык той і расказаў: трох, май Ніну таксама, загубіў Вятроў з райсельгастэхнікі. Папаўся на чацвёртай, на міліцыянерцы, якая паспела аглушыць яго першая і начапіць наручнікі. Цяпер гэты маньяк, а заадно і следчы Сядых, які аднаго чалавека ўжо звёў на той свет, цябе таксама ледзь не загубіў, арыштаваныя...

— Як усё, выходзіць, проста!... — уздыгнуў Сяргей.

— Не проста, сыночак... — выціраючы хустачкаю слёзы, пахітала галавою цешча. — Але дзякуй богу, што ёсць на свеце справядлівасць!

— Хадзем, Сяргейка, — пяшчотна прамовіла Вольга і ўзяла яго пад руку. — Ужо, можа, нашы маленькія галубкі працнеліся, чакаюць татку...

Сэрца яго аблілося мужчынскаю цёплым: хутка ён убачыць родную вуліцу, дом, які збудаваў сваімі рукамі, і сваіх дзяцей, якія цяпер не будучы кінутыя на волю лёсу, выратуюцца ад долі бязбацькавічаў.

Рушылі ў горад, што пачынаў працягнацца. У ім Сяргею трэба будзе навучыцца жыць па-новаму...

1985

калі разварочваўся і на міг зірнуў на Ніну, то ўбачыў: жвавыя вочы яе нібы патухлі, і яна махае яму вольнаю рукою чамусьці адрачона...

...Назаўтра на рабоце, на адным з прыпынкаў, да яго аўтобуса падышлі тры міліцыянеры і папрасілі вылезці з кабіны. Пасля сказалі сесці ў іхнюю машыну. Спачатку ён не мог разабрацца, што ад яго хочучь, думаў, ці не лічаць, што ён п'яны, але пасля, у міліцыі, усё зразумеў. Не толькі зразумеў, але жажнуўся, калі маладжавы, з учэлістымі чорнымі вачыма і з тонкімі нервовымі вуснамі капітан Сядых ашаламіў яго:

— Ну, аматар слодычы, расказвай, як згвалціў і забіў Ніну Стасюкевіч...

НА РАЗВІТАЛЬНУЮ сустрэчу з Вольгаю яго прывялі ўжо ў паласатай апратцы, пасадзілі яго на адзін бок стала, а яе — на другі.

Вольга доўга не магла ачوماцца ад яго адмысловага, незямнога адзення, якое само па сабе было цяжкім знакам, пазірала яму ў вочы і нібы не пазнавала — ні позірку, ні ўсяго яго. Мусіць, ёй здавалася: перад ёю зусім чужы чалавек. Каля стала, амаль паміж імі высіўся пажылы, але яшчэ дужы прапаршчык, заклаўшы рукі за паясніцу і сашчапіўшы іх у кулак.

Вольга — і сёння ў строгім чорным касцюме, такога ж колеру святарчыку і шапачцы — як відаць было, таксама кепска спала апошні час. Змарнела, пад вачыма вунь нязвычайна чорныя паўкругі, а ў вачах — застылая туга альбо нават і распач.

Урэшце яна схаміянулася, узяла з калені і падсунула на сталае да яго цэлафанавы кулёк, дзе былі свежыя, здаецца, польскія яблыкі, а таксама і штосьці іншае, загорнутае ў белыя сурвэткі.

Ён сядзеў непарушна, па-ранейшаму моўчкі і пільна пазіраў у яе паглыбленыя цёмныя вочы.

— Ты абскардзіў прысуд? — запытала яна, і ён у яе зацікаўленым голасе адчуў і боль, і спагаду, і тое, што яна перамагла ўжо рэўнасць.

— Абскардзіў, — ціха, ледзь не шэптам адказаў ён. — Але не веру, што...

Нечакана яна працягнула загарэную, з тонкімі, цяпер не падфарбаванымі пальцамі руку і накрыла яго за гэты час пабалеваю, з выпнутымі тоўстымі сінімі жыламі правую руку.

— Можна, і зміласцівацца... — падала надзею. — Ты ж не мог забіць... Я душою адчуваю: ты яе не забіў. І, можа, нават нічога не меў...

несправядлівым лесам асуджана на такое цяжкае душэўнае глумленне, на бяспасную трату маладосці.

— Усё! Хадзем, — спажыўшы іхнюю паўзу, крануў яго за плячук прапаршчык.

— Вольга, — адыходзячы сказаў ён тое, што думаў сказаць на развітанне, — калі што якое, ну, не... Праз два-тры гады выходзь замуж, няхай будзе ў дзяцей бацька...

— Сяргей! — падхапілася, закрычала Вольга, кідаючыся наўздагон, але рашучы прапаршчык тут жа штурхнуў яго з пакоя і зачыніў за ім дзверы.

З ім, з Сяргеем, застаўся толькі Вользін адчайны крык — усё, што звязвала яго з тым, вольным, светам.

ПАСЛЯ ЁН цалкам аддаўся на ўладу тых, хто цяпер трымаў яго пад вартаю.

На трэці дзень яго аддалі ў іншыя рукі, і ўжо новы канвой, абмацаўшы яго і ягоныя сціплыя рэчы, спачатку павёў з сабою, а пасля павёў аднаго ў абабітай жалезам шэрай машыне. Везлі нядоўга. Высадзілі за знаёмым гарадскім вакзалам, дзе яго чакала ўжо не меней дзесяці канваіраў з аўчаркаю. Пад іхнім пільным назіракам ён прайшоў метраў сто, а пасля залез у вагон з матавымі вокнамі.

Па доўгім калідоры, узбоч закрочаных «купэ» яго завялі ў самы канец вагона, у апошнюю невялікую камеру. Праз паўгадзіны пачалі заводзіць у вагон і іншыя — мужчын, жанчын. Некаторыя з іх, нібы не звжаючы на сваю долю, жартавалі, смяяліся, яго, адзіночку-смяротніка, мусіць, не бачылі.

Ехалі яны, здаецца, сутак пяць ці шэсць. За гэты час канваіры часта выводзілі зняволеных з камер у туалет, дык тыя ўжо агледзелі яго; хто дапытваўся, за што ён асуджаны, хто спачуваў, а хто і пакепліваў: «Перадавай там, на небе, прывітанне ад нас усіх богу!»

Калі ўрэшце кудысьці прыехалі, яго вывелі з вагона апошнім, аднаго пасадзілі ўсё ў такую ж абабітую жалезам і без акон машыну, завезлі ў двор змрочнага будынка і аддалі новай варце, якая пасадзіла яго ў невялікую, глухую, з маленечкім і высокім закратаваным акенцам камеру.

Ужо тут яму паказалі адказ на яго апеляцыю, дзе была адмова на яго памілаванне. Жыццё яго пасля гэтага пайшло пад адным спачатку вельмі трывожным, жахлівым, а потым даволі спакойным знакам: калі і як будзе тое?

Ён сцінаўся, дзэрванеў, калі яго вы-

«Мёртвы сезон» скончыўся! — пад такім загаловам 23 кастрычніка 1986 г. у «Ліме» быў надрукаваны артыкул кінакрытыка Т. Цюрына, дзе ўзнімаўся надзвычайны пытанні кінапракату і кінафікацыі. Артыкул прыцягнуў увагу чытачоў, якія прапанавалі свой погляд на праблему («ЛіМ», 25 снежня 1987 г. і 4 сакавіка 1988 г.). Сёння — працяг размовы.

ГІСТОРЫЯ ПРА КЕПСКУЮ ГАСПАДАРКУ

Мы шмат гаворым аб дыферэнцыраваным падыходзе да гледача, аб новых формах работы перад сеансам, аб пракаце так званых «цяжкіх» стужак. У адказ — шматслоўныя пералікі мерапрыемстваў, пачынаючы з вечары кінатэатраў і г. д. Але ўсё ўпіраецца ў першапачатковае — у кінафільм, які, на жаль, кінафікатары выбіраюць не самастойна. Дакладней, і выбіраюць, і не.

Сёння кінафікатары звяртаюцца па фільмы ў кантору кінапракату. Так ствараецца яшчэ адзін ведамасны бар'ер, які не так проста пераскочыць, бо ў практыцы сваё разуменне аб працы кінафікатараў, свае адносіны да спецыялістаў. Яны, пэўна, думаюць, што бачаць далей і глыбей, калі стужкі «Трыццаць тры», «Джэнтльмены ўдачы», або «Гэты шалёны, шалёны, шалёны»

Мяне цікавіць, ці ўспрымаюць кінафікатары на павышэнне кваліфікацыі. Але папоўніць няхватку кваліфікаваных кадраў не можам, таму нашы пажаданні і метадычныя рэкамендацыі проста не ўспрымаюцца цяпер работнікамі. У кінаўстановах у прапагандзе фільмаў заняты практычна ўсе кадравыя каляны.

А КАДРАЎ НЯМА...

Хачу падзяліцца сваімі думкамі наконт праблем кінапракату і кінафікацыі на нашай Віцебшчыне. А праблем — хапае...

Пакуль што ў вобласці з дзюво тысяч з большым кінарэпартажам спецыяльную, галоўным чынам, кінаадукацыйную адукацыю маюць толькі 270, гэта прыкладна 15 працэнтаў. Сярод рэдактараў і метадыстаў няма ніводнага кіназнаўцы, які б меў рэжысёрскую, тэатральную, мастацкую адукацыю. Вядома, ёсць у нас семінары, канферэнцыі, пасылаем кадры на павышэнне кваліфікацыі. Але папоўніць няхватку кваліфікаваных кадраў не можам, таму нашы пажаданні і метадычныя рэкамендацыі проста не ўспрымаюцца цяпер работнікамі. У кінаўстановах у прапагандзе фільмаў заняты практычна ўсе кадравыя каляны.

Няма і нярэдка яны атрымліваюць зарплату не за прапаганду карцін, а за тое, што своечасова размяркоўваюць фільмы па кінаўстановах, а ў гарадах часцей за ўсё выконваюць ролю кур'ера па справах кінафірмы або кінаагенцтва.

Намі была зроблена спроба арганізаваць пры кінаагенцтвах у гарадах групы грамадскіх кінааглядальнікаў. Былі гутаркі з перспектыўнымі таварышамі... Але без трынаццаці прафесійных ведаў пасля некалькіх выступленняў яны адмовіліся, адчушы, што гэта ім не па сілах. Магчыма, кінарэпартажам-мінчанам лягчэй: працуюць інстытуты мастацтвазнаўчага профілю, кінастудыя «Беларусьфільм». Клопат жа пра такія кадры павінен стаць на першае месца ва ўсёй кіналесвіцы не толькі рэспублікі, але і

НАШЫ ГОСЦІ

Зварот да чалавечнага

У 1986 г. пад час правядзення Дзён культуры Беларусі ў Славаені ў Любляне быў падпісаны дагавор аб культурным супрацоўніцтве паміж Дзяржаўным тэатрам лялек БССР і Люблянскім ляльным тэатрам. Першым вынікам супрацоўніцтва стала прэм'ера спектакля «Здарэнне ў горадзе Гога» паводле п'есы вядомага славенскага пісьменніка Слаўка Грума на сцэне Дзяржаўнага тэатра лялек, пастаўленага янога ажанчыліва творчай групой з Югаславіі.

Мік Невен Сімчыч, мастак спектакля, з п'яры выдатных маладых славенскіх мастакоў. Яго персанальныя выстаўкі адбыліся ў многіх гарадах СФРЮ, Італіі, Аўстрыі, ГДР, ФРГ. Яго мастацкі пошук і асабліва зацікаўленасць магчымасцямі ляльнага тэатра дзваліюць яму адкрываць новае ў разуменні, сцверджанні сучаснага ляльнага мастацтва. Лада Янша, кампазітар спектакля, вядомы і як музыкант-выканаўца (саксафон, флейта, фартэпіяна, сінтэзатар) не толькі ў Югаславіі, але і ў ЗША, Аўстрыі, Вялікабрытаніі. Сёння ён адзін з найбольш папулярных тэатральных кампазітараў

Югаславіі. Рэжысёр спектакля, прэзідэнт Югаслаўскага цэнтра УНІМА Эдзі Майарон — адзін з вядомых дзеячаў тэатра лялек Югаславіі, тэатральны рэжысёр і кампазітар, музыкант-выканаўца, шырока вядомы за межамі сваёй краіны. Ім пастаўлена больш за пяцьдзесят спектакляў, якія мела магчымасць паглядзець публіка Італіі, Францыі, Аўстрыі, ФРГ, Галандыі, Польшчы, Чэхаслававіі, Венгрыі, Балгарыі, Румыніі, Вялікабрытаніі, Швецыі, Канады, Японіі.

Наш няштатны карэспандэнт пагутарыла з Эдзі Майаронам.

— Эдзі, вы ўпершыню працуюце з савецкай трупай, школа і прыярытэты творчасці якой, відаць, адрозніваюцца ад тых, з якімі вам даводзілася сутыкацца? Што вы можаце сказаць пра магчымасці нашага беларускага ляльнага тэатра?

— Першы раз я быў у Савецкім Саюзе на святкаванні 80-годдзя Сяргея Абразцова і тады бачыў многія савецкія ляльчыныя калектывы, пазнаёміўся з асноўнымі традыцыйнымі кірункамі ляльнага тэатра вашай краіны. Трупы мінскага тэатра ўпершыню меў магчымасць

Пра мастацкія і вытворчыя праблемы Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР мы гаварылі ў артыкуле «Дрэйф зацягнуўся» (гл. «ЛіМ» за 12.02.88 г.). Сёння гаворку пра работу трупы ва ўмовах комплекснага эксперымента вядуць галоўны балетмайстар тэатра народны артыст СССР Валянцін Елізар'еў і наш няштатны карэспандэнт.

— Тэатр павінен жыць у абстаноўцы здаровай канкурэнцыі. Такое маё меркаванне. Спакойнае, бяздзейнае жыццё тэатру супрацьпаказана. Таму трэба смялей брацца за эксперымент. Пры добрай арганізацыі гэта абядае пэўныя выгоды. Не ўзяць іх—значыцца не быць гаспадаром у сваёй справе. Я глыбока веру, што ў выніку эксперымента перамога прафесійная, чалавечая і

— Не. Апошнія слова, думаю, застаюцца за тым, хто выдае загады. За дырэктарам. Мастацкі савет усё ж—дарачы голас, а не рашаючы. Хача ў нейкіх пытаннях, думаю, дырэктары даводзіцца ўлічваць меркаванне мастацкага савета.

— Хтосьці казаў, што дырэктар павінен правільна разумець перспектывы мастацкага развіцця тэатра, умець тактоўна арыентаваць творчых работнікаў на дасягненне агульных мэт, быць таленавітым арганізатарам, дбайным гаспадаром, дасведчаным грамадзянінам. У такім разе можна зрабіць выснову, што на долю, скажам, галоўнага рэжысёра ці галоўнага балетмайстра застаюцца праблемы чыста творчыя: напрыклад, падтрымліваць у трупі высокапрафесійны ўзровень як тэхнічнага, так і мастацкага майстарства, здзіўляць гледача цудоўнымі пастановамі...

пакуль не спынаемся запусціць, каб дзякуючы эканоміі фонду заробтнай платы мець магчымасць надбаўкі артыстам, якія добра працуюць. Тым, якія сапраўды таго вартыя. Не сакрэт жа, што зарплата ў артыстаў балета вельмі малая.

— Паводле ўмоў эксперымента захоўваюцца тры плававыя паказчыкі, што зацяраджаюцца для тэатра органам культуры. Адзін з гэтых паказчыкаў—колькасць абслугоўваемых гледачоў. Які варыянт вы лічыце самым прымальным для таго, каб і колькасць гледачоў не страціць, і ў той жа час не апускацца да нізкіх узроўняў шлягерных спектакляў, так званых касавых?

— Самы галоўны паказчык эксперымента—гэта крытэры

ТЭРПСІХОРА ПАКУЛЬ НА РОСТАНЯХ

Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР ва ўмовах комплекснага эксперымента

сацыяльная справядлівасць артыста.

— Валянцін Мікалаевіч, ва ўмовах эксперымента тэатры атрымалі магчымасць больш дакладна вызначыць сваю пазіцыю ў адносінах да рэпертуару. Як вы лічыце: пра што павінен распавядаць гледачу спектакль сёння? У чым звышзадача рэпертуарнай палітыкі тэатра?

— Тэатр павінен выводзіць гледача да буйных думак і абавязанні. У кожным гледачу, што прыйшоў на спектакль, за гэтыя 2—3 гадзіны павінна адбыцца духоўнае ператварэнне. Гэтка ўзлывовае сіла ёсць ва ўзорах сусветнай класікі, у савецкіх творах. Адна паведным чынам мы і фарміруем свой рэпертуар. Я ў дадзеным выпадку адказваю за наш балет.

— А як вы ставіцеся да сучасных аўтараў?

— Асабіста мне імпаануе такі аўтар, які блізка мне не толькі паводле мастацкіх пошукаў, але і як чалавек—паводле сваіх поглядаў і імкненняў, перакананых у сіле мастацтва харэаграфіі, са сваімі мастацкай і грамадзянскай пазіцыямі.

— Валянцін Мікалаевіч, эксперымент даў магчымасць тэатру самім вызначыць тэрмін выпуску спектакля...

— Гэта добра ў межах разумнага. Ды на практыцы многія пастаноўшчыкі бяруць неабгрунтавана вялікую колькасць рэпетыцый, а гэта, я лічу, не трэба тэатру. Выпуск спектакля мае быць справай досыць кароткай. Пастаноўшчыку трэба вельмі добра рыхтавацца да спектакля. А прыдумваць усё «на людзях», на сцэне, бясконца эксперыментуваць з калектывам, выдаткоўваючы вельмі многа часу,—гэта паслабляе, «разрэджае» творчасць.

— Ці адчуваецца прынцыповая розніца між тым, што да эксперымента мастацкі савет тэатра прызначаўся загадам Міністэрства культуры, а цяпер ён абраны дэмакратычным шляхам, унутры калектыву?

— Мне здаецца, мастацкі савет зрабіў больш зацікаўленым у пытаннях і творчых, і вытворчых. Прыкметна ўзрастае адказнасць літаральна кожнага ягонага члена.

— Ці не значыць гэта, што апошнія слова можа быць за калектывам?

— Спраўды, роля дырэктара тэатра сёння вялікая. Часцей мы чуем эпітэт «таленавіты» ў дачыненні да рэжысёра, хормайстра, дырыжора, артыста, балетмайстра, але не зашкодзіла б надзяляць гэтым эпітэтам і дырэктара таго або іншага тэатра. Калі ён гэтага варта, вядома. А што датычыць праблем, якімі даводзіцца займацца ўсім галоўным спецыялістам у тэатры, дык яны такія разнаітныя і часцяком непрадказальныя, што для творчасці, бывае, не застаецца ні часу, ні сіл.

— Валянцін Мікалаевіч, як у вас у балете адбываецца праца з амалоджанымі калектывамі? Я ведаю, што ў Гранд-опера, напрыклад, нават самы знамяніты саліст, які яшчэ мае досыць сілы, каб працаваць, ва ўзросце сарака гадоў вымушаны пакінуць сцэну, наступіўшы месца больш маладому. А ў нас—ці хваравіты працэс змены пакаленняў? Што прапаануе тэатральны эксперымент у гэтым выпадку?

— Цяжка тут нешта прапанаваць, каб усіх усё задаволіла. Сапраўды, гэты працэс хваравіты, але балет—мастацтва маладосці. З узростам прыходзіць майстарства, ды ў той жа час адыходзіць маладосць. Прырода чалавечая ў гэтым сэнсе бязлітасная. На жаль, не ўсе гэта разумеюць. Таму даводзіцца весці няпрэмыя размовы. Гэта натуральна.

— Ці ёсць у вашай трупі відавочна слабыя ў прафесійным сэнсе артысты і ці можаце вы іх пазбавіцца, калі трэба? Ці цалкам укамплектавана трупа?

— Відавочна слабыя ў балете не можа быць, бо ён жа складаецца з прафесіяналаў. Зала б такіх заўважыла і прад'явіла б слушныя прэтэнзіі да нас. Гаварыць можна пра бліскучы ўзровень, добры і сярдзны. Эксперымент—гэта акурат тая нагода, калі сёй-той будзе вымушаны задумацца пра сваё месца ў трупі, а камусьці, мабыць, даводзіцца і проста звольніцца. Сёння ў нас ёсць вакантныя месцы, але мы іх

якасці новых спектакляў і спектакляў бягучага рэпертуару. І гэтым крытэрыям павінны падпарадкоўвацца ўсе паказчыкі эксперымента.

— Вядома, што на балетныя спектаклі ў Мінску білет праціна дастаць немагчыма. Значыцца, з гледачом усё ў парадку. Як вам гэта ўдаецца?

— Магчыма, тут такое супадзенне: з аднаго боку, у нас у трупі ёсць шэраг цудоўных салістаў, а з другога, як я ўжо казаў,—рэпертуар. Гляньце на нашу афішу...

— Да двух супадзенняў можна дадаць і трэцяе: арыгінальнасць уласна вашых пастацовак.

— Ну, вам збоку больш відаць...

— Валянцін Мікалаевіч, ці можа беларускі балет працаваць на самаакупнасці?

— Безумоўна.

— З захаваннем той датацыі, якую вы атрымліваеце?

— Без датацыі не працуе ніводны музычны тэатр у свеце.

— І апошняе пытанне. Эксперымент спыраны на вырашэнне адной з надзвычайных праблем развіцця сучаснага тэатра—праблемы перабудовы мастацкага і вытворчага працэсаў. Зрабіць тэатр больш прафесійным, энергічным, таленавітым, маладым. Не ператвараючы тэатр у камерцыйнае прадпрыемства, паставіць умовы яго мастацкай дзейнасці ў неспраўдліва залежнасць ад збору г. зн. ад ягонага поспеху ў гледачоў.

Валянцін Мікалаевіч, асабіста вы як галоўны балетмайстар адчулі розніцу паміж тым, як было да эксперымента і як цяпер, калі мінула амаль паўтара года эксперымента?

— Нарэшце мы дабраліся да галоўнага! А калі сур'езна, дык увесь парадокс у тым, што ў ліпені 1987 года мы аддалі дырэктару тэатра ўсе нашы прапановы, дзе выказалі найбольш прынцыповыя і важныя, на наш погляд, палажэнні, каб правярць на практыцы: што ёсць што і хто ёсць хто,—але дасюль не атрымалі на гэтыя прапановы ніякага адказу. Ні станоўчага, ні адмоўнага. Дырэктары, я так лічу, раздумвае: як абысціся з балетам, які вельмі хоча ўступіць у эксперымент.

— Думаю, дырэктары тэатра даведзецца выступіць на старонках «ЛіМа» па пытаннях эксперымента. Дзякуй за гутарку.

Гутарку Арнольд ДЫБЧА.

ны, шалены свет», якія зноў выходзяць на шырокі экран, аддаюць вялікім кінаэкранам: у іх, маўляў, план вялікі — ім больш неабходна. Усё па логіцы дрэннай гаспадыні, якая цыруе панчохи на каленях, а пяткі—пачаюць. Гэткае бес-сістэмнае гаспадаранне вядзе да таго, што вялікія кіна-тэатры с'як-так план выконваюць, а малыя ж—наадварот: амаль заўсёды не дацягваюць да запаветных лічбаў.

Такіх нелюбимых «дзеткаў», так званых спецыялізаваных кінатэатраў, у кінафікацыі няма. Кінатэатр «Мір» амаль тры гады назад выступіў з ініцыятывай зрабіць кінатэатр палітычнага фільма. На словах ініцыятыву падтрымалі, але стужкі накіравалі «Ягура», ужо не гаворачы аб замежным «Дэніэле», які ішлі спачатку ў «Маскве», «Кастрычніку» або «Салюце», так і ідуць.

Можна, вядома, спрачацца наконт мэтагоднасці такога кірунку ў кінатэатры, дзе ёсць зала стэрэапрагляду. Такое кіно развіваецца ў нас амаль у адзіным жанры — прыгодніцкім (казкі, фантастыка і г. д.). А значыць, адрасавана хутчэй дзіцячай аўдыторыі. І слухна было б арганізаваць тут дзіцячы кінатэатр (да таго ж супрацоўнікі яго захоплены раз-вядзеннем птушак і ўсялякіх раслін) і выслабіць ад гэтых пячых для абавязкаў «Пі-нер», які ўжо мае ў горадзе «свой твар»—кінаклуб «Про-філь» (праблемнага фільма), і, дарэчы, для працы з маленькім глядачом ён нават і не прыстасаваны: кепская аван-

сцена, рыпучыя драўляныя крэслы.

Дзіцячыя прагляды—увогуле балючая тэма для кінафікацыйнага. Выканаць так званы план дзіцячага глядача без адпаведнай арганізацыі—без распаўсюджвання білетаў па школах—амаль немагчыма. Восі і ідуць шырокай плыню кіна-лекторыі, кінапрагляды, кіна-фестывалі да ўсіх памятных і не вельмі памятных дзён. Але ўсе яны патрабуюць ФІЛЬ-МА. І зноў кінафікатары грукуюць у дзверы канторы кінапракату, супрацоўнікі якой, зыходзячы з адпаведных ін-струкцый, даюць на дзіцячыя мерапрыемствы стужкі выключна з індэксам «Д». Не любяць супрацоўнікі кінапракату пару-шаць інструкцыі. У выніку атрымліваецца, гаворачы словамі выхавальца кінатэатра «Пі-нер», так: вучням старшых кла-саў расказваюць пра сучасную музыку, а паказваюць казку пра аднарогую карову...

Акрамя кантролю за распаў-сюджаннем копій па рэспублі-цы, кінапракаты павінны клапаціцца аб тым, каб на-быць той ці іншы фільм, каб задаволіць попыт сваіх гляда-чоў, тых жа ўдзельнікаў кіна-клубаў, напрыклад. Чаму б не заказаць у Маскве фільм, які ёсць у савецкім пракаце, рэ-жысёра з сусветна вядомым імем Маргарэт фон Тротты «Свінцовы гадзіннік»? Або—звярнуцца на кінастудыю «Гру-зіяфільм», каб набыць копіі фільмаў Аляксандра Рэввіяшві-лі «Грузінская хроніка XIX стагоддзя» і «Шлях да дому»? Усё можна і неабходна рабіць,

але для гэтага трэба адчуць сябе не чыноўнікам, бюракра-там, выпісваючым або не вы-пісваючым фільм, а чалавекам справы.

Толькі тады, да прыкладу, кінатэатр «Авангард» стане са-праўдным месцам прагляду так званых «цяжкіх» фільмаў. Ця-пер жа яго афіша да таго стракатая, што, здаецца, адмі-ністрацыя кінатэатра імкнецца дагадзіць адразу ўсім густам і ўсялякім іх адценням.

Добра, вядома, што кіна-тэатр «Авангард» праводзіць прэм'еру дакументальнай стуж-кі рэжысёра С. Арановіча «М. Горкі. Апошнія гады», якая па рашэнні канфліктнай камісіі СК СССР праз дваццаць гадоў выйшла на шырокі экран, але дзе ж наш спецыя-лізаваны кінатэатр дакумен-тальнага фільмаў «Змена»? Усе дакументальныя стужкі, якія абудзілі сёлета цікавасць гля-дача — «Ці лёгка быць мала-дзі?» «Найвышэйшы суд. Ки-наматырыялы»,—прайшлі спач-чатку ў вялікіх кінатэатрах горада. Упэўнена, не адабралі б глядача ў «Масквы» ці «Ка-стрычніка» супрацоўнікі «Зме-ны», калі б зрабілі прэм'еру гэтых стужак у сваім «доме»; да таго ж набылі б да сябе павягу. І глядзіш, тады не пра-ходзілі б міма глядача такія высокамастацкія карціны, як «Элегія» А. Сакурава ці «Жан-чыны з вострава Кыхіну» М. Саасаара. Глядзіш, і адра-дзіліся б «Навіны дня», з іх колішняй славай кінатэатра дакументальнага фільма.

Што ж, выпраўляць памылкі іншы раз вельмі цяжка. Што

рабіць, напрыклад, з гэтымі вялікімі кіназаламі, з разма-хам пабудаванымі некалькі дзе-сяткаў гадоў назад? Які фільм можа задаволіць такую вялі-кую аўдыторыю? Якое мера-прыемства захопіць увагу ты-сячы пар вачэй адначасова? Адзінае, на мой погляд, выйс-це—менавіта тут трэба асвой-ваць клубныя формы: арганіза-цыю шоу-прэм'ер, тэатральных і танцавальных вечароў і г. д. У вялікіх кінатэатрах і кадры, і грошы для такіх спраў ёсць. Навошта ж імкнуцца ў невя-лікім «Камсамольцы» правод-зіць вечар па «тэатральным прынцыпе» і абцяць глядачам перадсеансавы прагляд кіна-канцэрта, продаж пласцінак, кніг і г. д., а потым выкон-ваць абяцанае ў такіх памерах і з гэтымі густам, што гляда-цам застаецца толькі здзіўля-цца, а ці быў у «Камсамольцы» вечар?!

Напісала гэтыя радкі і пяду-мала: зноў кінафікатары пры-муць надрукаванае за чарговы пасквіль (колькі іх было!). Не дзеля таго пісалася: хацелася, каб сапраўды задумаліся тыя, хто працуе з кінафільмамі, як пракатваць карціны. Тады не было б дзіўнага падзелу кіна-тэатраў на вялікія і малыя, быццам гэта—тара, а ўсе нама-ганні ідуць на тое, каб яе за-доўніць. Няма кінатэатраў ма-лых ці вялікіх, ёсць кінатэат-ры рознага сацыяльнага, эстэ-тычнага, узроставага кірунку.

Наталля ЛЫСОВА,
кінакрытык, кансультант
праўлення Саюза кінема-
таграфістаў БССР.

ўсёй краіны. Думаецца, пачы-наючы з новага навучальнага года ў ВНУ культуры, мас-тацтва, кінаметаграфіі трэба аб'явіць прымем студэнтаў, укамплектаваць асобныя групы і забяспечыць падрыхтоўку кі-напрапагандыстаў, паступова змяняючы голад на такія кадры.

У кастрычніку 1980 года на сумесным пасяджэнні калегій Міністэрства вышэйшай і сярэ-дняй спецыяльнай адукацыі СССР, Міністэрства культуры СССР, сакратарыятаў ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ была прынята пастанова «Аб рабоце факультэ-тэаў грамадскіх прафесій вы-шэйшых навучальных устаноў і мерах па яе паляпшэнні». Быў тады зацверджаны пры-кладны пералік аддзяленняў і спецыяльнасцей па падрыхтоў-цы кадраў на такіх факультэ-тах. Важная справа. Праўда, у тым пераліку не аказалася гра-мадскіх прафесій кінапрапаган-дыста, кінаметаграфіста, кінааг-лядальніка, рэдактара кінапра-грам і г. д. Мне думаецца, бы-ло б цікава даведацца, чаго

дасягнулі ВНУ ў прапанаваным накірунку. Пастанова па-куль дзейнічае. Трэба Дзярж-кіно скарыстаць яе і з дапа-могай кафедраў ВНУ скамплек-таваць групы кінаспецыялістаў на факультэтах грамадскіх прафесій і значна пашырыць навучанне кінапрафесіяў буду-чых спецыялістаў, якія змо-гуць прыняць на сябе абавяз-кі грамадскіх кіраўнікоў і кі-нагурткаў, і кіналекторыяў, і кінаклубаў. Цяпер жа, калі да нас у кінасетку прыходзіць на работу настаўнік, культасвет-работнік ці хто іншы, хоць зольшага знаёмы з тэатрам (разумею, што такое завязка, развязка, мізансцена, скразное дзеянне, а ў дадатак можа сказаць сваё слова і пра фільм), мы настолькі рады, што прапануем такім людзям самую высокую пасаду.

Добрым памочнікам можа быць рэспубліканскае бюро па прапагандзе кінамастацтва. Яго дзейнасць варта зрабіць больш шырокай, час у ім мець 5—6 кваліфікаваных лектараў-кіна-знаўцаў і перыядычна пасы-

лаць іх і для выступленняў на публіцы ў кінатэатрах і для ўдзелу ў семінарах кінарбот-нікаў. Апошнім часам у мета-дчны кабінет упраўлення шмат разоў звярталіся кінар-ботнікі гарадскіх і пасялковых кінатэатраў з просьбамі накі-раваць кіназнаўцу для ўдзелу ў кінаведчары, на сустрэчу з кі-нагледцамі. І даводзіцца про-ста адмаўляць у такіх прось-бах. Часам, праўда, знаходзім актывістаў, але гэта звязана з вялікімі цяжкасцямі, бо яны выяжджаюць як пазаштатныя лектары, у якіх, па сутнасці, у такіх выпадках стаіць свая ас-ноўная работа.

На Віцебшчыне кінарботнікі не сядзяць склаўшы рукі, ча-каючы прыездных кінааглядаль-нікаў ці артыстаў. Вядома, мы прымаем такіх вельмі рэдкіх ганцоў, прадастаўляем ім аў-дыторыю і ў іх вучымся рабо-це з кінафільмамі. Дапамага-юць нам друкаваныя выданні «Союзінформкіно», якія ста-раемся даслаць у кінатэатры і кінадырэкцыі як мага хутчэй

для работы. Упраўленне кіна-фікацыі выдае спецыяльны бю-летэнь пра перадавы вопыт работы—«Новае, перадавое—у кіназалы».

Думаецца, што неабходна значна павялічыць тыраж ін-фармацыйна-метадычнага збор-ніка «Кіно — дзеям». Цяпер ён даходзіць толькі да аблас-нога цэнтру і кінапракатных аддзяленняў, не хапае нават раённым кінарэдакцыям, не ка-жучы ўжо пра школы, праф-тэхвучылішчы, дзе было б па-жадана атрымліваць гэтак вы-данне. Вобласць пакуль ат-рымлівае ўсяго 35 экзэмпляраў. А такі метадычны дапа-можнік адыграў бы вялікую ролю ў школьных кінатэатрах, кінаклубах. Ды не перашко-дзіў бы ён і камсамольскім ка-мітэтам, бо яны таксама пра-цуюць са школьнікамі.

М. ШМАТКОУ,
заслужаны работнік куль-
туры БССР, дырэктар ме-
тадычнага кабінета ўпраў-
лення кінафікацыі Віцеб-
скага аблвыканкома.

бачыць на гастролях у Лю-
бляне, дзе атрымаў задаваль-
ненне ад выдатнага, неарды-
нарнага спектакля «Граф Глін-
скі - Папалінскі», пастаўле-
нага Аляксеем Ляляўскім. Та-
ды ў мяне сілалася ўражанне
пра яры, здольны ансамбль, з
якім можна рабіць сучасны
спектакль. Таленавітыя кіраўні-
кі тэатра Аляксей Ляляўскі і
Юўген Кліманюў, гэтак жа, як і
Увсён ансамбль, не толькі не
баяцца, але і здольныя ісці і
ідуць наперадзе праблем, у
авангардзе іх вырашэнняў. Яны
разумеюць і ведаюць, для чаго і
навошта твораць: для глядачоў.
Калі налегчы гаворыць з гле-
дачом на роўных, бачыць у іх
аднадумцаў — гэта адзнака та-
го, што ў тэатра ёсць аўтары-
тэт, што тэатр руліва выхоў-
вае свайго глядача.

— Для рэжысёра паказчы-
кам адносіна да таго ці іншага
калектыву часта бывае жадан-
не ці нежаданне працаваць з
трупай. Якія пачуцці перажы-
валі вы?

— Калі я ўбачыў «Графа Глін-
скага-Папалінскага», мне заха-
целася паставіць спектакль з гэ-
тай трупай. За месяц працы я
пераканаўся, што ллячын тэатр
з Мінска — тэатр высокага
прафесійнага майстэрства, тэатр,
які ідзе ўоплеч з лепшымі
тэатрамі свету. Я меў магчы-
масць бачыць спектаклі розных
краін на многіх міжнародных
фестывалях, і магу сцвярджаць
гэта. Ваш тэатр належыць да
новага авангарднага напрамку

умоўнага і мыслячага тэатра,
напрамку, які заклікае абуд-
жаць думку і фантазію залы.
На маю думку, Дзяржаўны тэатр
лялек БССР — адзін з леп-
шых і вядучых у вашай краіне.

— Чаму вы абралі менавіта
гэтую п'есу. «Здарэнне ў гора-
дзе Гога», пісьменніка Слаўка
Грума? Пры якім прызнанні
ён не атрымаў, а гэтая п'еса,
напісаная ў 1928 годзе, была
далёка ад праблем рэалізму
таго часу. Толькі ў 60-х гадах
да яе ўзнікла цікавасць...

— Калі мастацтва ёсць комп-
лекс знакаў, дык у кожнага на-
рода, кожнай нацыі яны свае,
зыходзячы з многіх умоў. А ў
дарослых людзей усяго свету
проблемы аднолькавыя. Сучас-
ны тэатр лялек і канфрантацый
акцёра і прадмета-лялькі дазва-
ляе вельмі дакладна, паслядоў-
на інтэрпрэтаваць Грума: акцёр
прадстаўляе знешнюю абалонку
персанажа, а яго душу — ляль-
ка. Душу скрыўленую, дзіўную,
трансфармаваную выхаваннем і
часам, як партрэт Дарыяна
Грэя. Гога — горад, у якім не
вырашаюцца вялікія палітыч-
ныя праблемы. Усе яго жыхары
чакаюць здарэння, якое павінна
змяніць іх вегетатыўнае жыццё,
чакаюць натарсісу, ачышчэння,
але пры гэтым самі не жадаюць
змяніцца... Я вельмі хваляўся,
як успрымаецца п'еса з яе гра-
тэсам, іроніяй вашай публікі.
Але калі Аляксей Ляляўскі рас-
казаў, што ён сам ужо зрабіў

інсцэніроўку рамана «Майстар
і Маргарыта» М. Булгакава, я
супаноўся. Першы пераклад
п'есы Грума са славянскай на
рускую мову спецыяльна для
вашага тэатра зрабіла пераклад-
чыца Наталля Травіна. Думаю,
у сённяшняй сітуацыі публіка
Мінска павінна зразумець дум-
ку драматурга: неабходна, каб
людзі былі гатовыя адрыцца
чалавечнасці. Тады і грамадства
зменіцца, а ў гэтым наша буду-
чына... Мне здаецца, менавіта
ў гэтым для ўсіх нас, народаў
свету, і ёсць перабудова: увага
да пераломнага моманту гісто-
рыі, грамадства. Змяненне гра-
мадства магчыма толькі пры
умове, што ўсе гатовы адмові-
цца ад канфармізму, перабуда-
вацца. Калі ж не — сітуацыя
будзе ранейшай, як была доўгія
гады. Таму я спадзяюся, што
першая пастанова «Здарэння ў
горадзе Гога» ў Савецкім Саюзе
і, акрамя таго, упершыню з
лялькамі, зробіцца ўніверсаль-
ным зваротам Грума да чала-
вечнасці ў адносінах паміж
людзьмі.

— Вашы пажаданні мінскім
гледачам і тэатру?

— Гледачам жадаю сустрэчы
са спектаклем, а тэатру —
новыя поспехаў, шырокай карты
гастроляў і міжнародных фе-
стывалюў.

Гутарку вяла
Н. КРЫВАШЭВА.

Сцена са спектакля «Здарэн-
не ў горадзе Гога».
Фота В. ВІТЧАНКІ.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ У САЮЗЕ КАМПАЗІТАРАЎ БССР

Па ініцыятыве прэзідыума
праўлення СК БССР адбылася
сустрэча кіраўніцтва і пра-
дстаўнікоў Дзяржаўнага тэатра
оперы і балета БССР з кампазі-
тарамі рэспублікі.

Сёння на афішы тэатра толь-
кі чатыры творы беларускіх аў-
тараў: «Альпійская балада» і
«Ціль Уленшпіль» Я. Глебава,
«Сцяжына жыцця» Г. Вагнера,
«Крылы паміці» У. Кандруса-
віча. А ў рэальных планах —
толькі опера У. Солтана «Дзінае
паліванне караля Стаха», над
якой распачалася праца. Ян ад-
начал ўдзельнікі гаворкі, не-
заслужана зняты з рэпертуару
«Джардана Бруна» С. Картэса,
«Сіва легенда» Д. Смольскага,
заныданы творы, напісаныя
для музычнай сцэны Я. Цікоц-
кім, А. Багатыровым...

У гутарцы ўдзельнічалі стар-
шыня праўлення СК БССР
І. Лучанок, яго намеснікі Я. Гле-
баў, У. Дарохін, кампазітары
Г. Вагнер, А. Сонін, крытык
А. Ладыгіна, галоўны дырыжор
тэатра Г. Праватораў, галоўны
рэжысёр В. Цюпа, дырэктар
В. Бунань, дырыжор Я. Вашчак,
начальнік упраўлення тэатраў
і музычных устаноў Міністэр-
ства культуры рэспублікі У. Ры-
латка і інш. Прысутныя выказа-
лі зацікаўленасць у тым, каб
паміж тэатрам і кампазітарамі
наладзіліся па-сапраўднаму
творчыя і сталыя кантакты.

У САЮЗЕ ТЭАТРАЛЬНЫХ ДЗЕЯЧАЎ БССР

2 красавіка Саюзам тэатраль-
ных дзеячаў БССР быў налад-
жаны чарговы «круглы стол»
— «Аб перабудове тэатральнай
справы ў рэспубліцы», які меў
на мэце абмен думкамі і мер-
каваннямі дзеячаў тэатра аб
шматлікіх набалелых пытаннях
развіцця сучаснага беларускага
тэатра. Запрошана да ўдзелу
тэатральная грамадскасць рэс-
публікі (сярод яе — прадстаўні-
кі акадэмічных тэатраў імя Яку-
ба Коласа і Янкі Купалы, ТЮГа,
Маладзёжнага тэатра, Гродзен-
скага і Брэсцкага абласных
драматычных тэатраў) павяла
прынцыповую гутарку. Былі
закрануты праблемы падрыхтоў-
кі творчых кадраў (загадчык
кафедры акцёрскага майстэрст-
ва і рэжысуры БДТМІ У. Мі-
шчанчук), пераводу некато-
рых тэатральных труп рэспублі-
кі на дагавор (загліт Мала-
дзёжнага тэатра Г. Ваўчон),
роля крытыкі ў развіцці су-
часнага тэатра (народны ар-
тыст БССР Ю. Сідараў, тэат-
ральныя крытыкі Т. Арлова,
В. Ракіцін). Прынцыповыя пы-
танні вынашаўчага майстэрст-
ва закранула заслужаная ар-
тыстка рэспублікі М. Гулегіна,
акцёр купалаўскага тэатра
Г. Давыдзьна, заслужаны дзеяч
мастацтваў БССР Б. Луцэнка.
Начальнік упраўлення тэатраў
і музычных устаноў Міністэр-
ства культуры БССР У. Рылат-
ка пазнаёміў прысутных з пла-
намі Міністэрства культуры
па развіцці дзіцячых тэатраў
ў рэспубліцы і з праграмай
падрыхтоўкі творчых кадраў,
прынятай сумесна з БДТМІ.
Прадстаўнік Тэатра-студыі кі-
наакцёра П. Юрчанкаў нагадаў
пра становішча беларускіх
кінаакцёраў на кінастудыі «Бе-
ларусьфільм», адсутнасць до-
брай кінашколы ў рэспубліцы.

Падобныя «круглыя сталы»
мусяць зрабіцца традыцыйнымі,
пра што і абвясціў вядучы,
народны артыст СССР, сакра-
тар СТД БССР Р. Янкоўскі.

ПАМ'ЯЦІ ПАЭТА

Ізі Харынку не споўнілася і сарака, калі ён заўчасна пайшоў з жыцця ў 1937 годзе, аднак біяграфія яго ўвабрала ў сабе нямала яркіх, запамінальных падзей. Сын шаўца з вёскі Зембін цяперашняга Барысаўскага раёна, ён у 1919 годзе пайшоў добраахвотнікам у Чырвоную Армію, прымаў удзел у разгроме контррэвалюцыйных войск у Беларусі. Пазней вучыўся ў Вышэйшым літаратурным інстытуце імя В. Брусава, закончыў Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт. Жывучы ў Мінску, рэдагаваў лўрэйскі часопіс «Штэрн» («Зорна»), выбіраўся членам ЦВК БССР, членам-нараўспандэнтам Акадэміі навук БССР.

Выступае З. Азгур.

Плённай была і літаратурная дзейнасць І. Харына. На лўрэйскай мове ў яго выйшлі кнігі «Траптанне», «На зямлі», «Полоса да полюса», «Наша бацька» і іншыя. У перакладзе на рускую мову пачылі свет зборнікі «Выбраныя творы» і «Выбранае».

Гэтыя і іншыя звесткі з біяграфіі І. Харына прыгадаліся на вечары, прысвечаным 90-годдзю з дня нараджэння паэта, які адбыўся ў мінулы пятніцу. У Доме літаратара сабраліся тыя, хто добра ведаў Ісана Давыдавіча, прадстаўнікі лўрэйскай інтэлігенцыі з Мінска, Масквы, удава пісьменніка Дзіна Заўлаўна Харына.

Адкрыў і вёў вечар першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч. Слова пра жыццёвы і творчы шлях І. Харына сказаў кандыдат філалагічных навук С. Бунчын.

Вядомы лўрэйскі паэт, рэдактар часопіса «Савецкая Радзіма», які выходзіць у Маскве на лўрэйскай мове, А. Вяртэлі; народны мастак ССР З. Азгур, Р. Рэлес, Ф. Баторына згадвалі асобныя моманты жыцця і творчасці І. Харына, гаварылі аб яго ўкладзе ў літаратуру.

Антрыса былога лўрэйскага тэатра Ю. Арончыч прачытала фрагменты з паэм І. Харына «На чужой гулянцы» і «Ададнанасць». Артыст М. Лявончыч таксама пазнаёміў прысутных з выбранымі старонкамі творчасці І. Харына.

У канцэрце прагучалі вершы І. Харына, песні і раманы на яго словы, а таксама любімыя музычныя творы паэта.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

ВЫСТАУКІ

Адбітак часу

У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР экспануецца выстаўка амерыканскага жывапісу 1840—1910 гг.

Яе арганізатары — Смітсанавскі інстытут (ЗША) і Міністэрства культуры ССР. Выстаўка экспанавалася ў Маскве ва Усеаюзным музейным аб'яднанні «Дзяржаўная Траецкая галерэя» і ў Ленінградзе ў Дзяржаўным Рускім музеі. Гэта акцыя ажыццяўляецца ў рамках культурнага абмену паміж нашымі краінамі. Амерыканцы ўжо мелі магчымасць пазнаёміцца з жывапісам Расіі 1850—1910 гг. са збораў Траецкай галерэі і Рускага музея.

Сярэдзіна XIX — пачаток XX ст. адзначаны ў гісторыі ЗША буйнымі падзеямі ў палітычным, эканамічным і культурным жыцці. Асвойваюцца новыя тэрыторыі, тэлеграфная сувязь звязвае

Заходняе і Усходняе ўзбярэжжа. У 1861—1865 гадах адбываецца грамадзянская вайна, слясоўваецца рабства, будзеца транс-контынтальная чыгунка і Панамскі канал...

Своеасаблівае адлюстраванне часу дае і выяўленчае мастацтва 1840—1910 гадоў, прадстаўнікі якога пасляхова спалучалі еўрапейскія кірункі з уласнымі традыцыямі, уваблялі дух незалежнасці, лепшыя правы нацыянальнага харантару. Мінскі глядач сустракаецца з творами слаўных амерыканскіх мастакоў — Бірнстада, Хомера, Сарджэнта, Уінстлера, Эйкінза, Кэнта і многіх іншых.

П. ПЯТРОВІЧ.

Уільям Маунт. «Танец касцоў». 1845.

НА АБСЯГАХ КУЛЬТУРЫ

«ВУЛІЦА, ЛІХТАР, АПТЭКА...»

Фарнай аптэцы ў Гродне—300 год

Ініцыятыва мас, удзел сельніцтва ў культурным жыцці Прынямання, у зберажэнні яго спадчыны — так разумее сваю асноўную задачу краязнаўчая камісія, створаная пры Гродзенскім абласным аддзяленні Беларускага фонду культуры.

Камісія робіць толькі першыя крокі, абмяркоўваецца і канкрэтызуецца праграма дзейнасці, але ёсць ужо добрыя вынікі яе працы.

У снежні мінулага года ў Гродне адбылася навукова-практычная канферэнцыя «Гісторыя фармакапей і аптэчнай справы», прысвечаная 300-годдзю гродзенскай фарнай-аптэкі.

Аптэкі... Шмат можна гаварыць аб іх ролі ў грамадскім жыцці. А можна проста зазірнуць у адну са старых энцыклапедыяў і ў артыкуле «Аптэка» напаткаць такое:

«На горад паволі пускаецца вечар. Усе крамы — маленькія і вялікія — паспешна зачыняюцца, і толькі ў адной праз усю ноч блішчыць святло. Гэта аптэка апаўдае прахожым, што яна адчынена і кожную хвіліну гатова да іх паслуг. У дзень звычайна, у нядзелю і ў свята, уначы і ўдзень можна ў аптэцы набыць патрэбныя лекі. Калі нейкая аптэка зачынена, надпіс укажа прахожым, дзе знаходзіцца бліжэйшая — адчыненая. Жыхары горада могуць быць

упэўнены, што ў выпадку любой хваробы яны заўсёды набудуць, незалежна ад пары, патрэбныя лекі».

І так выдзецца з сівой даўніны. Таму гараджане заўсёды з вялікай пашанай ставіліся да аптэкі і асабліва да аптэкі старадаўняй: іх старанна рэстаўруюць, у іх адчыняюць музеі. Карацей кажучы, іх шануюць як каштоўную культурную спадчыну народа. Ганарыцца сваім музеем-аптэкай, якой больш за 250 гадоў, старажытны Львоў; ёсць такія музеі ў Рызе і Каўнасе; з 1423 года адлічвае свой узрост Ратушная аптэка ў Таліне.

Ну, а ў Гародні?

Тут захаваўся — значна перабудаваны, але ўсё ж такі захаваўся — будынак адной са старэйшых аптэк на Беларусі. Яе пачатак — у 1687 годзе (гэтую дату абрунтаваў у сваім дакладзе ленінградскі вучоны В. П. Грыцкевіч). І тут заўсёды была аптэка. Яшчэ ў сярэдзіне нашага стагоддзя (старэйшыя людзі памятаюць) у гэтым будынку працавала аптэка. Цяпер жа — тут салон мэблі. Дарэчы, фарнай (гэта значыцца «прыходскай») аптэка называлася нават тады, калі былі езуіцкі касцёл, побач з якім вось ужо 300 год стаіць прыгожы будынак аптэкі, не набыў яшчэ назвы фарнага. Значыцца, ёсць падставы меркаваць, што амаль

з самага адкрыцця аптэка служыла жыхарам Гародні. Адметная з'ява для нашага краю.

Таму яшчэ ў канцы 1986 года канферэнцыя, прысвечаная 400-годдзю першага анатаміравання ў краіне (адбылася яна таксама ў Гродне), звярнулася да грамадскасці і ўлад горада з заклікам стварыць у будынку былой фарнай аптэкі музей. Няхай будынак, які функцыянальна прызначаны для продажу лекаў і зёлак, і надалей служыць людзям у адпаведнай якасці.

Водгукі ў мясцовым і рэспубліканскім друку на працягу ўсяго мінулага года ў падтрымку прапановы, актыўны збор разнастайных экспанатаў для будучага музея, станючая пазіцыя гарадскіх улад — усё стварае падставы для рэалізацыі задумкі.

Але на гэта патрэбны час і сродкі. А як ужо зараз адзначыць юбілей гродзенскай аптэкі? Краязнаўчая камісія падтрымала прапанову гродзенскай грамадскасці прапесці ў горадзе навукова-практычную канферэнцыю. Арганізатарамі канферэнцыі з'явіліся таксама Гродзенскі ўніверсітэт, Гродзенскі медыцынскі інстытут, абласное аптэкаўпраўленне, Ленінскае раённае Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, клуб аматараў беларускай гісторыі і культуры «Паходня», гарадскі клуб калекцыянераў.

Асабліва ўдзячнасці варты старшыня аргкамітэта, старшыня абласнога аддзялення Беларускага фонду культуры С. Габрусевіч, А. Шунейка, якая арганізавала выстаўку-продаж твораў народных мастакоў, В. Тарасевіч, якая падрыхтавала вельмі цікавую выстаўку аптэчных прылад. Гэта члены «Паходня» мастакі А. Аўчыннікаў і А. Варкулевіч — яны зрабілі выдатныя эскізы афішы і запрашальнага білета. А самадзейныя мастакі У. Кіслы і М. Скляр падрыхтавалі цікавыя памятнаы

медалі. Іх атрымаў у падарунак кожны ўдзельнік канферэнцыі.

У канферэнцыі прынялі ўдзел супрацоўнікі музеяў-аптэк Рыгі і Таліна, фармацэўты з Таліна і Тбілісі, вучоныя з Ленінграда, Мінска і Вільнюса, гродзенскія навукоўцы.

Аб праблемах рэстаўрацыі будынка былой аптэкі раскажаў навуковы супрацоўнік аб'яднання «Белрэстаўрацыя» І. Трусаў. З паведамленнем пра вопыт збору звестак па народнай медыцыне выступіў заслужаны дзеяч культуры БССР, настаўнік з вёскі Гудзевічы А. Белакоз.

Па сутнасці, у Гродне адбыўся першы ўсеаюзны форум музеяў-аптэк краіны, які набыў выразны гісторыка-культурны характар. І зусім невыпадкова на ім была выказана думка аб стварэнні асацыяцыі аптэчных музеяў краіны.

Па выніках работы канферэнцыі пры краязнаўчай камісіі створана працоўная група па пошуках, зборы і ўліку экспанатаў для будучага музея-аптэкі. А першыя падарункі музей атрымаў ужо ад гасцей Грузіі і Латвіі.

Тым, хто пажадае прыняць удзел у стварэнні музея, паведамляем: грошы можна пералічыць на рахунак № 702401 у гродзенскім гарадскім аддзяленні Дзяржбанка праз ашчадныя касы і паштовыя аддзяленні з аднакавай: «На рэстаўрацыю і набыццё экспанатаў для музея-аптэкі». Прымаюцца таксама матэрыяльныя каштоўнасці, якія можна будзе скарыстаць у будучым музеі.

Н. ТРУХАНОВІЧ,

намеснік старшыні Гродзенскага абласнога аддзялення Беларускага фонду культуры.

А. ГОСЦЕУ,

намеснік старшыні краязнаўчай камісіі пры Гродзенскім абласным аддзяленні Беларускага фонду культуры.

Часопісы ў красавіку

«ПОЛЫМЯ»

Проза прадстаўлена пачаткам раней ненадрукаванай аповесці У. Караткевіча «У снях драмае вясна», аповесці Т. Бондар «Час, калі нас любілі», аповяданнем В. Гардзея «Дварнік Бобін і ласіныя рогі».

Змешчаны вершы В. Жуковіча, П. Манала, М. Шалежава, Р. Рэлеса (пер. з лўрэйскай Ф. Баторына).

У раздзеле «3 літаратурнай спадчыны» — верш Л. Геніюш, Уступнае слова «3 прынамійскіх вярні» Д. Віцель-Загнетавай.

Да 70-годдзя БССР і КПВ — дыялог М. Шыманскага і Я. Шуляка «Пачні з сябе».

Я. Пархута выступае з нарысам «І боль, і любоў, і трывога мая».

Чытач пазнаёміцца з «Дзённымі Кузьмы Чорнага» (уступнае слова В. Быкава), успамінамі В. Куляшовай «Пра бацьку», арты-

кулам В. Бусько «Знамянічны Ідзі ў «Нашай Ніве»».

Старонкі беларускай праявінай Ленініны прачытае Л. Савік — «Жывы між жывымі».

Кнігі рэцэнзуюць Л. Дайнена («Горная радасць вяртання», Б. Сачанкі), Г. Тычко («Покліч жыцця» В. Каваленкі), З. Азгур («Гармонія дуэта» Т. Мушыскай).

У раздзеле «Дзядоўнік на Парнасе» — творы С. Грахоўскага і Я. Кудрыцкага.

«НІМАН»

«Паэму запаленых свечак» А. Разанава пераклаў В. Пеўзнер. Пазізія прадстаўлена таксама падборкай вершаў Г. Каржанеўскай «Нараджэнне слова» (пер. М. Аванумавай, І. Васілеўскага, Р. Раманавай, Ф. Зайцава) і творами Ю. Багданава «Твары».

У раздзеле прозы — аповяданні А. Шабаліна і заканчэнне рамана-эсэ А. Лойкі «Францыск

Скарына» (аўтарызаваны пераклад Г. Бубнава).

Пад рубрыкай «У свеце навукі» — артыкул Г. Лыча «Галіновыя метамарфозы».

У нумары — нататкі М. Малочкі «Жыццё, аддадзенае барацьбе», падборка лістоў С. Баранавых «Я сумленны грамадзянін...» (публікацыя Л. Савік), артыкул Р. Шкрабы «Шмат праўды не бывае», нарыс В. Куліш «Адвядзенае, рэцэнзія Д. Бугаёва, А. Сямёнавай, Э. Ліпецкага і У. Міхнюка», падборка «Хроніка «Німана»».

Пытанніям беларускага выяўленчага мастацтва прысвечаны матэрыялы А. Варатнікова «Майстэрня ў мансардзе» і Н. Громавай «Ці ёсць сакрэты ў графіка?».

«БЕЛАРУСЬ»

Пераважна большасць матэрыялаў нумара, падрыхтавана маладымі аўтарамі і расказвае пра маладых.

«Гаспадары на ферме» — фотарэпартаж Д. Лупача.

Пад рубрыкай «Актualны погляд» выступае студэнтка БДУ імя У. І. Леніна А. Маськоўва «Расцім сярод вялікіх спраў». Змешчаны працяг на-

рыса А. Шагуна «Выратавальны круг генетыкаў», аповяданні А. Федарэні, С. Дубаўца, С. Кавалёва, С. Тарасова, Ф. Сіюно, вершы М. Сноблы, В. Ансак, А. Арнуша, В. Барковіча, В. Шуткевіча, Р. Бялячэца і іншых.

«Хто яны, «нефармалы» — артыкул В. Шніпа.

Творчасць маладых ацэраў разглядае А. Ліёпа — «Радавы Мельпамены». Сярод іншых матэрыялаў — артыкул В. Лапіна «Дэкларацыя апатыі», працяг аповесці Ж. Сіменона «Пад страхам смерці» (пераклад з французскай А. Асташонка), нататкі Г. Тычко аб прозе маладых — «Пра тое, што хвалюе».

«БЯРОЗКА»

Сярод літаратурных матэрыялаў — працяг новай аповесці П. Тічова, што расказвае пра жыццё і напружаную асветніцкую дзейнасць І. М. Ульянова, аповяданне М. Ціцля «Сутычка» і вершы П. Прыходзькі. З гумарыстычнымі вершамі выступае В. Зуўнак. Пад рубрыкай «Беларускія Калумбы» змешчана дэтэктыўнае аповяданне А. Варатнікова «Геалагічнае абсталяванне» пра славутага

вучонага-медыка і рэвалюцыянера Бенедыкта Дыбоўскага. Пра здзяйсненні і планы выдавецтва «Юнацтва» расказвае яго дырэктар В. Лунша, А. Ступава піша пра 25-гадовага юбіляра — узорны фальклорны ансамбль песні і танца «Зорачка». Рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў, а Б. Герстан падводзіць вынікі міжрэспубліканскага тэлеонкурсу юных фотааматараў «Дзень міру».

У рубрыцы «Мода-88» дзядушчыні змогуць пазнаёміцца з мадэлямі сукенкаў для выпускнога балю, якія прапануе мастак-мадэльер Беларускага цэнтара моды Ю. Рудзіна, а хлопчыкаў павіны зацікаваць старонкі, дзе змешчаны «Эцыклаледыя «Бярозкі» — «Халодная зброя сярэднявечча», падрыхтаваная Г. Сагановічам і С. Харэўскім, а таксама юмік — фантастычна-прыгодніцае аповяданне ў малюнках У. Цвяткова і К. Гардзева «Бунт роботаў».

Таму для сур'ёзных разваг знойдуць школьнікі ў матэрыялах М. Дзямідовіча «Пануль дарослыя спрачаліся» і Г. Чыгіра «Чароўнае слова «самі»».

Ніна ЗАГОРСКАЯ

Як птахі,
ляцяць нашы думы
да родных гнёздаў, да родных гоняў,
да лугоў, да гаёў, пра якія
помнім мы ўсё да драбніц.
Ляцяць нашы думы

дадому,
Ляцяць да крыніц.

Безгалосыя жаўрукі

Мамін ручнік —
белая дарога ў вечнасць.

Усё яе жыццё — патканае надзеямі.
Усё яе надзеі — пабітыя градам болю.
Увесь яе боль — падшэрхлая скарынка
цярпення.
Усё яе цярпенне — крона магутнага
родавага дрэва.

Трымаю абяруч святыню — Мамай
сатканы ручнік
з кутасамі надзеі і веры і не веру,
што некалі
гэтае сонейка зойдзе!

2

Ты пісала: «Буслы прыляцелі,
Як заўсёды — на наша гумно...»
Як буслы, на дзіцячых арэлях
Я у неба ўзлятала, даўно...

Я успомню, як лён мы палолі
І п'ялі в'язэрнай парой.
...Жаўрукі па-над жытам у полі
Анямелі без песні тваёй.

Вясна ў Бялынічах

Над Няропляю¹ —
Баравіна.
Водар бору
Трывожна п'янікі.
Над Няропляю —
Ураган салаўіны

¹ Няропля — рэчка.

Раскалыхвае
Песняй
Вякі.

Мне сніцца будуць твае вочы.
Твой гнеў і радасць.
...Горкі прысак.
Век не забыць пажару здрады.
А мне ж з табою свет адкрыўся.
Віхор замовай заблудзіўся?

...З табой нанова свет адкрыўся
у гэтым колкім снегападзе,
ў стыхіі вечнасці самой!

Віхор. Завяя. А ў паглядзе —
агеньчык радасці сляпой.

Нідзе няма такіх бяроз,
Як на маёй Радзіме,
Такіх русявых доўгіх кос,
Такіх азімін.
Такіх бароў і курганоў,
І калыханак...
Іду дамоў, лячу дамоў —
На мілы ганак.
Аер, і поплаў, і садок,
І ў мяце — сенцы,
І той, над мамаю, грудок, —
Навек у сэрцы!

Віктар ГАРДЗЕЙ

І налева, і направа
Мітусня, уздым і шум.
Далучыцца маю права
Да жывых дзяржаўных дум.

Адусюль прыходзяць весці,
Што святлее небасхіл.
Трэба жулікаў патрэсці,
Каб курэў над імі пыл.

Працавалі, будавалі,
Ды ў хлусні імпаэт загруз.
Ачышчальнай буры хвалі
Змыюць смецце, змыюць друз.

Па былым у коле вузкім
Уздыхаюць паначы
Бруханогія малюскі
І бяздарныя сычы.

Ачышчэнне, абнаўленне
Недарэмна пачалі —
Для наступных пакаленняў
Будзе светла на зямлі.

Сярод раўнін, сярод пагоркаў
Я тут, вядома, не чужы.
Падсвечана палыннай зоркай
Жыццё на дымным рубяжы.

Каб жыць разумна і цяроза,
У лес іду, дзе пазнаю
У гэтых елках і бярозах
Радню душэўную сваю.

Я тут здаўна жыву трывогай:
Не лопнула б сваяцтва ніць.
Людзей між дрэў не так і многа,
Каб хлеб па-брацку не дзяліць.

З пагорка шум лясны паслухай:
Нялёгка жыць, калі адзін.
Я не слабы, я моцны духам
Паміж дуброў, сярод ялін.

У сэрцы боль прыціхне востры,
Які замучвае штодня.
Я вас люблю, браты і сёстры, —
Мая адвечная радня!

Я зноў пра бэз, я зноў пра пчолку,
Таму што ў вочы сорама коле,
Таму што нават у вясёлку
Заплёўся ўжо і чорны колер.

Ці бачыў хто, з якой пакутай
Сасоннік дыхае каравы?
Мазутам, жывжаю, атрутай
Сцякаюць рэчкі і канавы.

Знішчае чалавек прыроду:
Зрабіў труну — майструе века,
Ды першай, помсцячы за шкоду,
Прырода знішчыць чалавека.

Заб'ецца луг пяском сыпучым,
Засохне гай, здрабнее колас,
І перад крахам немінучым
Заплакаць хочацца мне ўголас.

Пакуль ёсць чыстыя паляны,
Пакуль ёсць росныя палаткі,
Няхай цапце мой бэз духмяны,
Няхай пчала ляціць на кветкі.

Віктар ШНІП

Чэргі

Адным па чарзе, а другім без чаргі.
Адны з іх купляюць, другія бяруць.
Купіў бы што-небудзь, ды маю даўгі,
Што іншым пазычыў—не хочучь
варнуць.

Куды ні пасунься—усюды чарга.
На могілкі нават стварылі чаргу.
І моляцца грошам, нібыта багам,
Маліцца на гэтых багоў не могу.

Ну што з гэтых грошай, не тлела б душа.
Хоць кажуць: сягоння прасцей без душы.
Калі у кішэнні няма ні шыша,
Што маеш душу—то кажы ні кажы.

А чэргі растуць, вырастаюць даўгі.
Мне кажуць: не ўмееш ты грошай
рабіць.

Адно што магчыма заўжды без чаргі—
Халуг ненавідзець і край свой любіць.

Казка пра волата

Зямелька тая—не святая,
Там цмокі страшныя жывуць,
Там ёсць сякера залатая,
Якой галованькі сякуць.
Вось гэту казку баіў вецер.
Паверыў волат і пайшоў
Змагацца з цмокамі у свеце,
Якія п'юць людскую кроў.
Не перамог нідзе нікога,
Адно што боты растаптаў.
Зноў прывяла дамоў дарога,
Прасцей—туды, дзе дом стаяў.
Другую казку збаіў вецер.
Паверыў волат, як заўжды,
Пайшоў за цмокамі па свеце,
Шукаць іх страшныя сляды.

Вады сцюдзёнае святло
Са студні выбралі за лета.
А мо святла і не было?
Я зноў задумаўся пра гэта.

Вядро укралі з ланцугом
Свае, а не чужыя людзі.
У іх закон: «Не прападзём,
Пакуль хоць што украсці будзе».

І сапраўды — не прападуць,
Бо мы ім не дадзім прапасці.
Я разважаю пра бяду,
Даўно не думаю пра шчасце.

Вядра старога не шкада,
Мяне найбольш хвалююць людзі...
Было вядро, была вада,
І вёскі хутка ўжо не будзе.

Акно

Акно нервова занавешу,
Каб не глядзець на небакрай.
Дубы стаялі там, як вежы...
Цяпер там трэсачкі збірай!
Не занавесіцца ад болю,
Пусцеюць словы пра любоў.
Пусты блакіт,

пустое поле—
Прастор для крыку і вятроў.
«Дубы стаялі, нібы вежы...»
Каму я гэта гавару?..
Акно,

падумаўшы,
адвешу
І пыл
на шыбіне
сцяру.

Нібыта збавенне ад болю,
Прыходзяць пагодныя дні.
Іду па шырокаму полю,—
Па лёсу свайго далані.

Ад ветру настрой не залежыць,
Ад ветру сцяжыны пыляць.
На ўзгорку чырвоныя вежы
Паважна і мудра стаяць.

Ад вежаў сцюдзёныя цені,
У травах цагліны блішчаць.
У вежу заходжу,

ступені
Драўляныя
ў неба
рыпцаь.

Пясчынкай сябе адчуваю
Пад чыстай святой сінявой.
Ля вежы вятры завываюць,
На вежы трава
і спакой.

Стары горад.

Фота Я. КАЗЮЛІ.

І паходзіць гэты псеўданім ад назвы невялікай вёсачкі Дзедлаў, што знаходзіцца за два кіламетры ад маіх родных Асмолавіч. Гэтая назва і прышла на змену Адзінін — псеўданіму, якім першапачаткова падпісваў свае літаратурныя творы У. Л. Кігн.

Асмолавічы. Невялікая вёсачка. Нічога асаблівага не ўяўляе. І тым не менш... Аднапавярховы, прасторны, з чырвонай цэглы будынак на ўзгорку пры ўездзе ў вёску з захаду, з боку Варшаўскай шашы, на супрацьлеглым баку ракі, — своеасаблівы помнік вядомаму ў свой час і амаль забытаму ў нашы дні літаратару, мастацкаму крытыку, вялікаму майстру падарожных замалёвак і яркіх рэпартажаў, страснаму прыхільніку вялікага таленту А. П. Чэхава, яго сябру і беларускаму карэспандэнту — Уладзіміру Людвігавічу Кігн.

У нашы краі Кігн прыехалі з чатырохгадовым Уладзімірам ў 1860 годзе і пасяліліся ў вёсцы Фёдараўка, што за тры кіламетры ад маіх Асмолавіч. Адвакат Людвіг Іванавіч Кігн і яго жонка, беларуская фалькларыстка Елізавета Іванаўна, да замужства Паўлоўская, людзі гуманныя, філантропы, карысталіся названнем павагай сярод сялян. А мая маці Марфа і яе бацька, мой дзед Самуіл Кавалёў, проста багатварылі іх. І ў іх былі на гэта свае асаблівыя, вельмі важкія прычыны (яны знаходзілі працу і атрымлівалі не раз дапамогу ў сваіх зможных суседзях).

Да слова сказаць. Е. І. Паўлоўская займалася да замужства зборальніцтвам народных песень у Магілёўскай губерні. У 1853 годзе выйшаў у свет яе зборнік «Народныя беларускія песні». Гэтая праца атрымала станоўчы водгук у рэцэнзіях яе сучаснікаў. І ў наш час В. К. Бандарчык даў высокую ацэнку гэтай зборніку, назваўшы яго ў сваёй манаграфіі буйной работай 50-х гадоў мінулага стагоддзя.

Перагорнем некаторыя старонкі жыцця і творчасці У. Л. Кігн...

На дзевятым годзе жыцця

Валодзя Кігн ажыццявіў яшчэ адно падарожжа. Цяпер ён паехаў на вучобу ў Маскву. Атмасфера ў сям'і, рэвалюцыйныя настроі ў грамадскім жыцці краіны, у літаратуры і мастацтве спрыяльна паўплывалі на ўражлівага, эмацыянальнага юнака. У гімназіі ён арганізаваў тайны рэвалюцыйны гурток. За прапаганду сярод сялян ідэй,

скае богатства». Пад псеўданімам У. Дзедлаў ён выступае з апавяданнямі, нарысамі, рэцэнзіямі. Рыхтуе да поўнага выдання свае «Школьныя ўспаміны» пра нізкі ўзровень навучання і выхавання ў гімназіях царскай Расіі. У цыкле нарысаў «Беларускія сілуэты» піша пра гаротнае жыццё беларускіх сялян.

ПОЗІРК У МІНУЛАЕ

ЁН АБРАЎ ПСЕЎДАНИМ ДЗЕДЛАЎ...

узятых з «Отечественных записок», У. Кігн выключылі з гімназіі. За семнаццацігадовым юнаком быў устаноўлены негадзны паліцэйскі надгляд. Але сапраўдным рэвалюцыянерам ён не стаў: саслоўная заквашка была густа замешана.

Пасля «пакут на прыватных навучальных установах» У. Кігн нарэшце атрымаў пасведчанне аб заканчэнні гімназіі і паступіў на юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта. Вучыўся паспяхова. Шмат чытаў. Стаў пісаць сам. У апавяданні «Экзамен сталасці» выказаў свае першыя юнацкія думкі і высновы. Ні на хвіліну не пакідаў ён у спакоі пытанне: «А ці стану я сапраўдным пісьменнікам?» Ён рашаецца напісаць І. С. Тургеневу. Вялікі рускі пісьменнік закончыў сваё да яго цёплае пісьмо такімі словамі: «Жадаю Вам — майму названаму ўнуку — усемагчымых поспехаў». Падтрымка І. С. Тургенева падбадзёрвала і акрыліла У. Л. Кігн. Пачынаючы пісьменнік напружана працуе. Пасля заканчэння ўніверсітэта ён друкуецца не толькі ў «Неделе», але ўжо мае доступ у «Вестник Европы», «Дело», «Наблюдатель», «Ниву» і «Рус-

Кола знаёмстваў у нашага земляка з кожным годам пашыралася. У Дзедлаў блізка сыхоўся з многімі літаратарамі, мастакамі, архітэктарамі, артыстамі. Быў асабіста знаёмы з А. М. Горкім, А. А. П. Чэхава, як ужо гаварылася, ён палюбіў і да апошніх дзён свайго жыцця не здрадзіў гэтай пацуючы. Засталася неацэнная эпістэлярная спадчына пра цёплыя, сяброўскія адносіны паміж А. П. Чэхам і У. Л. Кігнам.

У пісьмах А. П. Чэхава да Кігн — Дзедлава прыгаварыцца толькі наш Доўск. Гэта і зразумела. У гэтым населеным пункце, за восем кіламетраў ад Фёдараўкі, знаходзілася паштовае аддзяленне і валасное ўпраўленне Рагачоўскага павета, адкуль наступала карэспандэнцыя ў маёнтка У. Л. Кігн. Адсюль жа ішлі паштовыя адпраўленні да яго шматлікіх адрасатаў, да Чэхава.

У. Л. Кігн быў цвёрда перакананы ў тым, што без ведання сапраўднага жыцця, мясцовых умоў і быту людзей няма пісьменніка. Выкарыстоўваючы службовыя камандзіроўкі, ён шмат падарожнічае — па краіне і свеце. Гэтыя падарожжы,

як правіла, заканчваліся плённай літаратурнай працай. Так, пасля камандзіроўкі ў Сібір і на Далёкі Усход з'явіліся кнігі «Перасяленцы і новыя мясціны», «Панарама Сібіры» — пра жабрацкія ўмовы жыцця перасяленцаў, кінутых царызмам на волю лёсу.

Але куды б У. Дзедлаў ні паехаў, чым бы ні займаўся, заўсёды думаў пра Беларусь, пра сваю Фёдараўку. Уладзімір Людвігавіч шчыра любіў наш край, лічыў сябе карэнным беларусам. Ганарыўся гэтым. Вось чаму толькі ў зімовы час ён жыў у Пецярбурзе, калі быў вольны ад камандзіровак, паездак і падарожжаў. Астатні час, з ранняй вясны да позняй восені, ён праводзіў у Фёдараўцы і яе наваколлі. А апошнія гады свайго жыцця жыў тут бязвыезна, падводзіў вынікі свайго літаратурнага дзейнасці. Напісана было шмат, але не ўсё апублікавана.

Асабіста незадаволенасць свайго літаратурнага творчасцю, неаб'ектыўныя меркаванні зайздроснікаў, вострая форма дыябету, неўладкаванасць асабістага жыцця зрабілі з яго пустэльніка. «Яму, з яго талентам, не ўсімхнулася слава».

У. Л. Кігн з нецярпеннем чакаў у Фёдараўцы абяцанага прыезду А. П. Чэхава. Шмат працаваў за пісьмовым сталом у сваім кабінце, чаргуючы гэты занятак з працай у садзе. Ён задумаў выданне збору твораў і разлічваў на дапамогу А. П. Чэхава, «дабро» якога ён ужо атрымаў.

Высокага гасця Уладзімір Людвігавіч, на жаль, не дачакаўся. Прышла вестка аб заўчаснай смерці А. П. Чэхава. Артыкул У. Л. Дзедлава, напісаны па прапанове «Русского вестника» з выпадку смерці Чэхава, па сутнасці, — споведзь бескарыслівага сябра на магіле вялікага мастака рускага слова.

Фёдараўка... Адзін з райскіх куточкаў Беларусі... З паўднёвага боку да самага возера з яго экзатычным астраўком, і далей, на здах, узняўся амфітэатрам сасновы бор уперамешку з ёлкамі і лісцевымі дрэвамі. А з поўначы, да адной з

дзвюх вуліц, усцільную падступае яблыневы сад, які раскінуўся на дзесяткі гектараў і затулены з усходу шчыльнай градой магутных елак, а з паўночнага і заходняга бакоў — ліпавымі алеймі. Яшчэ дзве алеі раскошных ліп у выглядзе лацінскай лічбы пяць, вугал якой знаходзіцца якраз ля парога сядзібы У. Л. Кігн, разразаюць сад і адыходзяць на поўнач.

Вялікі яблыневы сад і цясністы парк з векавымі ліпамі, клёнамі і ясенямі. Старажылы добра памяць, як гаспадар сам працаваў тут, у сваім садзе, да сёмага поту.

Ад маёнтка ацалелі будынак, абштыты драўнянай, дзе знаходзіліся розныя гаспадарчыя службы, кладовы (недзе тут, у вінным паграбку, вытрымліваліся наліўкі і настойкі, якімі збіраўся пачаставаць А. П. Чэхава гасцінны фёдараўскі хлебасол і бачуркі для якіх рабіў мой дзед).

Вечны спачын У. Л. Кігн-Дзедлаў знайшоў на могілках, размешчаных на ўзлессі. Яны старанна дагледжаны, прыбраны, дарожкі паміж магіламі пасыпаны жоўтым пяском. Участак для могілак выбраў яшчэ бацька Уладзіміра Людвігавіча ў пачатку шасцідзясятых гадоў мінулага стагоддзя. Пра гэта сведчыць тэкст, выразаны на трохметровым крыжы ля ўваходу на могілкі, які ўзнавіў У. Л. Кігн у 1907 г. Ніз дубовага крыжа падгніў; магільныя пагорачкі Людвіга Іванавіча, Елізаветы Іванаўны і Уладзіміра Людвігавіча прырода зраўняла з зямлёй. Надмагільны гранітны помнік У. Л. Кігн у адбітым верхам стаіць ля падножжа магутнай сасны. Побач яшчэ два такія ж сасновыя дрэвы: разам утвараюць трохкутнік. Дрэвы быццам застылі ў ганаровай варце ля магілы пісьменніка-гуманіста У. Л. Кігн-Дзедлава.

Нагадаю пад канец і яшчэ адзін факт: у памяць аб сыне Елізаветы Іванаўны Паўлоўскай пабудавала ў маіх Асмолавічах пачатковую школу.

І. ПЛАДУНОЎ.

Рагачоўскі раён.

Іваны ды Мар'і...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

З кожным годам радзее чупрына на Валікавай галаве. Мяняюцца коні пад самаробнымі сёдламі, на якіх ён пасе гавяду. Змяняюцца і цяляты, што прыганяюць сюды з цэнтральнай сядзібы «Дружбы». Не змяняецца толькі вёска. Далёка яна ад добрых праездных дарог. І, здаецца, жыццё тут застыла, як паверхня вадаёма, пакрытага зялёнай бросняй. Вечарамі ў дамах запальваюцца блакітным святлом экраны тэлевізараў — акеңцы ў кіпучы, іншы свет. А ці ж негва змяніць становішча спраў? Ці такі ўжо безнадзейны лёс Багатай Грады? Трэба прызначыць, што плёскаць хваляў ад перабудовы пакуль не дакаціўся да гэтых мясцін.

НЕКАЛЬКІ ЗГАДАК

Быў час, калі ў Багатай Градзе працавала ферма. Кароўнікі былі вынесены за вёску. З захаду золкі вецер натыкаўся на густы бярэзнік. Сцены пад восень ашчадна кананцілі. Шчыліны забівалі сухім мохам (яго было заўсёды шмат у паблізу раскіданых імшарах). Шмат якіх з жанчын працавалі дзяркамі. І зараз атрымліваюць пенсіі, што заробілі на той ферме.

Потым дожны статак забралі на цэнтральную сядзібу. Хлявы разабралі па бярвяню і пера-

везлі ў Каўпень. А на гэтым месцы з сасновых жэрдак збілі загарадзё. Цяпер з ранняй вясны, калі ў балацінах пачынае цвісці лотаць, сюды прыганялі маладняк.

— Ну, Валік, прыйшоў твой час, — жартуюць людзі з Кульгавага.

Як і кожны год, Валянцін Іванавіч спачатку паказвае свой гонар: не згаджаецца быць пастухом.

— Няхай каго другога шукаюць, — адмахваецца ён.

Але каго другога? Не будучы жа з Каўпені ездзіць тры пастухі за восем кіламетраў пастуць у той час, калі Валік з Грады будзе хадзіць лайдаком. Ды і не такі чалавек Кульгава, каб лайдачаць. За ўсё сваё жыццё ён з'ездзіў адзін раз па калгаснай турыстычнай пуцёўцы на Каўказ. Машы прывёз прыгожую хустку, а сам і цяпер пры выпадку ад здзіўлення круціць галавой:

— Такія там горы, пакрытыя снегам, што шапка з галавы звальваецца, калі глядзіш. Ох, браткі, і горы!

У загарадзё прыганяюць статак, Валік пачынае пастуць яго з буйной краўніцай Маняй Коваль (яе з-за п'янікі звольнілі з крэмы). З Каўпені даюць ім трэцяга пастуха. І ўсё пачынаецца, як звычайна...

Вядома, калі б у гэтай вёсачцы зрабілі нейкі падсобны цэх, ці адкрылі невялікую жыллагадоўчую ферму, зрабілі

гравійку да цэнтральнай сядзібы, жыццё ажыўлялася б. А чаму б і не зрабіць такі цэх?

І адразу ўспамінаю, як восенню дзве Машы (Валікава і Башмакова), ды і яшчэ з пяток жанчын (сярод іх ёсць і Мані і Машы) бяруць з сабой самаробныя лейцы ды ідуць на бліжэйшую балота. Там, за могілкамі, у купі расце цубкая тонкая трава. Жанчыны яе выскубаюць, складаюць у важную ношку, потым перавязваюць і нясуць дадому. А калі ў Кульгавага вольны конь, ён прывозіць на калёсах тую, падобную на сівец, траву. Кабеты потым пранікаюць ці качулкамі разбіваюць травяныя карэньчыкі. І вяжуць са смычаю пэндзлі.

У Лоеве на рынку, калі сустранеш жанчыну, якая прадае пэндзлі (штука — рубель), ведаць: яна — з Багатай Грады. Дык хіба не мог бы калгас узначальнік гэтую справу?

У рэшце рэшт справа ўпіраецца ў дарогу. Колькі машын гробіцца на тых глыбачаных калінах у асеннюю і вясновую бездараж! Вядома, нялёгка насыпаць восем кіламетраў больш-менш вартай дарогі. Ды, відаць, іншага выйсця і не знойдзецца, як выдзеліць у пару, не такую гарачую ад сельскагаспадарчых работ, колькі машын і бульдозераў, каб зрабіць такую-сякую дарогу.

Есць у цэнтры вёскі будынак клуба. Але ў ім павыдзіралі вокны падлеткі, якія прыязджаюць да бабуль з Гомеля, разбурылі грубку. Раней калгас плаціў Валянціну Кульгаву, і ён прыглядваў за будынкам. Зараз усё прыйшло ў рэзрух, запустэчана. З цяжкай душой праходзяць людзі паўз гэты так званы клуб.

Усё гэта павінны ўлічыць члены праўлення. І перш, чым пачаць работу, сто разоў прыкінуць: а ці акупіцца усё?

Вядома, пры ахвоце выйсе знойдзецца. Скажам, прапанаваць асобным жыхарам сямейны падрод. Гадаваць цялят, ці вырошчваць свіней, думаецца, тут многія падахвоціліся б.

Вядома, не пра ўсіх жыхароў я тут напісаў. Жыве, напрыклад, на вуліцы з чатырох хат былы старшыня мясцовага сельсавета Рыгор Паўлавіч Карась. Чалавек усю вайну прававаў.

— Паверыш? — гаварыў ён аднойчы мне, калі сабраўся ехаць на сустрэчу з аднапалчанами ў Крэмянчуг, які вызваляў. — За ўсю вайну ні разу не начаваў у цёплым памяшканні.

Але хоць Рыгор Паўлавіч і лічыцца ў актыве, ён адгарадзіўся ад паўсядзённага жыцця сваім дваром. Як стаіць добрае надвор'е, дык, пакрыўваючы, носіць з лесу гонкія асінікі на жэрдкі. Абгароджвае чалавек сваю сядзібу. Старыя жэрдкі труклюць, гніюць...

Часта бачу я, як у Валікаў калодзеж ідзе браць ваду прыгнутымі галамі Анан. Цяпер з маладзейшых мала хто ведае, што некалі — у трыццатых гадах — гэта быў няўлоўны канакрад. Выводзіў коней цёмнымі начама з канюшань, і ў цемры толькі часты тупат напамінаў, што нехта паймаўся за Баравое. На калгасным кані папаўся Анан і адсядзеў не адзін год у далёкай Сібіры. Там і ажаніўся. А калі памерла жонка-сібірачка, вярнуўся ў Багатую Граду да свае Аганы... Так і дажываюць удваіх свой век.

Можна было б расказаць пра двух леснікоў Іванаў — Анісаўца і Каваленку. У кожнага з іх ёсць конь. Калі вясной пачне паравец пад сонцам зямля, у каторага з Іванаў можна наняць каня ўзараць сядзібу. (Шкада, але ў «Дружбе», як і ў многіх іншых гаспадарках раёна, коней амаль зьялі).

Можна б расказаць і пра Мар'ю Манойленку. Яна некалькі гадоў назад пахавала мужа. І цяпер з вясны да восені і з касой і з сякерай упраўляецца не горш за якога мужчыну.

...А на могілках, якія абступілі дубы-мацакі, часта можна ўбачыць Маню Каваленку — жонку лесніка Івана. Яна прыпадае галавой у чорнай хустцы да паліраванага мармуру помніка. З яго ясна глядзіць зусім юны твар салдата ў пілотцы. Прывезлі цыганкую труну з далёкага Афганістана. Няўцешнае мацярынскае гора. Вось ужо некалькі летаў і з ім мінула ў Багатай Градзе, а ра на на сэрцы не загойваецца...

Шмат на могілках у сасняку спачывае вяскоўцаў. (Пад пафарбаванымі ў зялёны колер крыжамі ляжаць тут і бацькі маёй жонкі). Летам ля металічнай агароджы могілак цвіце чабор, на ўзлюбках пагойдаюцца смолкі, жаўна крычыць у галлі дрэў. Агароджу паставілі, як старшынёй працаваў Рыгор Карась. А Валянцін Іванавіч Кульгава яе пафарбаваў. На радаўніцу, калі падаюць у бярэзніках першыя галасы берасцянікі, сюды прыходзяць багатаграды. Прыносяць у кошыках простыя пачастункі. Успамінаюць дзядоў, бабуль, мацярок і сяспёр...

«ДУША ІМКНЕ Ў МАЛЕНСТВА, ЯК У ВЫРАЙ...»

Ліна Кастэнка нарадзілася ў г. Ржышчы на Кіеўшчыне. У 1956 г. скончыла Літаратурны інстытут імя Горькага ў Маскве. Першую кніжку вершаў выдала ў 1957, другую ў 1958 г.

Яркі, самабытны голас украінскай паэтыкі магутна загучаў у яе вядомым гістарычным рамане ў вершах «Маруся Чурай» (1979 г.).

Гэта быў твор, які ў многім апыраўваў свой час, рушыў звычайны, усталаваны погляд, канцэпцыі і крытэрыі. Нядзіва, што сапраўдная ацэнка ўсёй значнасці гэтага твора складалася ўжо ў нашы дні, у перыяд расчараванага аднаўлення саміх першаасноў сучаснага грамадства. Паэтэса стала лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі імя Т. Р. Шаўчанкі.

Асабіста для мяне вялікай радасцю была яшчэ і другая наві-

на, што Ліна Васільеўна ўсім святлом свайго таленту далучылася да дзіцячай паэзіі. Яшчэ раз пацвердзілася даўняе перакананне: рана ці позна ўсё самае лепшае, што ёсць у літаратуры, у мастацтвам, заўсёды становіцца здабыткам, які прысвойваецца дзецьмі. Гэта добра прадчуваў паэтэса, калі яшчэ ў «Марыі Чурай» даверліва прызнавалася: «Душа імкне ў маленства, як у вырай, бо ёй на свеце цёпла толькі там».

Як жа ёй, гэтай душой, у вырай маленства, у кнізе вершаў «Бузіновы цар», якая выйшла летась у Кіеве з чароўнымі ілюстрацыямі Віктарыі Кавальчук? Скажам шчыра: раскошна, весела, уцешна і радасна! І самая, бадай, шчаслівая адметнасць гэтай кніжкі ў тым, што дзіця ў сваіх першых дачыненнях да гучання слова, да характэра воб-

раза набывае галоўны капітал, які на ўсё жыццё робіць чалавека багатым бласконцаццю шчасця.

Як быццам, усё знаёма і блізка: навакольны свет, асяроддзе, прырода, нават традыцыйныя фальклорныя рэаліі, што перадаюцца з пакалення ў пакаленне. Але гэта толькі першыя арыенціры. Як усё мяняецца, трансфармаванае сапраўдным талентам! Усё адкрываецца, спазнаецца нанова, у новым святле, у шматколераснасці фарбаў і гукаў!

Ці мала хто з нас бачыў, як верабей нясе ў сваё гняздо пушыстае пёрка? Здаецца, не такая ўжо гэта, вартая ўвагі падзея. Як для каго. Для дзіцяці, убачаная яго вачыма, гэта, сапраўды, падзея ўжо не толькі ў зроковым успрыманні, а перш

за ўсё ў выяўленні пачуцця спагады, далучэння сэрцам да жытых істот, якім неўзабаве, пэўна ж, будзе нятулына і холадна. Гэта ўжо тое зярнятка добра, што змалку павінна ўпасці на сваю ўдзячную глебу.

А вось два, зусім блізкія між сабою вобразы: баба Завая і Пралля. А якія розныя ў характэрах, у рухах, у гучанні, у музыцы! Цэлы каскад фантазіі: жонкі сніз, слова, параўнанне, гук — жывы штуршок, які будзіць, творча актывізуе дзіцячую думку, нараджае ўсё новае і новае ўяўленні!

Пачаўшы чытаць гэтую кніжку, я ўжо не мог вызваліцца ад ле чарадзейнай улады, каб не ўвасобіць амаль усю і ў нашай мове, прысвоіць яе беларускім дзецьмі.

Васіль ВІТКА.

Ліна КАСТЭНКА

Вароты лета

Замыкае восень

Задажджыла. Захлопала.
Жнівень кінуў свой серп.
Цвыркуну, перапёлкі спынілі канцэрт.

Сумны бусел схіліўся ў паклоне лугам і садам.
Адлятаючы ў Афрыку, спакаваў чамадан.

Дзе ты, лета, ужо не чуваць, не відаць цябе штось?
Восень, вась яна, восень!
Восень, вась яна, вась!

То ж яна замыкала вароты твае уначы,
Жураўліныя ў небе згубіла ключы.

Мурашы

Рыхтуюцца да зімы

Знайшоў мураш сухую бадыліну.
Вязе-вязе... вязе-вязе...
І так, і сак, і ўгору,
і ў даліну! —
Такая цяжкая, ніяк не дапаўзе.

На дапамогу збеглася сябрына,
І коніка гукнулі скакунца.
Тры дні на дрывы пілавалі бадыліну,
Пакуль не ўправіліся да канца.

Вавёрчыны

Грыбы

На сучочках, самых ценькіх,
покуль дзень яшчэ не згас,
вунь вавёрчак апенькі
нанізвае пра запас.

Строгія ў яе парадкі:
на галінку, як на цапк,
сюды—грузд, сюды—масляткі,
сюды—позні баравік.

Покуль дзень стаіць харошы,
не сышло яшчэ цяпло.
А як выпадзе пароша,
забярэ грыбы ў дупло.

Будзе замаразак брацца,
снег пасыплецца з дубоў,
а ў вавёрчачынай хатцы
взяка сушаных грыбоў!

Ды вавёрчак не спіцца.
Дзяцел грукіць: тук-тук,
каб не ўкрала іх лісіца
або хітры бурдундук.

Верабей

з белай барадою

Людзі, разбягайцеся,
хто куды, кудую!
Паявіўся верабей з белай барадою!

Што за дзіва дзіўнае? —
скажа кожны з нас, —

Я такую бараду бачу першы раз.

Можна, ён старэйшы ці за ўсіх мудрэў?
Можна, ён заслужаны верабей?

Не, нясе не крошку ён, не скарынку —
Пёркачка пуховае дзеткам на пярэньку.

Баба Завая

Баба Завая ў нашым сяле ранкам з'явілася на мяtle.
Па падваконню хадзіла пешаю:
— Людзі добрыя, пазычце рэштат!

Ой, не будзе мне, сівай, спакою,
як палі не засею мукою.
Мерзне ранняя рунь, мерзне жыццёчка.

Няма рэштат, дайце сіцечка!
Так на мяtle яна едзе і сее
белай мукою, баба Завая.

Пралля

Сядзіць пралля дый прадзе —
снег ідзе, ідзе, ідзе,
свецца нітка дзе-нідзе,
а яна прадзе, прадзе.
Столькі дзён упрыцён накруціла верацён
на сувоі палатна,
на фіранку для акна,
на хусціну, пакрывае —
мала, мала, мала,
снег ідзе, ідзе, ідзе,
а яна прадзе, прадзе...

Сінічкі на снезе

Ад холада трываюць ледзьве —
такая люта зіма!
У цёплых вырай палеццё бы,
ды бацькаўшчыны ж там няма.

Заечы карнавал

Колькі радасных прыгод
У зайцоў на Новы год!

Зоры ззяюць на ялінцы.
Дзед Мароз прынёс гасцінцы.

Прамяцём сабе дарожку.
Будзем танцаваць патрошку.

Маскі зробім з будзякоў.
Напалохаем ваўкоў!

Дзед Равун

Акно. Туман. Галінка арабіны.
Уночы груш нападла ў траву.
Вунь дзед Равун ідзе ўжо без тарбіны,
таму што я не плачу, не равун.

Гарод і поле. Тут усё мне блізка,
такое роднае, не на падман.
Лятае голуб над іржышчам нізка,
крыло цяжэйшым стала,
бо туман.

Туман. Імжа. Вазьму я ліст паперы
і намалюю гэту акварэль;
гатовае заплакаць, што не веру,
што дзед Равун у торбу забярэ.

ПАМ'ЯЦІ ТАВАРЫША

27 сакавіка 1988 года на 60-м годзе жыцця памёр член Саюза журналістаў, рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Пятро Захаравіч Шаўцоў.

П. З. Шаўцоў нарадзіўся 24 ліпеня 1928 года ў вёсцы Дамарычы Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці. Скончыў Гродзенскі гандлёвы тэхнікум, Цэнтральную камсамольскую школу (Масква), Мінскую вышэйшую партыйную школу. Працаваў у рэдакцыях раённых і рэспубліканскіх газет, на кінастудыі «Беларусьфільм», у выдавецтве «Беларусь». У выдавецтве «Мастацкая літаратура» П. З. Шаўцоў працаваў з першага дня яго арганізацыі і зарэкамендаваў сябе сур'ёзным і патрабавальным рэдактарам, чутым, добразычлівым сябрам пісьменнікаў. Выйшлі ў свет адрэдагаваныя ім многія значныя выданні, у тым ліку шматтомныя зборы твораў Івана Шамякіна, Алеся Адамовіча, Івана Навумені, Андрэя Макавічкі.

На працягу многіх гадоў Пятро Шаўцоў актыўна займаўся даследчыцкай працай. Яго пярэналежаць шэраг нарысаў і літаратуразнаўчых артыкулаў. У 1973 годзе выдадзена яго кніга «Спрадвечнае» — даследаванне аб праблемах аўтарства вядомых ананімных паэм «Тарас на Парнасе» і «Энеіда навуварат», месцы і часе іх напісання.

Чалавек высокай унутранай культуры, вялікай эрудыцыі і шчодрой душы П. З. Шаўцоў назаўсёды застаецца ў памяці ўсіх, хто яго ведаў і працаваў разам з ім.

ГРУПА ТАВАРЫШАЎ.

«МАТЧЫНА СЛОВА»

У Іўеўскім раёне Гродзенскай вобласці прайшоў тыдзень дзіцячай кнігі. «Матчына слова» — гэтак назвалі вясні-класнікі Бабравіцкай СШ кніжчына свята. Вучні чыталі вершы, спявалі народныя песні, танцавалі «Лявоніху». Ва ўсім адчувалася любоў да роднай мовы, да роднага краю, зацікаўленасць не толькі творчасцю сучасных паэтаў, але і спадчынай. Дапамагалі ім правесці свята старэйшы настаўнік школы М. Ю. Клінавіч і малады педагог Г. Пятраш.

Закончыўся тыдзень дзіцячай кнігі ў Доме культуры гарадскога пасёлка Іўе, дзе сабраліся вучні розных школ раёна. Тут юныя паэты чыталі свае вершы, прайшоў конкурс на лепшага чытальніка вершаў беларускіх паэтаў. Я была запрошана на гэта свята таварыствам кнігалюбаў Іўеўскага раёна. Пабачыла, адчула, як шмат робіць работнікі райана Т. Ламакова, Р. Пялля, загадчыца Іўеўскай бібліятэкі Н. Пятраш, адназны сакратар Іўеўскай райарганізацыі ДТК БССР Л. Шылоўская, адназны сакратар Гродзенскай абласной арганізацыі кнігалюбаў Л. Цыхун для прапаганды сярод вучняў беларускай кнігі. Алена КОБЕЦ-ФІЛІМОНАВА.

Наш сябар
Алесь Жалдак

Летам сорак трэцяга года, калі фронт затрымаўся на рацэ Міус, мяне перавялі з пасады камандзіра ўзвода ўпраўлення ў 4-м гвардзейскім мінамётным палку на пасаду начальніка разведкі дывізіёна ў такі ж 51-шы полк. Вакансіі свабоднай не аказалася, і мне давялося некалькі месяцаў камандаваць на новым месцы агнявым узводам.

Як звычайна бывае, з першых жа дзён я пачаў прыглядацца да новага акружэння. Афіцэры як афіцэры, з рознымі характэрамі, рознымі звычкамі, розным інтэлектуальным узроўнем. Сярод усіх кінуўся ў вочы яшчэ малады, высокі, чарнявы старшы лейтэнант. Вылучаўся ён вонкавай інтэлігентнасцю, стройнай паставай і ўменнем неяк па-асабліваму трымацца ў кампаніі. Гаварыў мала, але як скажа слоўка — як у сук улепіць. Заўсёды ў яго атрымлівалася трапіць, смешна і разам з тым не крыўдна для таго, з каго жартаваў.

Звалі яго ўсе Алешам. Прозвішча ўкраінскае — Жалдак. І гумар яго таксама ўкраінскі, нейкі своеасаблівы, мяккі і нечакана вясёлы. Там, дзе Алясей Жалдак апыняўся сярод кампаніі, без смеху не абыходзілася.

Быў ён начальнікам сувязі дывізіёна «кацюш». Служба, як тады жартавалі, «не пыльная», але «носам араць» зямлю даводзілася.

У той час я не ведаў, што да вайны ён быў журналістам, пісаў вершы. Аб даваенным мы гаварылі між сабой мала, толькі самае неабходнае. Ваенная служба, франтавыя будні накладалі на кожнага з нас своеасаблівы адбітак, мы неслі ў сабе і патаемныя даваенныя мары, і асабістае жыццё не выстаўлялі на паказ.

Ды сам воблік Алеся Жалдака быў такі інтэлігентны, адухоўлены, што мая душа гарнула да яго. Асабліва блізка мы сышліся, калі пры фарсіраванні Дняпра загінуў

наш начальнік разведкі дывізіёна, і мяне прызначылі на гэту пасаду. Як кажучы, сам лёс звёў нас. Справа ў тым, што Алесь павінен быў даваць сувязь з назіральнага пункта, які я займаў, у дывізіён. З усіх камандзіраў толькі ён часта знаходзіўся разам са мною на назіральным пункце, і я мог добра прыгледзецца да яго і ўбачыць, які гэта чароўны чалавек.

Калі выпадала зацішка і можна было выбрацца з НП, паляжаць на траўцы, Алесь першы выбіраўся, як кажучы, на свет божа, выпростваўся на ўвесь свой доўгі рост і ціха гаварыў:

— Як хораша!
Потым так жа ціха пачынаў напяваць што-небудзь з украінскіх песень. А яны ж мілагучныя, душэўныя, прыгожыя.

Такіх часін выпадала мала. Часцей грывеў бой. І вось тады Алесь неяк суровеў, падцягваўся. Відаць было, што кожную мінуту ён чакаў, што варожы снарад, міна ці бомба пераб'юць недзе нітку сувязі, і тады трэба хуценька ліквідаваць разрыў.

На гэта былі сувязісты, якімі ён камандаваў. Але здараліся і такія выпадкі. Аднойчы шквал агню абрынуўся на нас. Сувязь адразу парвалася.

— Давай на лінію! — загадаў Алесь аднаму з тэлефана-

стаў. Гэта быў ужо немалады чалавек, у якога дома засталіся малыя дзеці. Ён высунуў галаву з бліндажа, убачыў, што ўсё поле, па якім яму трэба бегчы, у выбухах снарадаў і мін, і закалаціўся ад страху.

Нейкі момант Алесь нешта думаў, потым выхапіў катушку з провадам з рук салдата і выскачыў наверх. Агонь тым часам усё мацнеў. Алесь падхапіў нітку, якая вяла ў дывізіён, і пабег на выбухі. Недзе праз паўгадзіны ён вярнуўся, чорны ад пылу, з выпаканымі каленямі і локцямі. Сувязь была адноўлена.

Вось такі ён, Алесь Жалдак. Не раз давялося яму глядзець смерці ў вочы. І ён глядзеў мужна, па-гвардзейску.

Праз дзесяцігоддзі мы зноў сустрэліся з ім — у Запарожжы, у тым краі, дзе некалі ваявалі. Сівізна пакрыла яго галаву. Цяпер ужо ён быў вядомым украінскім паэтам, перакладчыкам. Рэдкі талент гумарыста раскрыўся ў ім ярка, прыгожа. Яго паэтычныя зборнікі «Перавясла», «Выбрыкі Пегаса», «Раўнавага», «Масціты мастакі» і іншыя шырока вядомыя ўкраінскаму чытачу.

З рэдкім талентам піша Алесь Іванавіч пароды, вершаваныя гумарэскі, фельетоны. Слова яго іскрыстае, а часам едкае, вострае і надзвычай трапнае. Нядаўна ён стаў лаўрэатам літаратурнай прэміі імя Астапа

Вішні. Не многія маюць такі гонар.

Беларуская літаратура ўдзячна Алесю Іванавічу за шматлікія пераклады на ўкраінскую мову. Пад яго пяром шчыра і пранікнёна загаварылі па-украінску Я. Купала, Я. Колас, П. Броўка, П. Глебка, А. Куляшоў, М. Танк, В. Быкаў, Г. Барадулін, В. Вітка, А. Вялюгін, К. Кірзэнка, К. Камейша і многія іншыя беларускія пісьменнікі.

Яго творы перакладалі на беларускую мову Э. Валасевіч, К. Камейша, М. Чарняўскі.

Алесь Жалдак выканаў работу, за якую звычайна бярэцца рэдка хто з пісьменнікаў: ён пераклаў на ўкраінскую мову зборнік «Беларускія прыказкі і прымаўкі». Агульнавядома, што перакладаць прымаўкі, каб яны былі такімі ж мілагучнымі, дакладнымі, глыбоказмязтоўнымі, як у арыгінале, надзвычай цяжка. Гэта праца вымагае вялікага майстэрства, светлага таленту.

Паэт-воін адзначае сваё сямідзесяцігоддзе. Гэта добрая нагода, каб выказаць Алесю Іванавічу нашу шчырую ўдзячнасць за важкі ўклад у яднанне беларускага і ўкраінскага народаў, пажадаць яму моцнага здароўя і новага плёну ў творчасці.

Іван НОВІКАЎ.

УЖО НЕКАЛЬКІ ГАДОУ я збіраю матэрыялы, звязаныя з жыццём і творчасцю Максіма Багдановіча ў Яраслаўлі. Мінутым летам выязджала ў горад над Волгай. Пазнаёмілася там з Надзеяй Сяргееўнай Клявакінай, якая і падказала мне тэму і факты для гэтага артыкула.

А пачатак усёй гісторыі паклала знаходка. У Яраслаўлі, у доме № 28 па вуліцы Чайкоўскага была

га, 28, захаваўся той адзіны дакумент. З яго ўсё і пачалося.

Працяг гэтай гісторыі адбыўся праз 30 гадоў. Клявакіна, старшыня секцыі гісторыі пры Яраслаўскім абласным аддзяленні Усесаюзнага таварыства аховы помнікаў і культуры (УТАПІК), добра запомніла гэты апошні дзень лета 1985 года.

31 жніўня прэзідыум савета УТАПІК прыняў доўгачаканую пастанову аб зберажэнні дома, дзе жыў Максім Багдановіч, і стварэнні ў ім мемарыяльнага музея. Сапраўдны выбух грим-

і эпохах (царква будавалася з 1665 па 1672 гады, а дом у пачатку XX стагоддзя), не маглі стварыць цэласнага архітэктурна-гістарычнага ансамбля. Надзея Сяргееўна прапанавала яшчэ адзін варыянт: заняць пляцоўку, што краз насупраць дома Багдановіча. Дом № 27. Недалёка стаяў каменны, з чырвонай цэглы будынак, які раней належаў земскаму доктару Бібікаву (па паданнях тут была бальніца), і

які ноччу ахоўваў яго разам з домам, быў спакойны.

— Прыязджалі тут на машыне. Паказалі паперку ад начальніка ЖЭК-6 і пачалі разбіраць. Для якой мэты? Ды не казалі. Нумар машыны? Не, не запомніў.

Выпрадальнікам аказаўся слесар аднаго навукова-даследчага інстытута. Здавалася, ён не зрабіў нічога супраць закона. Атрымаў дазвол, купіў за сорак рублёў флігель і прыхаліў з сабой яго маёмасць. Толькі, відаць, папярэджаны, каб не было шуму, вельмі спяшаўся. Аднак член клуба «Рэстаўратар» Т. Бялова, на шчасце, бачыла, як разбіралі флігель, і западозрыла няладнае. Яна і раней ведала аб планах Надзеі Сяргееўны зберагчы дом і флігель. Таму, здзіўленая, запомніла нумар машыны, па якой і знайшла слесара. Але толькі пасля ўмяшання прававых органаў той вярнуў рэчы, што належалі дому Багдановіча. Флігель адваляць не ўдалося.

КАЛІ НАДЗЕЯ СЯРГЕЕЎНА адшукала гэты адзіны дом Багдановіча, які захаваўся ў Яраслаўлі (астанніх к гэтаму часу ўжо не было), яна марыла стварыць у ім музей беларускага паэта. Але гарвыканком даў дазвол толькі на другі—«Пісьменнікі і паэты Яраслаўскага краю», дзе меркавалі стварыць спецыяльны раздзел, прысвечаны М. Багдановічу. Але потым адмовілі і ў гэтым, спаслаўшыся на нядаўна адкрыты музей у Карабісе, сядзібе М. А. Някрасава, з такой жа назвай (кампазіцыі, прысвечанай М. Багдановічу, там няма).

А ў лютым 1987 г. на пасяджэнні ў галоўнага архітэктара, нягледзячы на пратэст грамадскасці, была прынята пастанова аддаць адрэстаўраваны дом пад жыллё. Знайшоўся і арандатар — нейкая будаўнічая арганізацыя. Але калі будучыя арандатары ўбачылі, у якім стане ім прапанавалі жыллё (а гэта па сутнасці была драўляная каробка без усякіх выгода), то адразу адмовіліся. Толькі будынак не доўга быў без гаспадара. Ім стаў кааператыву мастакоў-афарміцеляў.

Восенню Надзея Сяргееўна казала: «Навуковая рэстаўрацыя так і не была праведзена. Стаіць каробка, кампазіцыі няма, кафля па сённяшні дзень ляжыць у хлечку вартуніка. Да таго ж пры будоўлі дома ў сцены трапіла некалькі гнілых бярвенняў. Дом як-нік будавалі ў 1906 годзе. Б'юся адна за дом ужо тры гады. Але, відаць, толку ніякага не будзе».

А хацелася б усё ж, каб у горадзе, дзе Максім Багдановіч правёў большую частку свайго жыцця, стварыў неўміручы «Вянок», быў яго музей.

Адзін з рэальных спосабаў стварэння музея — зрабіць арандатарам будынка яраслаўскую арганізацыю Саюза пісьменнікаў СССР. Мо варта падключыцца да гэтай справы і Міністэрству культуры БССР. Саюз пісьменнікаў БССР, усёй грамадскасці рэспублікі.

Святлана БЕЛАЯ,
студэнтка факультэта
журналістыкі БДУ
Імя У. І. Леніна.
Фота аўтара.

Ці быць музею Максіма-кніжніка ў Яраслаўлі?

знойдзена старая дамавая кніга. У ёй сярод шматлікіх прозвішчаў кватэранай-мальнікаў пазначана — Максім Багдановіч, сын надворнага саветніка, студэнт Дзямідаўскага ліцэя. На гэтай жа старонцы стаялі іншыя, таксама знаёмыя імёны: Адам Ягоравіч Багдановіч, надворны саветнік, член Яраслаўскага сялянскага банка; Леў Адамавіч Багдановіч, студэнт Маскоўскага ўніверсітэта фізіка-матэматычнага факультэта; Аляксандра Апанасуна Макота, сястра першай жонкі Адама Ягоравіча Багдановіча, і яе дзеці—Павел, Мікалай, Вячаслаў, Раман...

Паводле запісу, сям'я Багдановіча наймала кватэру з 29 снежня 1912 года па 16 чэрвеня 1914 г. Потым яна пераехала ў дом Гараканікоўскай па вуліцы Вялікай Данилаўскай.

Адшукаў гэтую кнігу брат Максіма Багдановіча Мікалай Адамавіч. Разам з краязнаўцам П. І. Казловічам, які збіраў матэрыял аб мясцінах, дзе кватаравала сям'я беларускага паэта, яны абышлі ўсе чатыры дамы, у якіх з мая 1908 па кастрычнік 1917 г. жылі Багдановічы.

У дамах па вуліцы Савецкай і Някрасава ніякіх дакументаў аб пражыванні Багдановічаў не знайшлі. Дом на Вялікай Данилаўскай згарэў у час белагвардзейскага мячэжы ў ліпені 1918 года. І толькі на Чайкоўска-

нуў тады, калі яна даведлася, што, нягледзячы на прынятую пастанову, дом збіраюцца зносіць. На гэтым месцы ў плане галоўнага архітэктара стаяць новы сучасны будынак. З гэтага моманту і пачалася барацьба Надзеі Сяргееўны за захаванне дома. Без прыкрас скажу: у тым, што дом не разбурылі, не прадалі, не спалілі,—заслаў толькі яе.

Тэлеграма ў Маскву, ва УТАПІК: «У Яраслаўлі збіраюцца зносіць дом беларускага паэта Максіма Багдановіча». Гэта выратавала будынак ад зносу. Восенню 1985 года высляляюцца апошнія жыхары дома № 28. Ім далі новыя кватэры. І цёмным, нятульным адразу стаў дом, застаўшыся без гаспадароў сам-насам з вольнымі сцёжамі, дажджамі і... злодзеямі. Бярвенні, аконныя рамы — усё яшчэ моцнае. А ўсярэдзіне—кафляная грубка, дошкі падлогі, дзверы—таксама добрыя. Як мага хутчэй дом трэба было ставіць на дзяржаўную ахову, і савет абласнога аддзялення УТАПІК прыняў адпаведную пастанову.

СПАЧАТКУ дом Багдановіча меркавалі размясціць... на вуліцы яго імя. Былой Вялікай Данилаўскай было нададзена імя Максіма Багдановіча ў жніўні 1984 года. Але паглядзеўшы, што прапанаванае галоўным архітэктарам месца знаходзіцца каля гаражоў, перадумалі. Пачалі шукаць на вуліцы Чайкоўскага. Знайшлі месца каля царквы Міколы Мокрага, але два будынкі, выкананыя ў розных стылях

драўляны дом другой паловы XIX стагоддзя. У ім раней жыў абслугоўваючы персанал. Такім чынам стваралася б гістарычная мікразона. Гэтая прапанова спадабалася ўсім.

Роўна праз год пасля высялення жыхароў з дома № 28 яго пачалі пераносіць на другі бок. Не зрабіўшы неабходных замераў, дом пачалі разбіраць. На шчасце, у самы першы дзень працы будаўнікоў «рэстаўрацыя» ўбачыў член групы «Рэстаўратар» В. Ляпешкін. Ён пабег да галоўнага архітэктара. Праз яго, дабіўшыся дазволу ўмяшання ў справу, прымусіў будаўнікоў выканаць замеры, пранумараваць бярвенні. Здавалася, справа зрушылася з месца. Заканчваўся 1986 год...

РЭСТАУРАЦЫЯ яшчэ не была закончана, калі зніклі шалёўкі, ліштвы, аконныя рамы, кафля, тыя дэталі, што адрознівалі дом Багдановіча ад іншых. Зніклі разам з флігелем, які Надзея Сяргееўна марыла таксама потым перанесці. Ніякіх асобных дакументаў на флігель у яе не было, але была надзея, што ўсё можна ўладнаваць і так. Толькі марам не суджана было спраўдзіцца.

Флігель знік за суботу і нядзелю. У панядзелан Надзея Сяргееўна, як і заўсёды, бегла па вуліцы Чайкоўскага на працу. І раптам застыла: няма флігеля! Вартунік.

Дом, у якім жыў Максім Багдановіч у Яраслаўлі.

- 3 11 ПА 17 КРАСАВІКА
11 красавіка, 19.25
«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»
Агляд крытычнай пошты тыдня.
11 красавіка, 19.55
«ШАНУЙЦЕ ПЕСНІ СВАЕ»
Сустрэча з заслужанай артыстнай рэспублікі В. Пархоменка.
12 красавіка, 20.10
«ЗАПРАШАЕ ЧАСОПІС «БЕЛАРУСЬ»
«Чарговы выпуск зроблены маладымі, для маладых, пра маладых», — пра тое, як узнікла ідэя гэтага нумара, якія матэрыялы прадстаўлены ў ім, — расказуе пісьменніца Х. Лялюко і паэт Л. Дранько-Маісюк.
13 красавіка, 19.35
«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»
Вершы В. Тараса чытае У. Шэле-стаў.
13 красавіка, 19.40
«РОДНАЕ СЛОВА»
«Свята братніх моў» — расказ пра тыдзень беларускай і рускай моў у 180-й школе г. Мінска; адказы доктара філалагічных навук А. Падлужнага на пытанні гледача з Магілёва; інтэрв'ю з вадзіцелем С. Гутарчыкам; знаёмства з філалагічнымі абразкамі Ф. Янкоўскага з яго кнігі «Само слова гаворыць».
13 красавіка, 21.50
«ЛІРА»
Мастацна-публіцыстычная праграма.
Маналог А. Казловіча пра перабудову; прэм'ера спектакля «Зоркі на ранішнім небе» паводле п'есы А. Галіна ў Рускім тэатры БССР.
15 красавіка, 23.20
«НАКЦЮРН»
Адажыо Моцарта выконвае А. Аляксеева (ф-на).
16 красавіка, 11.15
«ХАРАВЫЯ СУСТРЭЧЫ»
Выступаюць самадзейныя харавыя калектывы Мінска.
16 красавіка, 13.10
«МЕТРАНОМ»
Музычная праграма. Частка 1-я.
«Опера ў нагрукі».
17 красавіка, 13.40
«МЕТРАНОМ»
Музычная праграма. Частка 2-я.
Вялікія праблемы малых сцэн.
17 красавіка, 14.55
ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ
У. Казбанаў, В. Іпатава. «Аэліта».
17 красавіка, 22.45
«СУСТРЭМІМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
Інфармацыйна-музычная праграма.

А Б'Я В Ы

**БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ
КАНСЕРВАТОРЫЯ
ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА**
АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС
НА ЗАМЯШЧЭННЕ ВАКАНТНЫХ
ПАСАД
ПРАФЕСАРСКА-
ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ
(ДЛЯ ТЫХ, ХТО МАЕ
МІНСКУЮ ПРАПІСКУ):
ФАРТЭПІЯННЫ
І КАМПАЗІТАРСКА-МУЗЫКАЗНАУЧЫ
ФАКУЛЬТЭТ
Кафедра тэорыі музыкі
Ст. выкладчык — 1
Кафедра гісторыі музыкі
Ст. выкладчык — 1
Кафедра канцэртмайстарскага
майстэрства
Ст. выкладчык — 1
Кафедра агульнага фартэпіяна
Дацэнт — 1
Ст. выкладчык — 1
Тэрмін падачы заяў — адзін месяц
з дня апублікавання. Заявы і даку-
менты згодна палажэнню аб конкур-
сах накіроўваць на імя рэктара на адр-
ас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацы-
янальная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42,
22-96-71.

Рэдакцыя часопіса «Мала-
досць» выказвае глыбокае спа-
чыванне літсупрацоўніку часо-
піса пісьменніку Саламаху Ула-
дзіміру Пятровічу з прычыны
напатайнага яго гора—смерці
МАЦІ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01138 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За-
харава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
га сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і
нарыва — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65,
аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, ад-
дзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра,
кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі —
33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы
помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці
і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфарма-
цыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і
фоталюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктар-
скай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на ма-
шыны (праз два інтэрвалы). Рукапісы рэдакцыя
не вяртае.

Галоўны рэдактар **Анатоль ВЯРЦІНСКІ.**

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Уладзімір ГЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам.
галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ,
Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс
ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК,
Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс
САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар
ТУРАУ.

Адказны сакратар **Андрэй ГАНЧАРОВ.**